

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЯКІБ'ЮК ЮЛІЯ АРСЕНІВНА

УДК 342.92

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ю.А. Якіб'юк

Науковий керівник – **Коломоєць Тетяна Олександрівна**,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України

АНОТАЦІЯ

Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права особи на інформацію. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2026.

У роботі здійснено характеристику адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексних наукових досліджень, присвячених дослідженню адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію в умовах здійснення реформи публічного управління в Україні. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано підхід до розуміння реалізації права особи на інформацію як режимного об'єкта суспільних правовідносин в умовах воєнного стану, у межах якого використано поєднання процедур доступу, спеціальних режимів обмеження та контрольних механізмів як єдиної системи забезпечення балансу між відкритістю і безпекою адміністрування;

– обґрунтовано доцільність виокремлення принципу захищеності інформації як загальносистемного принципу державної політики у сфері захисту інформації, а також запропоновано спеціальний принцип економічно та ризик-обґрунтованого дублювання інформації;

удосконалено:

– розуміння змісту поняття «захист інформації» у вузькому значенні шляхом включення процедур знищення інформації як самостійного

елементу регулювання життєвого циклу інформації та як адміністративно значущої стадії, що має відповідати вимогам цілісності й належної процедури;

– положення, що в умовах воєнного стану та цифрової трансформації публічного адміністрування посилюється значення актів-планів, адміністративних договорів і превентивних методів переконання як засобів забезпечення стійкості інформаційної сфери та належної реалізації права особи на інформацію;

дістали подальшого розвитку:

– підходи до розуміння адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію як комплексного механізму, що включає не лише нормативне регулювання, а й інституційну діяльність суб'єктів публічної влади та технологічні компоненти цифрової інфраструктур;

– -аргументація необхідності розмежування правомірної реалізації свободи вираження поглядів і суспільно небезпечної інформаційної діяльності, що підпадає під ознаки колабораційної діяльності, виправдування збройної агресії чи незаконного поширення відомостей про переміщення військових формувань.

Обґрунтовано, що ефективність адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію безпосередньо залежить від якості законодавства, його системності, відповідності сучасним цифровим викликам і спроможності держави забезпечити баланс між відкритістю інформації, її захистом та інтересами національної безпеки.

Систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію визначено як сукупність державних і недержавних інституцій, діяльність яких спрямована на формування, реалізацію та гарантування державної політики у сфері захисту інформації. З'ясовано, що система таких суб'єктів має дворівневу структуру і включає суб'єктів формування та суб'єктів реалізації державної політики, де до перших належать вищі органи державної влади та міністерства, які

здійснюють нормотворчу, стратегічну і координаційну діяльність; до других – органи виконавчої влади, правоохоронні та спеціальні органи, діяльність яких спрямована на практичне забезпечення захисту інформації.

Доведено, що центральне місце серед суб'єктів реалізації державної політики посідають Міністерство інформаційної політики України, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, які мають найбільш широку спеціальну компетенцію у сфері захисту інформації та кібербезпеки.

Обґрунтовано, що ефективність функціонування цієї системи знижується через дублювання повноважень та недостатню координацію діяльності окремих органів, що зумовлює необхідність удосконалення законодавчого регулювання.

Встановлено, що адміністративні процедури відіграють ключову роль у забезпеченні реалізації права особи на інформацію, виступаючи нормативно визначеним механізмом взаємодії між особою та органами публічної влади. З'ясовано, що сутність адміністративної процедури полягає не лише у формальному порядку вчинення певних дій органами публічної влади, а насамперед у створенні юридично визначеного механізму взаємодії між державою та особою. Саме через адміністративну процедуру забезпечується послідовність, передбачуваність і правова визначеність у діяльності суб'єктів публічного адміністрування під час вирішення індивідуальних справ. Її основні ознаки – нормативна врегульованість, стадійність, владно-організуючий характер, орієнтованість на прийняття юридично значущого рішення та настання правових наслідків – свідчать про те, що адміністративна процедура є не технічним елементом управління, а самостійною правовою формою реалізації й гарантування прав особи.

На основі здійсненої у дослідженні класифікації адміністративних процедур на процедури формування та реалізації державної політики у сфері права на інформацію розкрито їх функціональне призначення, де процедури

формування інформаційної політики спрямовані на забезпечення нормативного та організаційного підґрунтя для визначення цілей, пріоритетів і засобів державного впливу в інформаційній сфері, тоді як процедури реалізації державної політики мають прикладний характер, оскільки саме через них відповідні правові приписи набувають практичного змісту у вигляді дозволів, ліцензій, контрольних заходів, погоджень або рішень про притягнення до відповідальності. Тому ефективність адміністративних процедур зумовлюється не лише наявністю відповідних норм, а й внутрішньою узгодженістю компетенції уповноважених органів, чіткістю процедурних стадій і наявністю гарантій, які унеможливають свавільне втручання у сферу прав особи.

Акцентовано на доцільності посилення адміністративної відповідальності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, що виявилось у порушенні права на інформацію в умовах воєнного стану, що виразилось у: необґрунтованому обмеженні доступу до інформації; ненаданні інформації, що становить суспільний інтерес; невиконанні обов'язків щодо інформування населення про загрози, що покладено в обґрунтуванні необхідності внесення змін до статті 212-3 КУпАП шляхом її доповнення окремою частиною 14 (додаток Б до дисертації).

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, адміністративно-правове забезпечення, доступ до публічної інформації, національна безпека, право на захист, правореалізація, публічний інтерес, цифровізація.

ABSTRACT

Yakibyuk Yu.A. Administrative and Legal Support for the Implementation of the Individual's Right to Information. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.07 – Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2026.

The dissertation provides a comprehensive analysis of the administrative and legal support for the implementation of the individual's right to information.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the dissertation is one of the first comprehensive studies in domestic administrative law science devoted to the administrative and legal support for the implementation of the individual's right to information in the context of public administration reform in Ukraine. As a result of the research, a number of new scientific provisions, recommendations, and conclusions have been formulated, in particular:

For the first time:

- an approach to understanding the implementation of the individual's right to information as a regime-based object of social legal relations under martial law has been substantiated, within which a combination of access procedures, special restriction regimes, and control mechanisms is used as a unified system to ensure a balance between openness and security of administration;

- the expediency of distinguishing the principle of information security as a general systemic principle of state policy in the field of information protection has been substantiated, as well as a special principle of economically and risk-based information redundancy has been proposed;

Improved:

- the understanding of the concept of “information protection” in a narrow sense by including procedures for the destruction of information as an independent element of regulation of the information life cycle and as an administratively significant stage that must comply with the requirements of integrity and due process;

- provisions according to which, under conditions of martial law and digital transformation of public administration, the importance of planning acts, administrative agreements, and preventive methods of persuasion as means of

ensuring the resilience of the information sphere and proper implementation of the individual's right to information is increasing;

Further developed:

- approaches to understanding the administrative and legal support of the individual's right to information as a comprehensive mechanism that includes not only regulatory frameworks but also institutional activities of public authorities and technological components of digital infrastructure;

- the argumentation for the need to distinguish between the lawful exercise of freedom of expression and socially dangerous informational activities that fall under the features of collaborationism, justification of armed aggression, or illegal dissemination of information about the movement of military formations.

It has been substantiated that the effectiveness of administrative and legal support for the individual's right to information directly depends on the quality of legislation, its systemic nature, its compliance with modern digital challenges, and the state's ability to ensure a balance between openness of information, its protection, and national security interests.

The system of subjects of administrative and legal support for the implementation of the individual's right to information is defined as a set of state and non-state institutions whose activities are aimed at the formation, implementation, and guarantee of state policy in the field of information protection. It has been established that this system has a two-level structure and includes subjects of policy formation and subjects of policy implementation. The former include the highest state authorities and ministries performing rule-making, strategic, and coordination functions; the latter include executive authorities, law enforcement, and special bodies responsible for the practical implementation of information protection.

It has been proven that a central place among the subjects of policy implementation is occupied by the Ministry of Information Policy of Ukraine, the National Council on Television and Radio Broadcasting, the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine, and the State

Committee for Television and Radio Broadcasting, which possess the broadest special competence in the field of information protection and cybersecurity.

It has been substantiated that the effectiveness of this system is reduced due to duplication of powers and insufficient coordination between certain bodies, which necessitates improvement of legislative regulation.

It has been established that administrative procedures play a key role in ensuring the implementation of the individual's right to information, acting as a legally defined mechanism of interaction between individuals and public authorities. It has been clarified that the essence of an administrative procedure lies not only in the formal order of actions performed by public authorities, but primarily in creating a legally defined mechanism of interaction between the state and the individual. Through administrative procedures, consistency, predictability, and legal certainty in the activities of public administration subjects are ensured when resolving individual cases. Their main features – normative regulation, staged structure, authoritative-organizing nature, focus on adopting legally significant decisions, and legal consequences – indicate that the administrative procedure is not merely a technical element of governance but an independent legal form of implementation and guarantee of individual rights.

Based on the classification of administrative procedures into procedures for the formation and implementation of state policy in the field of the right to information, their functional purpose has been revealed. Procedures for policy formation are aimed at creating a regulatory and organizational basis for defining goals, priorities, and instruments of state influence in the information sphere, while procedures for policy implementation have an applied nature, as through them legal provisions acquire practical content in the form of permits, licenses, control measures, approvals, or decisions on liability. Therefore, the effectiveness of administrative procedures depends not only on the existence of relevant norms but also on the internal coherence of the competences of authorized bodies, clarity of procedural stages, and the availability of safeguards preventing arbitrary interference with individual rights.

Special attention is paid to the expediency of strengthening administrative liability of officials of state authorities and local self-government bodies for violations of the right to information under martial law, which are manifested in: unjustified restriction of access to information; failure to provide information of public interest; failure to fulfill obligations to inform the population about threats. This formed the basis for substantiating the need to amend Article 212-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses by supplementing it with a separate Part 14 (Appendix B to the dissertation).

Key words: *access to public information, administrative and legal support, administrative liability, administrative offense, digitalization, national security, public interest, realization of rights, right to protection.*

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Якіб'юк Ю.А. Захист інформації і право на інформацію в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аналіз. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). Р. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.13>.
2. Якіб'юк Ю.А. Інформація як об'єкт адміністративно-правового регулювання та захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 356–358. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/77>.
3. Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правовий вимір інформаційної діяльності та її захисту. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 323–328. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.42>.
4. Якіб'юк Ю.А. Державна політика у сфері захисту інформації: адміністративно-правові засади формування та реалізації. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 689–694. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.96>.

5. Якіб'юк Ю.А. Державна політика у сфері захисту інформації: адміністративно-правове забезпечення та проблеми стратегічної систематизації. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 242–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.29>.

6. Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики України у сфері цифрової трансформації та захисту інформації. *Актуальні проблеми правової науки та правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22 грудня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 136–138.

7. Якіб'юк Ю.А. Формування та реалізація державної інформаційної політики України: адміністративно-правовий та інституційний виміри. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 165–168.

8. Якіб'юк Ю.А. Історико-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформації України. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 116–119.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ	
ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ.....	23
1.1. Право особи на інформацію як об'єкт адміністративно-правового регулювання.....	23
1.2. Адміністративно-правове забезпечення права особи на інформацію в Україні: нормативні засади.....	50
Висновки до розділу 1.....	81
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ.....	87
2.1. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію.....	87
2.2. Форми та методи адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію.....	115
2.3. Адміністративні процедури забезпечення реалізації права особи на інформацію.....	134
2.4. Юридична відповідальність та процедурні гарантії реалізації права особи на інформацію в умовах воєнного стану.....	164
Висновки до розділу 2.....	186
ВИСНОВКИ.....	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	204
ДОДАТКИ.....	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ	Верховна Рада України
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
КК України	Кримінальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЦК України	Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства, цифровізація публічного управління та зростання ролі інформації як ключового ресурсу сучасної держави зумовлюють необхідність удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію. В умовах трансформації суспільних відносин, пов'язаних із обігом інформації, держава постає перед викликом формування ефективного, збалансованого та системного механізму правового регулювання, який одночасно гарантував би відкритість інформації, її доступність та належний рівень захисту.

Належний рівень забезпечення права особи на інформацію є однією з базових ознак демократичної, правової держави та важливою передумовою реалізації інших прав і свобод людини і громадянина. Конституційне закріплення цього права, а також його подальша деталізація у законодавстві України, зокрема в законах «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», свідчать про його фундаментальне значення у системі прав людини. Водночас сучасні процеси цифровізації, розвиток електронного урядування, електронної демократії та інформаційних технологій істотно розширюють зміст і форми реалізації цього права, що потребує відповідного адміністративно-правового переосмислення.

Особливого значення набуває питання забезпечення ефективного доступу до інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, що виступає необхідною умовою здійснення громадського контролю, підзвітності та прозорості публічної влади. Прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» стало важливим етапом у розвитку правового регулювання відповідної сфери, однак практика його застосування засвідчує наявність низки проблем, пов'язаних із належною реалізацією цього права, ефективністю механізмів його захисту, а також

дотриманням балансу між відкритістю інформації та вимогами інформаційної безпеки.

Водночас сучасні загрози, пов'язані з кібербезпекою, поширенням дезінформації, зростанням обсягів обробки персональних даних та функціонуванням цифрових платформ, актуалізують необхідність поєднання механізмів забезпечення доступу до інформації із заходами її захисту. У цьому контексті адміністративно-правове забезпечення реалізації права особи на інформацію набуває комплексного характеру, охоплюючи як діяльність суб'єктів публічної адміністрації, так і участь недержавних інституцій у відповідних правовідносинах.

Наукове осмислення адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію в Україні формувалося поступово та відбувалося на кількох взаємопов'язаних рівнях: загальнотеоретичному, галузевому і спеціальному. Такий підхід дає змогу більш чітко окреслити ступінь розробленості відповідної проблематики, виявити вже сформовані наукові положення та визначити ті аспекти, які потребують подальшого дослідження.

На загальнотеоретичному рівні основу для дослідження цієї проблеми становлять праці вчених, що присвячені загальним питанням адміністративного права, публічного адміністрування, адміністративно-правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини, адміністративних процедур, форм і методів діяльності органів публічної влади. Значний внесок у розроблення цих положень здійснили О.В. Агапова, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Ю.О. Легеза, Р.С. Мельник, О.І. Миколенко, Н.Р. Нижник, С.Г. Стеценко та інші. У працях зазначених учених розкрито природу адміністративно-правових відносин, зміст діяльності суб'єктів публічної адміністрації, особливості адміністративно-правових режимів, сутність адміністративних процедур та механізми юридичного забезпечення прав людини.

На галузевому рівні дослідження увага науковців зосереджувалася на вивченні інформаційних прав особи, доступу до інформації, інформаційної відкритості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також особливостей правового регулювання інформаційних відносин. У цьому контексті вагоме значення мають праці В.М. Бевзенка, Г.О. Блінової, Н.В. Коваленко, Р.С. Куйбіди, П.М. Мельника, М.І. Смоковича, В.П. Тимошука та інших дослідників, які аналізували адміністративно-правовий режим доступу до публічної інформації, механізми оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації, проблеми забезпечення прозорості публічного управління та судового захисту права на інформацію. Зазначені наукові підходи дали змогу сформулювати уявлення про право на інформацію як про важливий складник системи прав людини, безпосередньо пов'язаний з принципами відкритості, підзвітності, прозорості та демократичного контролю.

Окреме місце посідають дослідження, присвячені державній інформаційній політиці, інформаційній безпеці, цифровізації, електронному урядуванню та захисту персональних даних. Значний внесок у розроблення цих питань здійснили І.В. Арістова, К.І. Беляков, Р.А. Калюжний, Б.А. Кормич, В.А. Ліпкан, О.В. Олійник, О.В. Островий, В.В. Цимбалюк та інші науковці, у працях яких розкрито зміст інформаційних відносин, особливості формування інформаційного суспільства, правові засади інформаційної безпеки, кібербезпеки, електронного урядування, а також проблеми співвідношення свободи інформації та її захисту. Завдяки цим дослідженням право особи на інформацію розглядається не лише як право на доступ до відомостей, а і як складне правове явище, що охоплює можливість шукати, одержувати, використовувати, зберігати, поширювати та захищати інформацію.

Не досить дослідженими залишаються, зокрема, питання системного співвідношення відкритості інформації та її захисту, взаємодії суб'єктів формування й реалізації державної політики у відповідній сфері, впливу

цифровізації та кіберзагроз на зміст адміністративно-правового регулювання, а також особливостей забезпечення права особи на інформацію в умовах воєнного стану, медійної реформи та розширення електронних форм взаємодії особи з державою. Потребують додаткового осмислення і питання балансу між приватними та публічними інтересами у сфері інформаційних відносин, а також удосконалення адміністративно-правових засобів гарантування та захисту права на інформацію, чим зумовлюються наукова новизна, теоретична значущість і практична актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідної роботи кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету.

Дослідження виконано з урахуванням сучасних стратегічних і нормативно-правових актів держави, що визначають напрями розвитку інформаційної політики, цифрової трансформації та захисту прав людини. Зокрема, дисертація узгоджується з положеннями Указу Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 р. № 119/2021, Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р, Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр., Стратегії цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації держави, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 травня 2025 р. № 464-р. Окрему увагу в дослідженні приділено врахуванню положень Доктрини інформаційної безпеки України (2017 р.) у поєднанні з актуальними документами у сфері національної безпеки, зокрема Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, а також Стратегією кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021.

Мета та задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел встановити особливості реалізації адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію, а також розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його реалізації.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено й вирішено такі основні *задачі*:

- визначити право особи на інформацію як об'єкт адміністративно-правового регулювання;
- встановити нормативні засади адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію в Україні;
- охарактеризувати систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію;
- описати форми та методи адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію;
- з'ясувати систему адміністративних процедур забезпечення реалізації права особи на інформацію;
- охарактеризувати зміст юридичної відповідальності та процедурних гарантій реалізації права особи на інформацію в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації та захисту права на інформацію.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення реалізації права особи на інформацію.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, застосування яких зумовлено метою, завданнями та структурою дисертаційного дослідження.

Зокрема, за допомогою діалектичного методу досліджено право особи на інформацію як складне соціально-правове явище, визначено його зміст,

ознаки та місце у системі конституційних прав і свобод людини, а також охарактеризовано особливості його адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.1). Крім того, зазначений метод використано для аналізу нормативно-правових засад адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію в Україні, виявлення їх еволюції та взаємозв'язку із процесами цифровізації та забезпечення національної безпеки (підрозділ 1.2).

За допомогою порівняльно-правового методу здійснено дослідження міжнародного та зарубіжного досвіду забезпечення права особи на інформацію, а також визначено основні тенденції розвитку правового регулювання інформаційних відносин у державах Європейського Союзу та інших країнах, що дало змогу сформулювати пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації цього права в Україні (підрозділи 1.2, 2.4).

Використання системного методу дозволило розглянути адміністративно-правове забезпечення реалізації права особи на інформацію як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що включає суб'єктів, форми, методи, адміністративні процедури та гарантії реалізації і захисту відповідного права (розділ 2). Зокрема, за допомогою цього методу досліджено систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення (підрозділ 2.1), форми та методи їхньої діяльності (підрозділ 2.2), а також адміністративні процедури як структурний елемент відповідного механізму (підрозділ 2.3).

За допомогою методів формальної логіки, зокрема аналізу, синтезу, індукції та дедукції, визначено сутність адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації права особи на інформацію, розкрито зміст його окремих елементів, встановлено особливості здійснення адміністративних процедур у відповідній сфері, а також визначено підстави та особливості застосування юридичної відповідальності за порушення права особи на інформацію (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4).

Застосування методу моделювання дало змогу сформувати теоретичну модель адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації права особи на інформацію, а також визначити напрями його вдосконалення з урахуванням сучасних викликів, зокрема цифровізації, зростання кіберзагроз та функціонування правового режиму воєнного стану (підрозділ 2.4, висновки).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини та інформаційних прав, закони України («Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про медіа», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та інші), акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також інші підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері інформації, цифровізації, кібербезпеки та захисту інформації.

Для формування пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію використано також законодавство зарубіжних держав, зокрема держав-членів Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, а також практику міжнародних інституцій у сфері забезпечення доступу до інформації та захисту інформаційних прав.

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнення судової практики, зокрема рішень національних судів у справах, пов'язаних із реалізацією та захистом права на інформацію, матеріали офіційної статистики, дані, оприлюднені на офіційних вебсайтах органів державної влади (Міністерства інформаційної політики України, Міністерства цифрової трансформації України), та публіцистика. Крім того, використано результати сучасних наукових досліджень у сфері інформаційного права, адміністративного права, кібербезпеки та цифрової трансформації, що дозволило забезпечити комплексність і обґрунтованість отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексних наукових досліджень, присвячених дослідженню адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію в умовах здійснення реформи публічного управління в Україні. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано підхід до розуміння реалізації права особи на інформацію як режимного об'єкта суспільних правовідносин в умовах воєнного стану, у межах якого використано поєднання процедур доступу, спеціальних режимів обмеження та контрольних механізмів як єдиної системи забезпечення балансу між відкритістю і безпекою адміністрування;

– обґрунтовано доцільність виокремлення принципу захищеності інформації як загальносистемного принципу державної політики у сфері захисту інформації, а також запропоновано спеціальний принцип економічно та ризик-обґрунтованого дублювання інформації;

удосконалено:

– розуміння змісту поняття «захист інформації» у вузькому значенні шляхом включення процедур знищення інформації як самостійного елементу регулювання життєвого циклу інформації та як адміністративно значущої стадії, що має відповідати вимогам цілісності й належної процедури;

– положення, що в умовах воєнного стану та цифрової трансформації публічного адміністрування посилюється значення актів-планів, адміністративних договорів і превентивних методів переконання як засобів забезпечення стійкості інформаційної сфери та належної реалізації права особи на інформацію;

дістали подальшого розвитку:

– підходи до розуміння адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію як комплексного механізму, що включає не лише нормативне регулювання, а й інституційну діяльність суб'єктів публічної влади та технологічні компоненти цифрової інфраструктури;

– аргументація необхідності розмежування правомірної реалізації свободи вираження поглядів і суспільно небезпечної інформаційної діяльності, що підпадає під ознаки колабораційної діяльності, виправдування збройної агресії чи незаконного поширення відомостей про переміщення військових формувань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – висновки та пропозиції щодо встановлення критеріїв визначення реалізації складників адміністративно-правового режиму доступу до публічної інформації можуть бути основою для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики;

– *правотворчості* – для вдосконалення нормативно-правових положень законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення процедури розгляду публічно-правових спорів з питань забезпечення доступу до публічної інформації у порядку адміністративного судочинства;

– *освітньому процесі* – у викладанні студентам вищих навчальних закладів дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», під час підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей і наукових повідомлень.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: «Актуальні проблеми правової науки та правоохоронної діяльності» (м. Запоріжжя, 2025 р.); «Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів» (м. Запоріжжя, 2025 р.); «Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції» (м. Запоріжжя, 2025 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 5 наукових статтях, із них 4 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, у т. ч. основного тексту – 191 сторінка. Список використаних джерел налічує 229 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ

1.1 Право особи на інформацію як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Починаючи з другої половини ХХ століття, поняття «інформація» набуло статусу загальнонаукової категорії, однак і до сьогодні воно залишається одним із найбільш дискусійних у науковому дискурсі. У сучасній науці відсутнє універсальне, загальновизнане визначення інформації, а її використання здебільшого має інтуїтивний характер.

Термін *informatio* має латинське походження та є мовним джерелом сучасного українського слова «інформація». Його етимологія пов'язується з поєднанням префікса *in-* («в-, на-, при-») і дієслова *formare* («надавати форму, створювати»), яке, у свою чергу, походить від іменника *forma* («форма») [64]. Водночас у наукових та довідкових джерелах зустрічається значна варіативність перекладів і тлумачень зазначеного терміна, серед яких: роз'яснення [63], уявлення [213, с. 719], викладення, обізнаність, поняття, витлумачення, представлення, ознайомлення, просвіта тощо.

Поділяючи позицію щодо того, що «інформація» є абстрактною категорією, зміст якої визначається залежно від контексту її використання, К. Беляков доходить висновку, що в умовах ХХІ століття інформація як наукове поняття може претендувати на статус парадигми [23]. Водночас у межах обраної теми дослідження такий підхід вбачається методологічно неприйнятним.

З огляду на те, що парадигма розглядається як усталена світоглядна та наукова модель, яка протягом тривалого часу домінує в науковій спільноті й виступає більш високим рівнем методології, що визначає саму постановку наукової проблеми [201, с. 7], інтерпретація інформації як парадигми

унеможливиює її сприйняття в якості об'єкта правового захисту. Такий підхід, у разі його прийняття, міг би призвести до стагнації розвитку юридичної науки та обмежити її здатність до подальшого оновлення й удосконалення. Отже, постає об'єктивна необхідність у формулюванні іншого визначення поняття «інформація», яке було б придатним для використання в правовій сфері.

Вагоме значення для цілей даного дослідження має аналіз законодавчого закріплення поняття «інформація» в чинному праві України. Уперше нормативне визначення цього терміна було надано у 1992 році в Законі України «Про інформацію». Відповідно до положень зазначеного нормативно-правового акта, інформація визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронній формі [146].

Аналіз наведеного законодавчого визначення дає підстави стверджувати, що в юридичній науці інформація розглядається насамперед як сукупність відомостей чи даних, здатних до фіксації, тобто таких, що можуть набувати певної форми, придатної для збереження та подальшого сприйняття й інтерпретації. Такий підхід повністю корелює з латинською етимологією відповідного терміна, у межах якої акцентується увага саме на наданні визначеної форми.

У цьому контексті здатність до формалізації, тобто можливість збереження інформації у стандартизованому вигляді, який може бути сприйнятий та осмислений людиною, на сьогодні виступає однією з ключових юридично значущих ознак інформації. При цьому чинне законодавче визначення допускає надзвичайно широкий спектр форм її фіксації, зокрема письмову, графічну, цифрову (програмно-електронну), фото-, відео- та аудіоформи тощо.

Теоретично не виключається можливість існування хімічних, біологічних або фізичних форм фіксації інформації, що свідчить про виняткову широту досліджуваного поняття. Такий підхід фактично дозволяє

розглядати як інформацію не лише документи, а й окремі речовини, матеріали, деталі чи технічні механізми. Водночас слід зауважити, що подібні способи застосування юридичного терміна «інформація» хоча й мають місце в правозастосовній практиці, проте на сьогодні носять поодинокий та винятковий характер.

На сучасному етапі розвитку суспільства інформація постає як специфічний нематеріальний ресурс, що має високу соціальну та економічну цінність. Відносини, пов'язані з використанням такого ресурсу, беззаперечно є об'єктом монетизації, однак його значення не обмежується виключно економічною складовою. Інформація також справляє безпосередній вплив на стан безпеки, причому не лише у фінансовій сфері. У цьому контексті Закон України «Про державну таємницю» визначає секретну інформацію як відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх зносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України (ст. 1) [119].

Таким чином, необхідність захисту інформації як ресурсу – з огляду на її значення для безпеки, впливу та фінансових процесів – не викликає сумнівів. Водночас постає питання щодо визначення тих властивостей інформації, які забезпечують її ефективність як ресурсу, а також щодо з'ясування, які саме з них потребують першочергового правового захисту.

У науковій літературі Н. Логінова та Р. Дробожур пропонують узагальнену класифікацію властивостей інформації, до якої включено: 1) загальні властивості (системність, селективність, невичерпність, здатність до поширення, субстанційна несамостійність, трансформаційність); 2) юридичні властивості (фізична невідчужуваність, необхідність відособлення, незалежність права на інформацію від її матеріального носія, здатність до тиражування); 3) властивості якості інформації (адекватність, актуальність, достовірність, повнота, об'єктивність і суб'єктивність, надлишковість); 4) властивості, що визначають стан безпеки інформації (конфіденційність, цілісність, доступність) [84, с. 20].

Наведена класифікація свідчить про намагання науковців комплексно осмислити інформацію: як загальнонаукову категорію, як об'єкт правового регулювання, а також як чинник вирішення окремих суспільно значущих проблем, зокрема у сфері безпеки. Разом із тим, за відсутності загальноприйнятого концептуального визначення сутності інформації, класифікація її властивостей не може вважатися завершеною або вичерпною. На наш погляд, зазначена обставина має важливі практичні наслідки для розуміння та тлумачення поняття «захист інформації».

Національне законодавство України визначає захист інформації як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення збереження, цілісності інформації та належного порядку доступу до неї (ст. 1 Закону України «Про інформацію») [146]. Водночас звертає на себе увагу те, що з усієї множини властивостей інформації у законодавчому визначенні акцент зроблено виключно на характеристиках, пов'язаних із її безпекою, зокрема на цілісності. Такі якісні ознаки інформації, як достовірність, повнота чи актуальність, залишаються поза межами поняття «захист» і не охоплюються його змістом.

Слід також зазначити, що, звужуючи перелік властивостей інформації, які підлягають захисту, законодавець водночас не встановлює вичерпного переліку заходів, за допомогою яких має забезпечуватися такий захист, що дозволяє тлумачити їх максимально широко. Аналогічна вибірковість простежується й у підході до визначення видів інформаційної діяльності. Так, законодавством до них віднесено створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, а також охорону і захист інформації як самостійні види діяльності (ст. 9 Закону України «Про інформацію») [146]. Водночас у межах поняття «захист інформації» фактично охоплюються лише такі елементи, як збереження інформації та забезпечення належного доступу до неї.

Слід зауважити, що термін «належний доступ» за своїм змістом не повністю корелює з жодним із визначених законодавством видів

інформаційної діяльності. Найбільш наближеними за значенням до нього є такі види діяльності, як «одержання» та «поширення» інформації. З метою з'ясування того, який саме із зазначених видів діяльності охоплюється поняттям «належний доступ», доцільно звернутися до характеристики цілісності інформації.

Цілісність інформації визначається як її властивість зберігатися в незмінному вигляді протягом певного проміжку часу, за умови дотримання встановлених правил її модифікації або видалення [84, с. 23]. З огляду на наведене, застосування поняття цілісності інформації у повному розумінні не може стосуватися стадії її створення, оскільки цей процес, як правило, є тривалим у часі та не завжди завершується отриманням кінцевого результату. Аналогічні міркування стосуються й процесу збирання інформації [218].

Використання інформації, як і її поширення, також може мати частковий або фрагментарний характер, що не завжди передбачає збереження її цілісності у первісному вигляді. Таким чином, шляхом логічного виключення, єдиним видом інформаційної діяльності, у межах якого вимога щодо збереження цілісності інформації має визначальне значення, залишається її одержання. Відповідно, саме процес одержання інформації, за умови забезпечення її цілісності, найбільш повно відповідає змісту поняття «належний доступ».

Разом із тим варто наголосити, що перелік видів інформаційної діяльності, закріплений Законом України «Про інформацію», має відкритий характер і охоплює лише основні з них. У зв'язку з цим вбачається доцільним його розширення шляхом включення такого самостійного виду інформаційної діяльності, як знищення інформації. На користь цього підходу свідчить низка аргументів.

По-перше, процес знищення відомостей або даних також повинен відповідати вимозі цілісності, оскільки має відбуватися у повному обсязі та з дотриманням установлених процедур. По-друге, чинним національним законодавством встановлюються строки зберігання окремих категорій

інформації, після закінчення яких вона підлягає обов'язковому знищенню, що, зокрема, передбачено наказом Міністерства юстиції України від 12 квітня 2012 року № 578/5 [130]. По-третє, нормативно врегульовано порядок знищення матеріальних носіїв інформації та матеріальних носіїв секретної інформації, який визначено постановами Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 736 [143] та від 18 грудня 2013 року № 939 [139], а також іншими нормативно-правовими актами.

Слід зазначити, що між знищенням матеріального носія інформації та знищенням власне інформації як нематеріального об'єкта існує принципова відмінність. Водночас видається обґрунтованим підхід, відповідно до якого інформація, як і будь-яке інше явище, має власний життєвий цикл, а процедури її знищення виконують функцію регулювання такого циклу та можуть істотно впливати на його тривалість. Зазначене набуває особливої актуальності в умовах цифровізації, коли відомості здатні розміщуватися та зберігатися у глобальній мережі Інтернет.

У цьому контексті засоби масової інформації неодноразово акцентували увагу на проблемі вилучення, а фактично – знищення інформації, яка була оприлюднена в мережі Інтернет помилково, зловмисно або подальше перебування якої у відкритому доступі завдає шкоди інтересам власника чи суспільства в цілому. Станом на сьогодні зазначена проблема не отримала остаточного нормативно-правового вирішення.

Ще одним аспектом, що має істотне значення у контексті захисту інформації, є визначення кола тієї інформації, яка підлягає такому захисту. З метою з'ясування цього питання доцільно звернутися до класифікацій інформації, що сформувалися в науковій доктрині.

Зокрема, за критерієм доступу до інформації О. Рибальський, В. Хахановський та В. Кудінов виокремлюють відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Остання, у свою чергу, поділяється на конфіденційну, інформацію для службового користування та таємну інформацію. Таємна інформація класифікується за ступенем секретності та за

змістом і включає, зокрема, державну таємницю, службову таємницю, таємницю слідства й дізнання, військову таємницю, адвокатську та нотаріальну таємницю, лікарську та професійну таємницю, банківську й комерційну таємницю, таємницю страхування, усиновлення, псевдоніму, нарадчої кімнати, листування, телефонних розмов та телеграфних повідомлень [180, с. 17].

Водночас слід наголосити, що наведена класифікація не є статичною та з часом зазнає змін. Так, у науковому середовищі тривалий час точилися дискусії щодо правового обґрунтування категорії «інформація не для друку», що зрештою призвело до її виключення з низки наукових джерел. Натомість у 2020 році виникли підстави для розширення зазначеної класифікації у зв'язку з прийняттям Закону України «Про розвідку», яким було запроваджено новий вид таємної інформації – розвідувальну таємницю [168].

Очевидною є необхідність забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом, що не потребує додаткового обґрунтування. Разом із тим варто звернути увагу на те, що обмеження доступу стосується не лише інформації, власником якої є держава, а й приватних відомостей, зокрема комерційної таємниці, таємниці листування, усиновлення та інших видів інформації приватного характеру.

Показовим у цьому контексті є приклад застосування механізмів захисту інформації, пов'язаний з Указом Президента України № 133/2017, яким було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [165]. Зазначеним актом було обмежено доступ до таких інтернет-ресурсів, як «ВКонтакте», «Яндекс» та «Mail.Ru», а також інших веб-платформ, діяльність яких була пов'язана зі збиранням персональних даних громадян України в інтересах держави-агресора.

Отже, захисту підлягає не лише інформація з обмеженим доступом, а й відомості, які не мають спеціального режиму обмеження. Крім того, об'єктами захисту можуть бути інформаційні ресурси, що належать не тільки державі, а й іншим суб'єктам – приватним, громадським, а також безпосередньо окремим фізичним особам.

Слід наголосити, що інформація виступає об'єктом інформаційних правовідносин, що прямо закріплено у профільному Законі України «Про інформацію» [146]. Водночас самі інформаційні правовідносини становлять предмет регулювання інформаційного права. У найбільш узагальненому розумінні інформаційне право розглядається як сукупність якісно однорідних суспільних відносин, урегульованих нормами права [75].

Інформаційне право є відносно молодого комплексною галуззю права, яка перебуває у тісному взаємозв'язку з фундаментальними галузями правової системи, зокрема з конституційним, цивільним, кримінальним та адміністративним правом [18, с. 6]. Окрім того, воно має сталі зв'язки зі спеціальними та комплексними галузями, а також із міжгалузевими правовими інститутами. У науковій літературі обґрунтовується позиція, відповідно до якої елементи інформаційного права тією чи іншою мірою присутні в кожній галузі права, що пояснюється інформаційною природою будь-якої діяльності людини.

На підставі здійсненого аналізу доцільно сформулювати низку узагальнюючих висновків.

По-перше, інформація є специфічним нематеріальним ресурсом, що має значну цінність у різних вимірах, зокрема з огляду на безпеку, вплив та економічні процеси. Саме це обумовлює об'єктивну необхідність її правового захисту. Базові поняття «інформація», «захист інформації» та «інформаційна діяльність» закріплені на законодавчому рівні у Законі України «Про інформацію» [146]. Водночас між зазначеними поняттями наявна певна термінологічна неузгодженість, що зумовлюється як недостатньою концептуальною розробленістю загальнонаукової проблеми

інформації, так і надзвичайно широким спектром суспільних відносин, у межах яких вона функціонує. У зв'язку з цим інформаційна сфера характеризується динамічністю, а підходи до її правового регулювання зазнають постійних змін відповідно до потреб часу.

По-друге, правовий захист у межах інформаційного права доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах: вузькому та широкому. У вузькому розумінні йдеться про захист безпосередньо інформації як сукупності відомостей і даних, що охоплює, насамперед, їх збереження та забезпечення належного доступу до них [146]. Водночас, на наш погляд, до змісту такого захисту доцільно також включати процедури знищення інформації. У широкому розумінні правовий захист охоплює забезпечення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів у процесі здійснення всіх видів інформаційної діяльності, що реалізуються в межах інформаційних правовідносин.

По-третє, регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інформацією та її захистом, має виражений адміністративно-правовий характер. Це обумовлено тим, що значна частина відповідних норм спрямована на врегулювання діяльності органів публічної влади, а також на встановлення процедур їх взаємодії з фізичними та юридичними особами у сфері реалізації та захисту інформаційних прав [144;121].

По-четверте, становлення та подальший розвиток правового захисту в інформаційному праві призвели до тісного переплетення його вузького та широкого трактування, що на сучасному етапі ускладнює їх чітке розмежування. Попри наявність достатньої нормативно-правової бази для розгляду захисту інформації у вузькому значенні як самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання, відповідна державна політика наразі не може бути досліджена ізольовано від інших проблем інформаційної галузі права.

По-п'яте, чинне законодавство України широко використовує категорію «державна політика» у різних сферах суспільного життя [198].

Водночас поняття державної політики у сфері захисту інформації не має самостійного нормативного закріплення. Окремі елементи інформаційної проблематики відображені лише в межах суміжних напрямів державної політики, зокрема у сфері інформаційної безпеки [127], що свідчить про фрагментарність правового регулювання.

З огляду на викладене, дослідження змісту державної політики у сфері захисту інформації неможливе без урахування правових норм і приписів різних напрямів державної політики, а також без опори на наукові напрацювання вчених, які досліджували відповідну проблематику. У цьому контексті доцільним видається застосування історичного методу пізнання, який дозволяє простежити еволюцію підходів до правового захисту інформації, охарактеризувати сучасний стан державної політики у цій сфері та визначити перспективи її подальшого розвитку [215].

У юридичному контексті особливе значення для цілей даного дослідження має тлумачення поняття «державна політика», надане Конституційним Судом України (далі – КСУ). У 1999 році КСУ визначив державну політику як стратегічні напрями діяльності держави в економічній, соціальній, гуманітарній, екологічній, правовій та інших сферах її внутрішнього життя, а також у сфері відносин з іншими державами на певну історичну перспективу. Крім того, КСУ наголосив, що засади внутрішньої і зовнішньої політики становлять вихідні ідеї та основні принципи стратегічної лінії діяльності держави у відповідних сферах [195].

З наведеного визначення випливає, що в межах юридичних наук державна політика має розглядатися як цілеспрямована правова діяльність держави та її уповноважених суб'єктів, спрямована на формування засад і стратегічних орієнтирів розвитку певної сфери суспільних відносин на визначену, як правило тривалу, перспективу. Водночас перелік напрямів державної політики не є вичерпним, що обумовлює його динамічний і відкритий характер. У зв'язку з цим постає питання щодо моменту та причин набуття інформаційною сферою самостійного політико-правового значення.

Відповідь на зазначене питання доцільно розглядати крізь призму становлення інформаційного права та розвитку концепції інформаційного суспільства, яка відіграла визначальну роль у формуванні відповідного наукового й правового дискурсу. Об'єктивними передумовами становлення інформаційного суспільства прийнято вважати третю та, передусім, четверту інформаційні революції, межа між якими припадає на 60–70-ті роки ХХ століття.

Третя інформаційна революція, що охоплює кінець ХІХ – початок ХХ століття, була зумовлена винайденням і впровадженням телеграфу, телефону, радіо та телебачення. Зазначені технічні засоби забезпечили можливість оперативного накопичення інформації у значних обсягах та її передачі на великі відстані, що, у свою чергу, створило передумови так званого «стискання простору». Четверта інформаційна революція, яка розпочалася у 70-ті роки ХХ століття, пов'язується з появою мікропроцесорних технологій і персонального комп'ютера. Її сутність полягає у переході від механічних та електричних засобів обробки інформації до електронних технологій і створення програмного забезпечення для здійснення відповідних процесів. Кульмінаційним етапом цієї революції стала поява глобальної мережі Інтернет, що забезпечила можливість інформаційного обміну у світових масштабах.

Таким чином, витoki концепції інформаційного суспільства мають переважно техніко-технологічний характер. Водночас ключовими чинниками, які зумовили її поступове входження у правову сферу, стали проблеми збереження та одержання інформації, що з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій дедалі більше потребували нормативного врегулювання.

За науковими даними, наведеними Л. Карваліксом, уперше термін «інформаційне суспільство» було використано на початку 60-х років ХХ століття в середовищі японських соціологів. Подальший розвиток відповідної концепції пов'язується з працями Ф. Махлупа та М. Пората. Зокрема, у 1962

році Ф. Махлуп опублікував дослідження «Виробництво і розподіл знань у Сполучених Штатах», у якому заклав економічні основи аналізу ролі знань та інформації. У 1973 році Д. Белл оприлюднив працю «Настання постіндустріального суспільства», чим істотно розвинув зазначену концепцію. Згодом Д. Белл почав використовувати термін «інформаційне суспільство» як альтернативу поняттю «постіндустріальне суспільство».

Остаточного поширення та загального визнання термін «інформаційне суспільство» набув у 1984 році після виходу у світ праці О. Тоффлера та Дж. Несбіта «Мегатренди». Подальший розвиток і теоретичне осмислення цієї концепції здійснювали численні вчені з різних галузей знань, серед яких Я. ван Дейк, Г. Кан, М. Кастельс, У. Мартін, Д. Норт, А. Турен та інші. Водночас концепція інформаційного суспільства зазнавала й ґрунтовної критики з боку окремих дослідників, зокрема Ж. Бодріяра, Ф. Вебстера, П. Глоца, К. Мея, Х. Фухса тощо.

Незважаючи на наявність критичних підходів, на початку ХХІ століття поняття «інформаційне суспільство» набуло статусу загальнонаукового терміна та увійшло до понятійного апарату переважної більшості галузей знань, включаючи й правові науки, що зумовило подальший розвиток інформаційного права та формування державної політики у відповідній сфері.

Проблематика інформаційного суспільства, а також становлення і розвитку інформаційного права стала предметом наукових досліджень значної кількості вітчизняних і зарубіжних учених. У працях представників юридичної науки розглядаються теоретичні, методологічні та прикладні аспекти правового регулювання інформаційних відносин, зокрема у контексті функціонування інформаційного суспільства. Серед науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження зазначеної проблематики, слід назвати А. Авер'янова, О. Андрійко, В. Бевзенка, В. Гаращука, Т. Гуржія, О. Джафарову, Р. Калюжного, Т. Коломоєць, В. Колпакова, Б. Кормича, В.

Ліпкана, В. Настюка, Д. Приймаченка, Ю. Шемшученка та інших дослідників.

Окрему групу наукових праць становлять дослідження співробітників Національного інституту стратегічних досліджень – провідної науково-дослідної установи, що забезпечує аналітично-прогнозний супровід діяльності Президента України. У межах виконання покладених на інститут завдань, пов'язаних із науковим обґрунтуванням, аналізом та оцінкою проблем і перспектив суспільно-політичного розвитку держави [102].

Аналізуючи світові тенденції розвитку політики у сфері захисту інформації, доцільно звернути увагу на діяльність міжнародних організацій та проведення міжнародних заходів, у межах яких формувалися ключові підходи до концепції інформаційного суспільства. Йдеться, зокрема, про рішення Повноважної конференції Міжнародного телекомунікаційного союзу (ITU), документи, ухвалені на самітах «Великої вісімки», а також ініціативи Організації Об'єднаних Націй, пов'язані з проведенням Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (WSIS) у 2003 та 2005 роках. У результаті цих заходів було сформовано базові програмні документи, що визначили принципи, напрями та механізми розвитку інформаційного суспільства на глобальному рівні.

Водночас оцінка сучасної міжнародної активності у зазначеній сфері свідчить про поступове зниження інтересу до концепції інформаційного суспільства після світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 років. У цей період реалізація відповідних програм істотно сповільнилася, а в окремих випадках була фактично призупинена. У науковому середовищі це дало підстави для появи критичних оцінок, відповідно до яких концепція інформаційного суспільства або наблизилася до завершення свого життєвого циклу, або ж вичерпала свій евристичний потенціал.

Разом із тим вплив ідей інформаційного суспільства на формування державної політики України є беззаперечним. Це підтверджується прийняттям низки стратегічних та програмних документів, спрямованих на

розвиток інформаційної сфери, гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та визначення довгострокових орієнтирів державної діяльності у цій галузі. Зазначені акти свідчать про інституціоналізацію концепції інформаційного суспільства у вітчизняному правовому просторі та її безпосередній вплив на формування державної політики у сфері інформації та її захисту [154;174].

Два з раніше згаданих стратегічних документів є показовими з огляду на те, що в обох із них безпосередньо порушується проблематика захисту інформації. Зокрема, у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні зазначається, що в державі сформовано базові правові засади побудови інформаційного суспільства шляхом прийняття комплексу нормативно-правових актів, якими врегульовано суспільні відносини у сфері розвитку громадянського суспільства, створення та використання електронних інформаційних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення гарантій і механізмів доступу до публічної інформації, розвитку електронного урядування та відкритого уряду, електронного документообігу, а також у сфері інформаційної безпеки [174].

Водночас у зазначеному документі акцентується увага на наявності низки проблемних аспектів, зокрема відсутності окремих процедур, що потребують погодження з уповноваженими органами у сфері спеціального зв'язку та захисту інформації, а також на актуалізації питання захисту державних інформаційних ресурсів. Стратегією визначено принципи, які мають застосовуватися у процесі розвитку інформаційного суспільства, серед яких – правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації. Окремо закріплено необхідність реалізації заходів у сфері інформаційної безпеки, що передбачають розвиток національного виробництва засобів захисту інформації, створення захищених інформаційно-телекомунікаційних систем, упровадження сучасних захищених інформаційних технологій у сфері державного управління, формування ефективних механізмів виявлення та запобігання загрозам державним

електронним інформаційним ресурсам, а також забезпечення захисту персональних даних і інформації, що перебуває у володінні фізичних, юридичних осіб та держави, від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз, у тому числі шляхом протидії комп'ютерній злочинності [174].

Паралельно із прийняттям зазначених стратегічних документів у вітчизняній науці активізувалися дослідження, присвячені проблемам захисту інформації та інформаційної безпеки. У цей період було опубліковано низку навчальних, науково-методичних і монографічних праць, а також проведено дисертаційні дослідження, у яких розглядалися теоретичні та прикладні аспекти правового, зокрема адміністративно-правового, забезпечення захисту інформації. Зазначені напрацювання свідчать про поступове формування в Україні наукової школи дослідження проблем інформаційної безпеки та правового захисту інформації [71].

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що Україна сприйняла загальносвітові тенденції розвитку інформаційного суспільства, що знайшло відображення у прийнятті низки національних нормативно-правових актів стратегічного характеру. Окремі положення цих актів безпосередньо стосуються проблематики захисту інформації. Водночас варто звернути увагу на те, що строк реалізації Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні завершився у 2020 році, тоді як цілісна та концептуально завершена державна політика у сфері захисту інформації так і не була сформована.

Зазначена обставина актуалізує необхідність подальшого наукового аналізу сучасної державної інформаційної політики та вироблення пропозицій щодо стимулювання її розвитку й удосконалення. Додатково потреба у вдосконаленні механізмів захисту інформації зумовлюється низкою зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких – постійне зростання кіберзагроз, збройна та інформаційна агресія Російської Федерації, обмеження особистих комунікацій у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби COVID-19, активні процеси цифровізації суспільного життя, розширення сектору економіки, орієнтованого на надання інформаційних

послуг, а також глобальні тенденції трансформації фінансових систем, пов'язані з розвитком цифрових валют [216].

З урахуванням наведеного, мету дослідження доцільно визначити як виявлення особливостей адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері реалізації права особи на інформації. Реалізація поставленої мети зумовлює необхідність розв'язання низки взаємопов'язаних завдань, зокрема: з'ясування сучасного стану адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері захисту інформації; теоретичне осмислення та характеристику поняття «державна політика у сфері захисту інформації»; формулювання узагальнюючих висновків і розроблення рекомендацій, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення державної політики у відповідній сфері.

Продовжуючи дослідження, слід зазначити, що наприкінці 2011 року Національним інститутом стратегічних досліджень було оприлюднено аналітичну доповідь А. Баровської «Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування» [17]. Незважаючи на те, що з моменту оприлюднення зазначеного науково-аналітичного матеріалу минуло майже десятиліття, сформульовані в ньому висновки не втратили своєї актуальності та мають важливе значення для сучасного етапу дослідження проблематики державної політики в інформаційній сфері. Зокрема, А. Баровська наголошує, що правове регулювання інформаційної сфери, попри наявність значної кількості керівних і програмних документів, залишається фрагментарним та позбавленим системності. За її висновками, чинна система документів стратегічного характеру не має чіткої ієрархії, характеризується використанням різних підходів до побудови однотипних за своїм призначенням документів, а також не визнає доктрини, концепції та національні проекти як повноцінні акти стратегічного планування, що фактично призводить до їх ігнорування.

З метою подолання зазначених проблем дослідницею обґрунтовувалася доцільність прийняття Закону України «Про державне стратегічне планування». Вказаний законопроект був ініційований Кабінетом Міністрів України та зареєстрований у Верховній Раді України 3 листопада 2011 року за № 9407 у розділі «економічна політика» [114]. Проект закону було прийнято за основу у першому читанні та направлено на доопрацювання, однак його подальший розгляд не призвів до ухвалення відповідного нормативно-правового акта.

Варто зазначити, що ідея законодавчого врегулювання питань державного стратегічного планування отримала підтримку з боку значної частини науковців і політичних діячів. У зв'язку з цим після невдалої спроби 2011 року законодавець повернувся до зазначеної ініціативи наприкінці 2017 року. Новий проект Закону України «Про державне стратегічне планування» було розроблено Міністерством економіки України, і він передбачав визначення правових та організаційних засад формування цілісної системи державного стратегічного планування розвитку країни, встановлення загального порядку розроблення, затвердження та реалізації документів стратегічного планування, а також визначення повноважень суб'єктів, залучених до відповідних процесів [115]. Матеріали законопроекту були винесені на громадське обговорення, однак до офіційної реєстрації у Верховній Раді України він так і не дійшов.

Водночас, не зосереджуючись на детальному аналізі змісту зазначених законопроектів, слід позитивно оцінити саму ініціативу впорядкування нормативно-правових актів стратегічного характеру, що мають політичне значення. Йдеться, зокрема, про необхідність чіткого визначення їх стратегічного призначення, закріплення ієрархії, уніфікації підходів до структури та змісту таких документів, що є важливою передумовою формування цілісної та ефективної державної політики, у тому числі у сфері захисту інформації.

Наразі А. Баровська, спираючись на наукові напрацювання О. Берданової, В. Вакуленко та В. Тертички [21], виокремлює такі види (типи) стратегічних документів державної політики: доктрини, концепції, основні засади, стратегії, програми, проекти та плани. У сукупності зазначені документи формують систему перспективного бачення розвитку держави, визначають ресурси, необхідні для досягнення відповідних цілей, напрями політики щодо залучення та використання таких ресурсів, а також обумовлюють основні вектори діяльності органів державної влади. Саме ця сукупність документів, на думку дослідників, повинна становити основу державного стратегічного планування [17].

Водночас слід зауважити, що функція планування притаманна всім без винятку суб'єктам публічної влади. Проте не кожен план, навіть за умови його довгострокового характеру, доцільно розглядати як стратегічний нормативно-правовий акт політичного значення. Це зумовлено тим, що державні суб'єкти наділяються різним обсягом політичних повноважень: одні з них уповноважені визначати та формувати державну політику у відповідній сфері, тоді як інші здійснюють виключно її реалізацію та забезпечення.

Для досягнення поставлених цілей у обох випадках застосовуються механізми правового регулювання шляхом ухвалення нормативних і ненормативних правових актів, зокрема планів. Проте стратегічне значення мають лише ті плани, що приймаються суб'єктами, наділеними повноваженнями щодо формування державної політики. Натомість плани інших органів виконують уточнювальну та допоміжну функцію, не повинні суперечити визначеному стратегічному курсу та, відповідно, не можуть розглядатися як нормативно-правові акти політичного характеру.

У цьому контексті доречно звернутися до позиції Д. Приймаченка, який зазначає, що державна політика визначає напрями і засади суспільного розвитку, формує відповідну політико-правову основу та забезпечує мобілізацію ресурсів [108, с. 29]. Натомість реалізація вже сформованої

державної політики зводиться до дотримання визначених напрямів, пріоритетів та орієнтирів без їх зміни. Використання такого підходу дозволяє суттєво звужити коло нормативно-правових актів, які доцільно розглядати як такі, що безпосередньо формують державну інформаційну політику.

Обґрунтувавши зазначену позицію, доцільно, слідом за А. Баровською, перейти до аналізу чинної нормативно-правової бази, якою визначаються засади державної інформаційної політики.

Першочергову увагу слід приділити Доктрині інформаційної безпеки України. На сьогодні чинною є Доктрина, затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 [167], тоді як попередня редакція Доктрини втратила чинність 30 червня 2014 року [120;166]. Положення чинної Доктрини акцентують увагу на необхідності захисту та розвитку національного інформаційного простору, визначають розвиток і захищеність національної інформаційної інфраструктури, а також охорону державної таємниці та іншої інформації, вимоги щодо захисту якої встановлені законом, як життєво важливі інтереси суспільства і держави [219].

Крім того, Доктрина визначає розвиток і захист технологічної інфраструктури забезпечення інформаційної безпеки України, а також удосконалення правових механізмів захисту прав людини і громадянина на доступ до інформації, її поширення, оброблення, зберігання та захист як пріоритетні напрями державної політики в інформаційній сфері. Важливим є також покладення на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України обов'язку щодо формування та реалізації державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, телекомунікацій і користування радіочастотним ресурсом у межах визначеної компетенції [167].

Слід підкреслити, що правову основу Доктрини інформаційної безпеки України, зокрема, становить Стратегія національної безпеки України, яка у 2020 році була оновлена, а її попередня редакція втратила чинність одночасно з ухваленням нового варіанту [163].

Окремо Доктриною зазначається, що принципи, пріоритети та напрями державної політики у сфері кібербезпеки визначаються Стратегією кібербезпеки України. Таке розмежування обумовлюється як хронологічними чинниками – затвердження Стратегії кібербезпеки у березні 2016 року та Доктрини у лютому 2017 року, – так і предметною специфікою. Зокрема, Стратегія кібербезпеки ґрунтується на положеннях Конвенції про кіберзлочинність, ратифікованої Законом України від 7 вересня 2005 року № 2824-IV, що свідчить про тісний взаємозв'язок національної політики у сфері захисту інформації з міжнародними стандартами та глобальними тенденціями у цій галузі.

Слід зазначити, що у Стратегії кібербезпеки України значну увагу приділено питанням захисту в кіберпросторі державних інформаційних ресурсів, а також інформації як такої. При цьому формування та реалізація державної політики у зазначеному напрямі діяльності також покладається на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Продовжуючи аналіз нормативно-правових актів, що визначають засади державної інформаційної політики, доцільно звернути увагу на низку концептуальних документів, які регламентують окремі напрями розвитку інформаційної сфери. До таких документів належать, зокрема, концепції технічного захисту інформації, розвитку зв'язку, формування національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку телекомунікацій, суспільного телерадіомовлення, електронного урядування, цифрової економіки та суспільства, а також електронної охорони здоров'я тощо.

Аналіз зазначених концепцій свідчить про те, що окремі з них мають визначений строк реалізації, тоді як інші діють протягом тривалого часу та не втрачають своєї актуальності. Водночас зміст більшості з цих документів, за незначними винятками, містить положення, пов'язані із захистом інформації. Разом із тим уже з їх назв вбачається орієнтація кожної концепції на вирішення конкретної проблематики, що зумовлює фрагментарний характер

правового регулювання та ускладнює сприйняття зазначених актів як цілісної системи стратегічного планування у сфері інформаційної політики.

Крім того, слід звернути увагу на те, що за період незалежності України було ухвалено значну кількість концептуальних документів, загальна кількість яких обчислюється сотнями. Хоча не всі з них безпосередньо стосуються інформаційної сфери, спроби вироблення узагальненої Концепції державної інформаційної політики також мали місце. Так, у 2010 році Кабінетом Міністрів України було ініційовано проєкт Закону України «Про Концепцію державної інформаційної політики», який, однак, не був ухвалений. Незважаючи на відсутність позитивного законодавчого результату, зауваження та критичні оцінки, висловлені у процесі його обговорення, становлять науковий інтерес [217].

Зокрема, Головне науково-експертне управління, надаючи висновок щодо зазначеного законопроєкту, звернуло увагу на те, що документи у формі концепцій за своєю правовою природою мають ненормативний характер, а Конституція України не наділяє Верховну Раду України повноваженнями щодо їх затвердження шляхом ухвалення законів, що ставить під сумнів можливість схвалення Концепції державної інформаційної політики у формі закону [34].

Водночас слід зауважити, що стратегічні документи у формі доктрин, стратегій і концепцій, як правило, затверджуються Президентом України або Кабінетом Міністрів України. Що ж стосується програм, проєктів і планів, то їх ухвалення зазвичай не потребує видання окремих законів. Разом із тим Конституція України відносить до повноважень Верховної Ради України визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики держави, що прямо передбачено частиною п'ятою статті 85 Основного Закону [73]. У зв'язку з цим серед стратегічних документів політичного характеру особливе місце посідають саме «основні засади», які традиційно закріплюються законами України.

Разом із тим практика законодавчого регулювання свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення юридичної форми стратегічних документів, оскільки окремі концепції також закріплювалися законами України, що унеможлиблює побудову чіткої та ієрархічно впорядкованої системи стратегічних нормативно-правових актів, що визначають державну інформаційну політику, виключно на підставі їх юридичної сили.

У контексті аналізу державної інформаційної політики у сфері захисту інформації необхідно також звернутися до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», який регулює суспільні відносини у цій сфері та має ключове значення для забезпечення захисту інформації [144]. Зокрема, статтю 10 цього Закону визначено повноваження органів державної влади у сфері захисту інформації.

Таким чином, встановлення вимог щодо забезпечення захисту державних інформаційних ресурсів та інформації з обмеженим доступом віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України, тоді як розроблення пропозицій щодо державної політики у сфері захисту інформації та забезпечення її реалізації в межах компетенції покладається на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, яким на сьогодні є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, є підстави сформулювати такі основні висновки щодо сучасного стану державної політики України у сфері захисту інформації.

Проведений аналіз дозволяє запропонувати авторське визначення поняття «державна політика у сфері захисту інформації». Під нею доцільно розуміти правове закріплення стратегічних цілей, засад і спрямованості діяльності держави у різних сферах суспільного життя, передусім у сфері безпеки, фінансів та комунікацій, на визначену довгострокову перспективу з метою забезпечення цілісності інформації під час її одержання та збереження. Реалізація такої політики здійснюється через сукупність

адміністративних актів різного рівня юридичної сили, якими визначаються управлінські, організаційні, технічні та інші заходи, що приймаються уповноваженими суб'єктами державної влади з дотриманням установлених правових процедур.

Активне та багатовимірне використання інформації у суспільному житті й діяльності держави об'єктивно ускладнює можливість формування єдиного стратегічного документа, який би комплексно визначав державну політику у сфері захисту інформації для всіх можливих напрямів її застосування. Водночас аналіз чинного нормативно-правового регулювання дає підстави віднести до основних суб'єктів формування та реалізації такої політики Кабінет Міністрів України та Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Хоча окремі аспекти криптографічного, технічного, організаційного та інших видів захисту інформації в Україні врегульовані на нормативному рівні, загальні питання формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформації залишаються недостатньо систематизованими. У зв'язку з цим доцільним є залучення Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України до обов'язкової експертизи проєктів стратегічних документів у сфері державної інформаційної політики. При цьому зазначений орган має здійснювати оцінку потенційних ризиків і загроз, пов'язаних із зберіганням та одержанням інформації, а також аналіз можливих негативних наслідків їх реалізації.

З урахуванням відсутності цілісної системи та чіткої ієрархії стратегічних документів державної інформаційної політики (доктрин, концепцій, основних засад, стратегій, програм, проєктів і планів) вбачається доцільним відновлення роботи над розробленням спеціального стратегічного нормативно-правового акта, спрямованого на врегулювання зазначеної невпорядкованості. Окрім того, потребує наукового та нормативного опрацювання питання формування типової структури стратегічних

документів різних видів, які у своїй сукупності визначають зміст і напрями державної інформаційної політики.

Право особи на інформацію належить до фундаментальних прав людини і громадянина та виступає необхідною передумовою реалізації інших прав і свобод, зокрема участі в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю та формування усвідомленої громадянської позиції. Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, а також на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації [73].

Разом із тим Основний Закон України закріплює модель неабсолютності цього права. Частина третя статті 34 передбачає можливість його обмеження законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, охорони здоров'я населення, прав і свобод інших осіб. Додатково стаття 64 Конституції України допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного стану за умови визначення строку дії таких обмежень [73].

Право на інформацію не входить до переліку прав, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану, що зумовлює особливий режим його реалізації та підвищує значення адміністративно-правових механізмів регулювання.

Воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться у разі збройної агресії або загрози державній незалежності та територіальній цілісності України. Його правову основу становить Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [158], який передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод, у тому числі інформаційних.

Запровадження воєнного стану в Україні здійснено Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України № 2102-IX [111]. З цього моменту право на інформацію функціонує в умовах

спеціального правового режиму, де пріоритетними визнаються інтереси оборони та безпеки держави.

В адміністративно-правовому вимірі право на інформацію є не лише суб'єктивним правом особи, а й об'єктом публічного управління, що потребує організаційного, процедурного та контрольного забезпечення з боку держави.

Основними нормативними актами, що регулюють реалізацію права на інформацію в мирний час, є Закон України «Про інформацію», Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Закон України «Про звернення громадян» [145]. У період воєнного стану їх застосування не припиняється, однак зазнає істотної трансформації.

Адміністративно-правове регулювання реалізації права на інформацію в умовах воєнного стану здійснюється шляхом:

- встановлення спеціальних режимів доступу;
- обмеження публічності окремих відомостей;
- зміни адміністративних процедур надання інформації;
- посилення контролю за обігом інформації.

Однією з ключових особливостей реалізації права на інформацію в умовах воєнного стану є розширення сфери допустимих обмежень. Такі обмеження найчастіше стосуються інформації про оборону, переміщення військ, об'єкти критичної інфраструктури, наслідки бойових дій до офіційного підтвердження, персональні дані військовослужбовців.

Значна частина таких обмежень реалізується через інститут інформації з обмеженим доступом, зокрема державної таємниці, правовий режим якої визначено Законом України «Про державну таємницю».

Водночас обмеження доступу до публічної інформації має здійснюватися з урахуванням так званого трискладового тесту, передбаченого Законом України «Про доступ до публічної інформації»: наявність легітимної мети, істотної шкоди та переваги шкоди над суспільним інтересом.

У період воєнного стану адміністративні процедури доступу до публічної інформації зазнають істотних змін. На практиці це проявляється у: відмовах у наданні інформації з мотивів національної безпеки; наданні інформації в узагальненому або знеособленому вигляді; тимчасовому обмеженні доступу до публічних реєстрів; подовженні строків розгляду інформаційних запитів.

Питання функціонування електронних інформаційних систем і публічних реєстрів в умовах воєнного стану врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 263 [44]. Вказаний акт надає уряду повноваження змінювати режими доступу до інформаційних ресурсів з метою забезпечення їх безпеки [67].

В умовах воєнного стану право на інформацію реалізується у тісному зв'язку з категорією інформаційної безпеки, яка визнається складовою національної безпеки України, що закріплено у Стратегії національної безпеки України [163] та Доктрині інформаційної безпеки України [167].

Інформаційна безпека в умовах війни передбачає протидію дезінформації, захист державних інформаційних ресурсів, забезпечення стабільності інформаційного простору. У зв'язку з цим право на інформацію зазнає функціональної трансформації: від максимального забезпечення відкритості – до забезпечення балансу між відкритістю та безпекою.

Ключову роль у забезпеченні реалізації права на інформацію в умовах воєнного стану відіграють: Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади; військові адміністрації; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Зокрема, Омбудсман у своїх рекомендаціях неодноразово звертав увагу на неприпустимість необґрунтованого обмеження доступу до публічної інформації підзаконними актами та наголошував на необхідності збереження балансу між безпекою та правами людини [107].

Міжнародні стандарти захисту права на інформацію закріплені у статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [89] та статті 10 Європейської конвенції з прав людини [53].

В умовах війни допускається застосування дерогацій відповідно до статті 15 Конвенції. Україна повідомляла Раду Європи про застосування таких заходів, що підтверджує відповідність національного правового режиму міжнародним стандартам.

Незважаючи на обмеження, право на інформацію залишається юридично захищеним. Особа зберігає можливість: оскаржувати відмови у наданні інформації; звертатися до суду; використовувати механізми парламентського контролю. Отже, судовий і позасудовий контроль відіграють ключову роль у запобіганні зловживанням адміністративною дискрецією в умовах воєнного стану.

Реалізація права особи на інформацію як об'єкта адміністративно-правового регулювання в умовах воєнного стану має такі основні особливості:

право на інформацію набуває режимного, умовно-обмежуваного характеру;

адміністративно-правове регулювання стає основним інструментом визначення обсягу доступу;

інформаційна безпека домінує у системі публічних інтересів;

зростає роль органів виконавчої влади та військового управління;

зберігається потреба у дотриманні принципів законності, пропорційності та тимчасовості обмежень.

Таким чином, у воєнний час право на інформацію трансформується, але не втрачає свого правового значення, залишаючись важливим елементом демократичного правопорядку та адміністративно-правового регулювання.

1.2 Адміністративно-правове забезпечення права особи на інформацію в Україні: нормативні засади

Аналіз специфіки формування та реалізації державної політики України у сфері захисту інформації доцільно розпочати з короткого історико-правового огляду подій, безпосередньо пов'язаних із сучасним етапом розвитку інформаційної сфери. Зокрема, на початку 2007 року ухваленням Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» на нормативному рівні було закріплено визнання необхідності розбудови інформаційного суспільства, орієнтованого на потреби людини, відкритого та інклюзивного за своєю природою. У зазначеному Законі підкреслювалося, що кожна особа має бути спроможною створювати, накопичувати та використовувати інформацію і знання, мати вільний доступ до них, здійснювати обмін інформацією, а також реалізовувати власний потенціал з метою суспільного й особистісного розвитку та підвищення якості життя [154]. Слід зауважити, що закріплені у цьому акті концептуальні положення не втратили своєї актуальності й на сучасному етапі розвитку інформаційних відносин [174].

Подальший розвиток відповідних ідей отримав відображення у діяльності Кабінету Міністрів України. Так, у 2010 році урядом було схвалено Концепцію проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики», якою визначалися загальні напрями формування та реалізації державної політики у сфері комунікацій. Одночасно Кабінет Міністрів України поклав на Міністерство юстиції України спільно із заінтересованими центральними органами виконавчої влади обов'язок щодо розроблення відповідного законопроекту з урахуванням положень зазначеної Концепції [174]. Водночас слід констатувати, що на сьогодні чинне законодавство України не містить закону, який би комплексно врегулював засади державної комунікативної політики. Таким чином, зазначена ініціатива уряду не була реалізована у формі повноцінного нормативно-

правового акта, що свідчить про наявність прогалин у системі стратегічного планування державної інформаційної політики.

У жовтні 2010 року Президент України видав указ, яким було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 року «Про Концепцію створення системи Суспільного телебачення і радіомовлення України та хід упровадження цифрового телерадіомовлення» [37]. Положення зазначеного документа обґрунтовано привертають увагу значної кількості дослідників проблематики державної інформаційної політики, оскільки в ньому здійснено комплексну оцінку тодішнього стану суспільного розвитку та ситуації в національному й глобальному інформаційному просторі. У рішенні РНБО наголошувалося, що наявні тенденції зумовлюють необхідність посилення ролі держави у забезпеченні доступу громадян України до оперативної та об'єктивної інформації, а також у гарантуванні захисту національного інформаційного простору від негативних інформаційних впливів [162].

Водночас слід зазначити, що зазначена Концепція так і не була реалізована у формі окремого нормативно-правового акта. Лише згодом, у 2014 році, Закон України 1997 року «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» [169] було замінено новим Законом України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [172], яким у більш системному вигляді врегульовано відповідні суспільні відносини.

Аналізуючи подальший розвиток державної інформаційної політики в Україні, доцільно звернутися до Рекомендацій парламентських слухань, схвалених постановою Верховної Ради України у другій половині 2014 року, що були присвячені питанням законодавчого забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні. У зазначених Рекомендаціях констатовано, що в державі вже сформовано базові правові засади побудови інформаційного суспільства, зокрема шляхом ухвалення значної кількості законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері створення електронних інформаційних ресурсів, захисту

інтелектуальної власності, впровадження електронного документообігу, забезпечення доступу до інформації та її захисту [161].

Узагальнення наведеного дозволяє стверджувати, що сучасна державна політика України у сфері інформації характеризується наявністю розгалуженого масиву чинних нормативно-правових актів. Разом із тим, попри неодноразові спроби законодавця та органів виконавчої влади щодо їх удосконалення й систематизації, зазначені акти наразі утворюють радше сукупність розрізнених правових приписів, ніж цілісну та ієрархічно впорядковану систему.

Підтвердженням цього є неодноразові ініціативи, спрямовані на створення узагальнюючого стратегічного документа у сфері державної інформаційної політики. Так, у 2010 році Кабінетом Міністрів України було ініційовано проєкт «Концепції державної інформаційної політики» [147], однак відповідний нормативно-правовий акт так і не був ухвалений. Аналогічно, у 2015 році Міністерство інформаційної політики України декларувало наміри щодо розроблення «Доктрини інформаційної політики України», проте й ця ініціатива не отримала практичного втілення у формі завершеного стратегічного документа [220],

26 березня 2015 року при Міністерстві інформаційної політики України розпочала діяльність Експертна рада з розробки Концепції інформаційної безпеки та з питань розвитку інформаційного простору України. Функціонування зазначеного дорадчого органу здійснювалося за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та офісу Координатора проєктів Організації з безпеки і співробітництва в Європі в Україні. Основною метою діяльності Експертної ради було напрацювання комплексу взаємопов'язаних стратегічних документів, зокрема проєкту «Доктрини інформаційної політики України», «Державної програми розвитку інформаційного простору України» та проєкту Закону України «Про Концепцію інформаційної безпеки» [177;221].

Слід зазначити, що проєкт Закону про Концепцію інформаційної безпеки у другому півріччі 2015 року пройшов процедуру публічного обговорення за участю представників громадянського суспільства, медіасередовища та фахівців у сфері комунікацій у регіонах України, а також був оприлюднений на офіційному вебсайті ОБСЄ [256]. Водночас, попри активну експертну та громадську роботу, зазначені ініціативи не були реалізовані у формі завершених нормативно-правових актів. Лише згодом питання інформаційної безпеки отримали нормативне врегулювання в межах Доктрини інформаційної безпеки України 2017 року, розробленої за участю Міністерства інформаційної політики України спільно з Радою національної безпеки і оборони України, яка замінила попередню редакцію Доктрини 2009 року [167;119].

Отже, навіть поверхневий аналіз хронології ухвалення та назв керівних нормативно-правових актів у сфері інформації свідчить про наявність постійної, хоча й не завжди результативної, нормотворчої активності органів законодавчої та виконавчої влади, спрямованої на формування державної інформаційної політики на рівні законів і підзаконних актів. Водночас така активність характеризується недостатньою системністю та впорядкованістю, що ускладнює формування цілісної моделі державного регулювання інформаційної сфери.

Разом із тим слід наголосити, що поряд із процесом формування державної інформаційної політики не менш важливе значення має інший складник державного впливу в інформаційній сфері суспільства, а саме – реалізація відповідної політики, яка передбачає практичне втілення стратегічних рішень через адміністративно-правові механізми, управлінські процедури та діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади.

Зосереджуючись на особливостях реалізації державної інформаційної політики, доцільно звернути увагу на діяльність окремих суб'єктів публічної влади, які відіграють ключову роль у практичному втіленні відповідних стратегічних рішень. До таких суб'єктів, зокрема, належать Міністерство

цифрової трансформації України (Мінцифра), скорочене найменування якого закріплено постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 року № 856 [101], а також Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗЗІ, або Держспецзв'язок), скорочення якої визначене постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 року № 411 [131].

Міністерство цифрової трансформації України було утворене у вересні 2019 року шляхом реорганізації Державного агентства з питань електронного урядування, що прямо передбачено відповідною постановою Кабінету Міністрів України [47]. Своєю чергою, зазначене агентство функціонувало з жовтня 2014 року [112], а його інституційним попередником було Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, створене у 2011 році [132].

Наведена еволюція органів публічної влади у сфері цифрового розвитку опосередковано відображає зміну пріоритетів державного регулювання та розширення кола завдань у сфері інформатизації, електронного урядування та цифрових технологій. Важливим є й те, що протягом цього періоду неодноразово змінювалася система координації відповідних органів: від підпорядкування Міністру освіти і науки України – до координації Віце-прем'єр-міністром України – Міністром регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, а згодом – до безпосереднього спрямування діяльності Кабінетом Міністрів України, який нині координує роботу Мінцифри.

На сучасному етапі Міністерство цифрової трансформації України виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства й інформатизації, а також у суміжних напрямках, пов'язаних із відкритими даними, електронними довірчими послугами, електронною ідентифікацією,

розвитком телекомунікаційної інфраструктури, електронної комерції та ІТ-індустрії [101].

Таким чином, саме Міністерство цифрової трансформації України фактично виступає ключовим інституційним драйвером розвитку інформаційної сфери держави. Стратегічні цілі діяльності Мінцифри до 2027 року, оприлюднені на його офіційному вебсайті, передбачають, зокрема, повну доступність публічних послуг для громадян і бізнесу в онлайн-форматі, розширення покриття швидкісним інтернетом більшості населення та соціально значущих об'єктів, розвиток цифрових навичок населення, а також зростання частки ІТ-сектору у валовому внутрішньому продукті України [175].

Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року, схвалена Кабінетом Міністрів України разом із затвердженням операційного плану заходів з її реалізації на 2025–2027 роки, належить до стратегічних документів державної політики та визначає довгострокові орієнтири цифрової трансформації інноваційної сфери. Зазначений документ спрямований на формування цілісного бачення ролі цифрових технологій у забезпеченні інноваційного розвитку економіки та суспільства.

Метою Стратегії є створення сприятливих організаційних, правових та технологічних умов для розвитку інноваційної діяльності з використанням цифрових рішень, а також підвищення конкурентоспроможності національної економіки та інтеграція України до європейського і глобального інноваційного простору. У цьому контексті цифровізація розглядається не як допоміжний, а як базовий інструмент розвитку інноваційної екосистеми.

Стратегія визначає низку ключових завдань, серед яких: розвиток цифрової інфраструктури інноваційної діяльності; упровадження цифрових платформ і електронних сервісів підтримки інновацій; стимулювання використання сучасних цифрових технологій, зокрема великих даних, штучного інтелекту та хмарних обчислень; цифровізація взаємодії між

органами публічної влади, науковими установами та суб'єктами інноваційного підприємництва; забезпечення належного рівня захисту інформації, даних і результатів інноваційної діяльності.

Операційний план заходів на 2025–2027 роки конкретизує положення Стратегії шляхом визначення переліку практичних заходів, строків їх виконання, відповідальних суб'єктів та очікуваних результатів. Таким чином, Стратегія набуває прикладного характеру та трансформується з програмного документа у дієвий інструмент публічного управління.

В адміністративно-правовому аспекті Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України закріплює пріоритети державної політики у відповідній сфері, визначає напрями діяльності органів виконавчої влади та створює нормативне підґрунтя для подальшого розвитку підзаконного регулювання. Водночас вона інтегрує питання цифрового розвитку з проблематикою інформаційної безпеки та захисту інформації, що набуває особливої актуальності в умовах цифровізації та зростання кіберзагроз.

Отже, зазначена Стратегія виступає важливим елементом сучасної державної політики України, поєднуючи інноваційний розвиток, цифрову трансформацію та адміністративно-правове забезпечення реалізації довгострокових стратегічних цілей.

На сучасному етапі розвитку суспільства очевидним є те, що із поглибленням процесів цифровізації істотно зростає значення забезпечення належного рівня захисту оцифрованої інформації. У цьому контексті ключову роль відіграє Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, яка виступає центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, кіберзахисту телекомунікацій та використання радіочастотного ресурсу України [131].

Інституційне становлення зазначеного органу пов'язане з виданням Указ Президента України № 1556/2005 від 07.11.2005 року, яким було

обґрунтовано необхідність створення спеціалізованого органу державної влади зі спеціальним статусом у сфері спеціального зв'язку та захисту інформації. Основними завданнями такого органу визначено реалізацію державної політики щодо захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних, забезпечення функціонування державних систем урядового та конфіденційного зв'язку, а також здійснення криптографічного і технічного захисту інформації. Подальше нормативне закріплення створення Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України відбулося на підставі Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року, відповідно до якого її було сформовано на базі ліквідованого структурного підрозділу Служба безпеки України [65].

На сучасному етапі діяльність ДССЗІ координується Кабінет Міністрів України та спрямована на забезпечення національної безпеки держави як від зовнішніх, так і від внутрішніх загроз, що обумовлює її належність до сектору безпеки і оборони України [118]. Організаційна спроможність служби підтверджується встановленою граничною чисельністю персоналу, яка охоплює як апарат центрального органу, так і його територіальні підрозділи [45].

Узагальнюючи викладене, доцільно підкреслити, що цифровізація суспільних відносин і публічних послуг набула характеру глобального та безальтернативного процесу розвитку сучасної держави. Водночас питання цифровізації є невід'ємно пов'язаними з реалізацією функції держави щодо захисту інформації, яка отримала конституційне закріплення, зокрема у Конституція України, де визначено, що забезпечення інформаційної безпеки є однією з основоположних функцій держави та справою всього Українського народу [73, ст. 17].

Формування та реалізація державної політики у сфері цифрового розвитку і цифрових трансформацій переважно належить до компетенції Міністерство цифрової трансформації України. Разом із тим, зазначені

процеси можуть створювати потенційні ризики для держави і суспільства за умови недостатнього рівня державного захисту в інформаційній сфері.

З огляду на це, ДССЗІ виступає повноцінним суб'єктом процесів цифровізації поряд із Міністерством цифрової трансформації України, що підтверджується як публічними позиціями керівництва служби, так і її кадровим потенціалом, достатнім для виконання відповідних функцій.

Водночас діяльність Держспецзв'язку доцільно розглядати як комплексну, таку, що поєднує функції як формування, так і реалізації державної політики у сфері інформації. У цьому контексті функція захисту інформації, покладена на ДССЗІ, виступає самостійним та значущим елементом державної політики, тісно пов'язаним із забезпеченням національної безпеки України.

Зазначений висновок узгоджується як із запропонованим у попередніх положеннях дослідження визначенням державної політики у сфері захисту інформації, так і з науковими підходами до розуміння державної інформаційної політики. Зокрема, Г. Красноступ визначає її як систему цілеспрямованих організаційно-правових заходів, спрямованих на досягнення суспільно значущого результату [74, с. 80]; Ю. Іванченко розглядає її як сукупність напрямів і способів діяльності держави щодо отримання, використання, поширення та зберігання інформації [62]; В. Негодченко наголошує на її правовому характері як діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованої на реалізацію відповідних інформаційних процесів [95, с. 78].

У межах даного дослідження доцільним є уточнення змісту взаємопов'язаних категорій «формування» та «реалізація» державної правової політики. Так, під реалізацією державної правової політики, у тому числі у сфері захисту інформації, пропонується розуміти цілеспрямовану, у межах компетенції самостійно організовану діяльність уповноважених державних суб'єктів щодо регулювання суспільних відносин у відповідній сфері, яка здійснюється з метою досягнення визначених державою цілей і

завдань на основі норм права, закріплених у законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах.

Натомість формування державної правової політики доцільно визначати як діяльність уповноважених органів державної влади, спрямовану на визначення та уточнення стратегічних напрямів і принципів регулювання суспільних відносин, встановлення пріоритетів, а також коригування цілей і завдань державної діяльності на середньо- та довгострокову перспективу.

Категорії «формування» та «реалізація» державної політики об'єднуються їх спільною цільовою спрямованістю, що полягає у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також належного здійснення функцій, компетенції та повноважень держави. Водночас питання їх чіткої хронологічної послідовності не має істотного прикладного значення, оскільки відповідні процеси відбуваються паралельно, перебувають у взаємозалежності та характеризуються циклічністю в межах регулювання суспільних відносин у певній сфері. Разом із тим, функції щодо формування та реалізації державної політики можуть бути нормативно розмежовані між різними органами державної влади, хоча у випадку Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України таке розмежування фактично відсутнє. У зв'язку з цим визначальною відмінністю між зазначеними функціями є те, що формування державної політики передбачає встановлення загальнообов'язкових правил і вимог для визначеного кола суб'єктів на певний період часу, тоді як її реалізація може полягати у впорядкуванні діяльності самого уповноваженого органу відповідно до вже встановлених нормативних приписів.

Узагальнення викладених положень дає підстави стверджувати, що формування та реалізація державної політики України у сфері захисту інформації насамперед покладаються на Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Зазначені процеси здійснюються шляхом виконання, а також уточнення і коригування завдань, принципів і напрямів діяльності як самої служби, так і інших суб'єктів у межах

здійснення заходів державного захисту інформації. При цьому відповідна функція не має ізольованого характеру, а перебуває під постійним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема трансформаційних процесів, що реалізуються Міністерство цифрової трансформації України. Унаслідок цього система завдань, принципів і напрямів діяльності ДССЗІ має динамічний характер, а її оптимальне функціонування визначає ефективність регулювання державної політики у сфері захисту інформації, що обумовлює актуальність дослідження відповідної проблематики.

З огляду на те, що правове регулювання формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформації не зосереджене в межах одного нормативно-правового акта, його дослідження доцільно здійснювати шляхом комплексного аналізу чинного законодавства та наукової юридичної літератури. Такий підхід передбачає рух від загального до конкретного з виокремленням структурних елементів державної політики, які визначають завдання, принципи та напрями діяльності у сфері захисту інформації.

Водночас слід зазначити, що проблематика державної інформаційної політики, її змісту, напрямів, завдань і принципів отримала належне висвітлення у працях як правознавців, так і представників суміжних галузей знань, зокрема державного управління, політології, технічних наук і інформаційних технологій. Значний внесок у розроблення відповідних питань зробили такі дослідники, як О. Джафарова, Т. Джига, О. Заярний, О. Липський, Н. Логінова, Ю. Машкаров, А. Мележик, Д. Мельник, О. Мостовенко, В. Негодченко, Ю. Нестеряк, Т. Черненко, С. Чукут, С. Шатрава, О. Шевчук та інші.

Окремого аналізу потребують наукові дослідження, присвячені питанням правового забезпечення інформаційної безпеки та стандартизації захисту інформації. Відповідні аспекти висвітлені у працях В. Антонюк, К. Бугайчук, І. Валюшко, А. Нашинець-Наумова, О. Нищенко, О. Олійник, В. Ортинський, В. Пархоменко, А. Рудий, Т. Рудий, О. Семенюк, В. Сенік, С. Сенік, Р. Тарасенко, В. Цимбалюк, О. Ярема та інших дослідників.

Водночас, аналізуючи наукові напрацювання у сфері захисту інформації, доцільно враховувати діяльність галузевих наукових установ Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, які формують потужну наукову й матеріально-технічну базу для проведення досліджень у сфері зв'язку та захисту інформації, забезпечуючи комплексний підхід до вивчення відповідної проблематики.

Сама Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України на своєму офіційному вебсайті зазначає, що до кола наукових та галузевих установ, діяльність яких пов'язана з відповідною сферою, належать: Державний науково-дослідний інститут технологій кібербезпеки та захисту інформації Держспецзв'язку; Державне підприємство «Український науково-дослідний інститут зв'язку»; Державне підприємство «Одеський науково-дослідний інститут зв'язку»; Державне підприємство «Український науково-дослідний інститут радіо і телебачення»; Приватне акціонерне товариство «Український інститут із проектування і розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури “Діпрозв'язок”». Крім того, у сфері зв'язку функціонує Фонд нормативних документів, який забезпечує виконання відповідних завдань за напрямками «проводовий та поштовий зв'язок» у складі ДП УНДІЗ, а також за напрямками «радіозв'язок і радіомовлення» у складі ДП УНДІРТ [92].

Додатково слід зазначити, що з 2006 року на базі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» функціонує навчально-науковий структурний підрозділ зі статусом навчального закладу Держспецзв'язку – Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації КПІ ім. Ігоря Сікорського [66].

Важливим практичним інструментом ДССЗІ у сфері кіберзахисту є також Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України – CERT-UA (Computer Emergency Response Team of Ukraine). Її значення посилюється тим, що з 2009 року в межах міжнародної взаємодії

вона є акредитованим членом Форуму команд реагування на інциденти безпеки FIRST [222].

Отже, проблематика інформаційної безпеки та захисту інформації привертає дедалі більшу увагу як наукової спільноти, так і практиків в Україні та світі. Водночас, попри наявність значної кількості науково-освітніх установ і дослідників, які працюють у цій сфері, питання визначення завдань, принципів і напрямів формування та реалізації державної політики України у сфері захисту інформації не може вважатися остаточно вирішеним. На нашу думку, такий стан зумовлений сукупністю об'єктивних чинників.

Один із таких чинників висвітлено у навчальному посібнику А. Семенченка, В. Дрешпака та О. Хошаба «Електронне урядування та електронна демократія» (2017), зокрема в частині 13 «Захист інформації в системах електронного урядування», підготовленій за підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва в межах програми EGAP. У зазначеному виданні підкреслюється, що захист інформації характеризується наявністю слабо формалізованих завдань, тобто таких, для яких відсутні універсальні формальні методи вирішення. Зазначене пояснюється значною або складно визначуваною кількістю чинників, що впливають на побудову ефективної системи захисту, браком точних вхідних і вихідних даних, а також відсутністю в більшості випадків адекватних математичних методів досягнення оптимального результату. У зв'язку з цим обґрунтовується висновок, що жодна система захисту інформації не здатна протягом тривалого часу гарантувати абсолютну протидію цілеспрямованим діям кваліфікованого зловмисника, оснащеного сучасними технологіями. Саме тому основним завданням захисту інформації є не досягнення абсолютної невразливості системи, а максимальне ускладнення її компрометації та мінімізація негативних наслідків такого втручання для функціонування системи й інформації, що в ній обробляється [52].

Зазначена проблематика, по-перше, безпосередньо пов'язана з технічною сферою знань; по-друге, ускладнюється тим, що захист інформації

має забезпечувати протидію не лише окремим правопорушникам, а й організованим, цілеспрямованим діям з боку інших держав; по-третє, відповідна діяльність здійснюється у межах технічних систем і програмних рішень, які переважно не розроблялися Україною та не перебувають у її власності. Остання обставина має особливе значення, оскільки розробники, власники та інші залучені суб'єкти нерідко діють у конфліктному середовищі, що додатково ускладнює забезпечення належного рівня захисту інформації. Показовим прикладом у цьому аспекті є ситуація навколо компанії Huawei, зумовлена технологічним протистоянням між США та Китаєм у сфері інформаційних технологій.

На сучасному етапі традиційні напрями діяльності у сфері захисту інформації, зокрема спеціальний поштовий зв'язок, урядовий зв'язок, Національна система конфіденційного зв'язку, криптографічний захист інформації, використання радіочастотного ресурсу України та інші, істотно розширюються під впливом розвитку електронних комунікацій, активної цифровізації державних функцій і зростання кіберзагроз. Паралельно з розвитком систем та об'єктів критичної інфраструктури посилюється потреба у забезпеченні захисту інформації також у діяльності недержавних підприємств та організацій. У контексті загальнодержавних трансформаційних процесів подальший розвиток ДССЗЗІ пов'язується з її поступовим перетворенням на сервісно орієнтовану структуру, покликану задовольняти потреби у захисті інформації не лише державних та спеціальних органів, а й суб'єктів господарювання та громадян.

Разом із тим відповідна діяльність ускладнюється тим, що впровадження комплексної системи захисту інформації, з одного боку, фактично набуває ознак загальнодержавного стандарту, а з іншого – викликає критичні оцінки та певний рівень недовіри. У публічному дискурсі така ситуація іноді описується метафоричною характеристикою «паперовий тигр». Сутність цієї критики полягає в тому, що навіть за умови запровадження електронного документообігу державні органи нерідко

продовжують дублювати та зберігати первинні документи у паперовій формі. Унаслідок цього цифровізація не усуває повною мірою традиційний паперовий документообіг, а в окремих випадках навіть збільшує навантаження на виконавців.

Водночас з боку держави та суспільства існує запит на впровадження електронних механізмів реалізації окремих функцій, застосування яких супроводжується підвищеними ризиками. Одним із найбільш показових прикладів у цьому аспекті є електронне голосування, спроби впровадження якого супроводжувалися суттєвими дискусіями та неоднозначними оцінками у міжнародній практиці.

Загалом діяльність держави щодо забезпечення безпеки у кіберпросторі нині набуває особливої ваги, оскільки персональні дані громадян уже акумулюються в електронних реєстрах та циркулюють через цифрові застосунки й інформаційні системи, зокрема через державні електронні сервіси.

У цьому контексті державні системи захисту інформації доцільно розглядати як такі, що включають щонайменше три взаємопов'язані складові: електронну базу даних про особу як джерело інформації; електронний застосунок або портал, за допомогою якого здійснюється передача даних; а також кінцевий пристрій користувача, на якому відображається отримана інформація. Відповідно, якщо забезпечення належного рівня захисту інформації на перших двох рівнях є складним, але технічно можливим у певних межах, то гарантування безпеки кінцевого пристрою користувача на сьогодні здебільшого може здійснюватися лише шляхом надання рекомендацій, оскільки значна частина ризиків фактично перебуває у сфері відповідальності самого власника або користувача такого пристрою.

Таким чином, сучасний стан державної політики у сфері захисту інформації передбачає необхідність здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів, серед яких: належне правове регулювання на рівні нормативно-правових актів; імплементація та дотримання міжнародних стандартів у

сфері захисту інформації, зокрема стандартів ISO; розроблення та впровадження власних технологічних рішень; а також посилення діяльності, спрямованої на підвищення рівня обізнаності громадян і формування належної культури захисту інформації.

Узагальнюючи наведене, слід дійти висновку, що ефективність і результативність державної політики у сфері захисту інформації значною мірою зумовлюються належним нормативно-правовим визначенням її завдань, принципів і напрямів. Саме цим обумовлюється актуальність обраної тематики дослідження.

У зв'язку з цим метою даної наукової роботи доцільно визначити виявлення особливостей завдань, принципів і напрямів формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформації. Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань: розкриття змісту понять «завдання», «напрями діяльності» та «правові принципи»; виокремлення і порівняльний аналіз положень керівних документів, у яких закріплено завдання, напрями та принципи державної політики у сфері захисту інформації; формулювання висновків щодо особливостей зазначених категорій на сучасному етапі розвитку України; а також вироблення рекомендацій, спрямованих на розв'язання виявлених проблем.

Продовжуючи дослідження, необхідно зауважити, що визначення термінів «завдання», «напрями діяльності» та «принципи» неодноразово ставали предметом уваги вчених-адміністративістів. Така обставина є закономірною, оскільки, як слушно зазначає О. Нижник, саме за допомогою норм адміністративного права визначаються завдання, принципи, правовий інструментарій та окреслюються адміністративні процедури реалізації державної політики [96, с. 36]. Водночас підходи науковців до розкриття загальної сутності зазначених понять у цілому є близькими за змістом. З огляду на це в межах даного дослідження доцільно обмежитися стислим

аналізом наведених категорій з метою формування чіткої понятійної основи [223].

Насамперед звернемося до терміна «завдання». Сучасні словникові джерела пов'язують його зміст із наперед визначеним або запланованим обсягом роботи, певною справою, метою, до якої прагнуть, а також із тим, що належить здійснити [191]. Поряд із цим у підзаконних актах центральних органів виконавчої влади термін «завдання» тлумачиться як комплекс заходів, що впливають із головної мети та підлягають виконанню для її досягнення, конкретизуючи цілі органу чи структурного підрозділу, або як напрями діяльності, що забезпечують досягнення головної мети функціонування відповідного органу [142].

Отже, поняття «завдання» характеризується низкою істотних ознак. По-перше, воно пов'язане з уявленням про конкретизований план дій, спрямований на розв'язання певної проблемної ситуації. По-друге, у його змісті поєднуються образ бажаного результату та намір його досягнення. По-третє, завдання безпосередньо співвідноситься із загальною метою, оскільки впливає з неї, конкретизує її та виступає її складовою. Крім того, нормативне закріплення завдань державної політики в певній сфері створює підстави для їх делегування на виконавчий рівень та водночас формує критерії оцінки стану їх виконання.

Переходячи до визначення поняття «напрями політики», слід зазначити, що змістовно воно пов'язане з такими категоріями, як «напрямок» і «спрямованість». У словникових джерелах під напрямом розуміють лінію руху, спосіб розміщення, а також шлях діяльності чи розвитку, тобто певну спрямованість дії або явища. У нормативно-правових актах також зустрічається подібне розуміння, зокрема коли напрями діяльності визначаються як конкретні дії, спрямовані на виконання завдань [173].

У науковій літературі висловлюються близькі за змістом підходи. Так, Ю. Кунев розглядав спрямованість політики як урегулювання відносин і діяльності державних органів та інших заінтересованих суб'єктів [78, с. 27], а

С. Іванов обґрунтовував синонімічний характер категорій «спрямованість політики» та «напрями політики», оскільки обидві вони вказують на певний вектор руху до запланованого результату [61].

З урахуванням наведеного, під напрямками політики доцільно розуміти сукупність запланованих дій, об'єднаних спільною спрямованістю або функціональною ознакою. Напрями політики пов'язані із завданнями, оскільки відображають їх упорядковане поєднання за певною спільною характеристикою. Через категорію завдань вони також співвідносяться із загальною метою, а отже, сукупність усіх напрямів політики у визначеній сфері має забезпечувати всебічне охоплення проблемних питань, необхідних для досягнення цієї мети. Саме тому поняття «напрямок політики» виконує організаційну функцію, оскільки дає можливість досліджувати, оцінювати та планувати державну політику у відповідній сфері.

Останньою з базових категорій, які підлягають з'ясуванню, є «принципи». Етимологічно це слово походить від латинського «*principium*», що означає початок або основу. У науковій літературі висловлюється позиція, відповідно до якої ще античні мислителі розуміли принцип як відображення первинних ознак об'єктивної дійсності та як інтелектуальний орієнтир пізнання сутності буття [83, с. 271].

Словникові джерела визначають принцип як основне вихідне положення певної системи, теорії чи вчення; як засаду, покладену в основу створення або здійснення певної діяльності; а також як переконання, норму чи правило поведінки [190, с. 693; 214; 175]. Таким чином, категорія «принцип» має міждисциплінарне та загальнонаукове значення. Однак у межах цього дослідження увага зосереджується виключно на тих принципах, що функціонують у правовій площині та мають нормативне закріплення, тобто на правових принципах.

У юридичній науці близьким за змістом є поняття «принципи права». У юридичній енциклопедії вони визначаються як керівні засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Їх

значення полягає в тому, що вони концентровано відображають найсуттєвіші риси права та є його сутнісним виразом [214]. Водночас законодавство містить значну кількість спеціальних дефініцій, у назвах яких використовується слово «принцип». Наприклад, закріплено визначення наукових принципів як визнаних фундаментальних законів і фактів природи, відомих через наукові методи [90], а також принципів управління як правил, якими керуються суб'єкти управління та які визначають вимоги до системи, процесу й механізму управління [138]. Повторюваність останнього визначення у низці підзаконних актів свідчить про відносно однорідне розуміння сутності цього поняття нормотворцем.

Після з'ясування основних особливостей досліджуваної термінології можна перейти до аналізу нормативно-правових актів, що становлять основу даного дослідження. Це завдання є складним, оскільки відповідний масив правового регулювання є значним за обсягом. Безумовно, базовим законом у сфері інформації є Закон України «Про інформацію» 1992 року [146]. Разом із тим, як уже зазначалося, статусом органу, на який покладено формування та реалізацію державної політики у сфері захисту інформації, наділена Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Хоча в Законі України «Про інформацію» ДССЗЗІ прямо не згадується, її діяльність регламентується двома ключовими нормативно-правовими актами, а саме: Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» 2006 року та постановою Кабінету Міністрів України 2014 року «Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України». Різниця в часі прийняття цих актів відображає особливості формування державної політики у сфері захисту інформації. З огляду на їхню юридичну силу, для дослідження завдань реалізації державної політики у відповідній сфері першочергову увагу доцільно приділити саме Закону України «Про ДССЗЗІ».

Завдання ДССЗЗІ визначені у статті 3 зазначеного Закону та умовно можуть бути поділені на три групи: по-перше, ті, у межах яких служба

безпосередньо формує та реалізує державну політику; по-друге, ті, у межах яких вона бере участь у формуванні та реалізації державної політики, організовуючи відповідну діяльність у межах своєї компетенції; по-третє, ті, що пов'язані із забезпеченням виконання певних завдань відповідно до компетенції інших державних суб'єктів.

Подібний підхід простежується і в Положенні про Адміністрацію Держспецзв'язку, за винятком третьої групи завдань. До останньої, зокрема, належить забезпечення діяльності суб'єктів, які здійснюють боротьбу з тероризмом. Водночас особливістю нормативного закріплення завдань ДССЗІ є те, що в них не завжди конкретизуються безпосередні дії або результати, яких має досягти служба. Це пояснюється тим, що відповідна конкретизація винесена в інші положення нормативних актів. Наприклад, Положення про Адміністрацію Держспецзв'язку встановлює, що вона узагальнює практику застосування законодавства з питань, віднесених до її компетенції [131], а Закон України «Про ДССЗІ» у розділі IV закріплює повноваження та обов'язки служби, зокрема щодо встановлення порядку взаємодії операторів телекомунікацій з Національним центром оперативнотехнічного управління телекомунікаційними мережами [118].

Ще однією особливістю як Закону, так і Положення є відсутність окремого переліку напрямів діяльності Держспецзв'язку. Хоча термін «напрямок» у тексті цих актів уживається, він не виконує функції системоутворюючої категорії, а використовується лише в контексті конкретних правових норм. У зв'язку з цим виникає питання щодо коректності попереднього визначення понять «завдання» та «напрями». Однак, зважаючи на відносну однорідність наукових підходів до тлумачення відповідних категорій, є підстави вважати, що їх сутність була визначена правильно. Подібні підходи застосовуються й іншими дослідниками. Так, А. Шпак, аналізуючи поняття «принципи», зазначає, що відмінності у його тлумаченні здебільшого зводяться до використання різних синонімічних позначень [208, с. 39].

Крім того, у науковій літературі та міжнародній нормотворчій практиці поширеним є підхід, за якого окремі юридичні конструкції набувають додаткового або нетипового змістового навантаження. Наприклад, у європейській нормотворчій техніці правові принципи нерідко не виокремлюються формально, а викладаються у вигляді загальних нормативних положень. У такому випадку формально-лінгвістичний аналіз може не виявити наявності терміна «принцип», однак змістовне вивчення акта свідчить про фактичну наявність відповідних принципових засад.

Тому ситуацію, яка склалася з використанням категорій «завдання» та «напрями» у досліджуваних нормативно-правових актах, доцільно пояснювати насамперед лінгвістичними особливостями законодавчої техніки. У цьому разі норми, що формально визначають «завдання» ДССЗЗІ, за своїм змістом значною мірою відповідають саме поняттю «напрями діяльності». Імовірно, таке слововживання було зумовлене прагненням законодавця оперативного врегулювати нагальні управлінські та нормотворчі потреби. Однак ця обставина не перешкоджає проведенню змістовного правового аналізу.

З урахуванням наведеного, на підставі Закону України «Про ДССЗЗІ» та відповідного Положення можна виокремити такі напрями реалізації державної політики Держспецзв'язком: криптографічний захист інформації; технічний захист інформації; кіберзахист; телекомунікації; користування радіочастотним ресурсом України; поштовий зв'язок спеціального призначення; урядовий фельд'єгерський зв'язок; захист державних інформаційних ресурсів та інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності; протидія технічним розвідкам; забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку; забезпечення функціонування, безпеки та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку; електронний документообіг у частині захисту інформації органів державної влади та місцевого самоврядування; електронна ідентифікація з

використанням електронних довірчих послуг; електронні довірчі послуги в частині встановлення вимог до безпеки та захисту інформації; а також забезпечення діяльності суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом.

Порівняння відповідних напрямів, закріплених у Законі, з положеннями Положення про Адміністрацію Держспецзв'язку свідчить про наявність лише незначних відмінностей. Зокрема, Положення додатково конкретизує такі напрями, як кіберзахист критичної інформаційної інфраструктури, здійснення державного контролю у сферах державної технічної політики в галузі зв'язку, а також участь Держспецзв'язку у формуванні державної тарифної політики у сферах телекомунікацій і користування радіочастотним ресурсом України [131]. За своїм змістом ці положення скоріше деталізують уже закріплені законом напрями діяльності. Отже, співставлення обох документів засвідчує їхню загальну узгодженість і водночас демонструє тенденцію до конкретизації напрямів діяльності служби в актах нижчої юридичної сили.

Водночас деталізація завдань ДССЗЗІ здійснюється не лише на підзаконному, а й на законодавчому рівні. Наприклад, напрям, пов'язаний із кіберзахистом, додатково розкрито у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», де за ДССЗЗІ закріплено повноваження щодо встановлення вимог до аудиторів інформаційної безпеки, визначення порядку їх атестації та переатестації, а також координації, організації і проведення аудиту захищеності комунікаційних і технологічних систем об'єктів критичної інфраструктури на вразливість.

Повертаючись до аналізу політики захисту інформації, доцільно звернути увагу ще на одну її особливість. Захист інформації в тому чи іншому вигляді пронизує фактично кожен із наведених напрямів діяльності ДССЗЗІ, тобто має наскрізний характер. Виняток становлять лише окремі специфічні завдання, які не пов'язані безпосередньо із захистом інформації,

як-от визначення власних потреб служби у військовому майні на особливий період [118].

У зв'язку з цим постає нова термінологічна проблема: якщо впорядкована сукупність завдань утворює напрям, то як визначити вищий рівень узагальнення, який охоплює сукупність напрямів? За відсутності усталеного терміна можна припустити, що захист інформації або стан захищеності інформації є категорією, ширшою за окремий напрям діяльності, і може розглядатися як принцип або пріоритет державної діяльності. У такому разі закономірно постає питання про те, принципом або пріоритетом якої саме політики виступає захист інформації.

На наш погляд, відповідь полягає в тому, що захист інформації є складовою та самостійним напрямом загальної державної політики забезпечення національної безпеки. Саме ця політика спрямована як на забезпечення національних інтересів, так і на реалізацію конституційних прав фізичних і юридичних осіб у сфері обігу та використання інформації. Таке розуміння підтверджується і нормативно закріпленим статусом ДССЗІ як складової сектору безпеки і оборони.

Отже, політика національної безпеки включає захист інформації як один зі своїх напрямів, який, за аналогією з кібербезпекою, деталізується у Законі України «Про ДССЗІ». При цьому в межах інших сфер нормативного регулювання безпека інформації може набувати значення принципу, а в процесі формування державної політики – статусу пріоритету.

Перевірка такого висновку можлива шляхом аналізу стратегічних документів у сфері захисту інформації, що дає змогу перейти до розгляду формування державної політики у відповідній сфері. У цьому контексті насамперед доцільно звернутися до змісту Доктрини інформаційної безпеки України. Уже в початкових положеннях цього документа зазначено, що комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері зумовлює необхідність вироблення інноваційних підходів до формування системи захисту інформаційного простору в умовах

глобалізації та вільного обігу інформації. Доктрина серед життєво важливих інтересів суспільства і держави визначає розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури, а також захищеність державної таємниці та іншої інформації, вимоги щодо захисту якої встановлені законом. Крім того, у механізмі реалізації Доктрини підкреслюється роль ДССЗІ як органу, що в межах компетенції забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку і захисту інформації. Серед пріоритетів державної політики у документі також названо розвиток і захист технологічної інфраструктури забезпечення інформаційної безпеки України, забезпечення захисту та розвитку інформаційного простору України, а також розвиток правових інструментів захисту прав людини і громадянина у сфері доступу до інформації, її поширення, оброблення, зберігання і захисту [167].

Таким чином, наведений аналіз підтверджує припущення про те, що пріоритети політики у сфері захисту інформації закладаються передусім у площині забезпечення національної безпеки.

Продовжуючи дослідження, доцільно звернутися до аналізу принципів захисту інформації. Насамперед слід розглянути Закон України «Про інформацію». Стаття 2 цього Закону закріплює основні принципи інформаційних відносин, до яких віднесено гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свободу її обміну; достовірність і повноту інформації; свободу вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; а також захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [146].

Наступним кроком є аналіз принципів, закріплених у Законі України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Відповідно до статті 4 цього Закону діяльність ДССЗІ ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості для демократичного цивільного контролю,

прозорості, позапартійності, а також реалізується за принципом єдиноначальності [118].

Варто звернути увагу на те, що такі принципи, як законність і верховенство права, мають конституційне походження, оскільки безпосередньо випливають із положень Конституції України. Аналогічно принцип забезпечення прав і свобод людини і громадянина також є похідним від конституційних засад. Відповідно, зазначені принципи відображають основне призначення держави – забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Інші принципи, наведені в Законі, характеризують стандарти інституційної діяльності Держспецзв'язку. Так, принцип єдності державної політики покликаний забезпечити узгодженість відповідної діяльності, тоді як відкритість до демократичного цивільного контролю відповідає загальним тенденціям розвитку сучасних державних інститутів.

Подібний підхід до закріплення принципів простежується і в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Стаття 7 цього Закону передбачає принципи верховенства права, законності, поваги до прав людини і основоположних свобод; забезпечення національних інтересів України; відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору; державно-приватної взаємодії та широкої співпраці з громадянським суспільством; пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту реальним та потенційним ризикам; пріоритетності запобіжних заходів; невідворотності покарання за вчинення кіберзлочинів; пріоритетного розвитку та підтримки вітчизняного наукового, науково-технічного і виробничого потенціалу; міжнародного співробітництва; а також забезпечення демократичного цивільного контролю [153].

Серед наведених принципів наявні й такі, що зумовлені специфікою відповідної сфери, зокрема принцип пріоритетності запобіжних заходів, потреба в якому безпосередньо випливає з особливостей кібербезпеки та кіберзахисту. Особливої уваги заслуговує й стаття 2 цього Закону, в якій

містяться уточнення щодо меж застосування окремих принципів. Зокрема, йдеться про принцип мінімально необхідного регулювання, відповідно до якого рішення та заходи суб'єктів владних повноважень мають бути необхідними і мінімально достатніми для досягнення визначених законом цілей і завдань [153].

Водночас привертає увагу те, що Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» не містить окремо сформульованого переліку принципів. Подібний нормотворчий підхід використано і в Указі Президента України «Про Положення про технічний захист інформації в Україні», де лише зазначається, що відповідні організаційно-технічні принципи визначаються нормативно-правовими актами, прийнятими в установленому порядку компетентними органами [156].

Переходячи до аналізу формування політики захисту інформації, доцільно звернутися до Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Цей документ визначає низку важливих принципів, серед яких: рівноправне партнерство державних органів, громадян і бізнесу; прозорість і відкритість діяльності органів державної влади; гарантованість права на інформацію, її вільного одержання та поширення, крім обмежень, установлених законом; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; інформаційна безпека; постійне навчання; підконтрольність і підзвітність державних органів громадськості; сприяння пріоритетному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; чітке розмежування повноважень і скоординована взаємодія державних органів; гарантованість повного ресурсного забезпечення національних програм і проєктів розвитку інформаційного суспільства [174].

Аналіз принципів, закріплених у стратегічних документах, свідчить про наявність тієї самої закономірності, яка була виявлена при дослідженні

законів і практики реалізації політики. Частина принципів має безпосереднім джерелом Конституцію України, наприклад принцип гарантованості права на інформацію, тоді як інші конкретизують особливості функціонування відповідних державних інститутів, зокрема принципи рівноправного партнерства, підконтрольності та підзвітності.

Продовжуючи аналіз особливостей принципів політики у сфері захисту інформації, не можна оминати Доктрину інформаційної безпеки України. У цьому документі знову застосовується прийом відсилання до інших нормативно-правових актів, зокрема зазначається, що принципи забезпечення кібербезпеки України визначені Стратегією кібербезпеки України [167].

Своєю чергою, зазначена Стратегія кібербезпеки України закріплює принципи верховенства права і поваги до прав та свобод людини і громадянина; забезпечення національних інтересів України; відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору; державно-приватного партнерства та широкої співпраці з громадянським суспільством у сфері кібербезпеки і кіберзахисту; пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту; пріоритетності запобіжних заходів; невідворотності покарання за вчинення кіберзлочинів; пріоритетного розвитку та підтримки вітчизняного наукового, науково-технічного та виробничого потенціалу; міжнародного співробітництва; а також забезпечення демократичного цивільного контролю над військовими формуваннями та правоохоронними органами, які діють у сфері кібербезпеки [164].

Аналіз принципів політики захисту інформації буде неповним без звернення до Стратегії національної безпеки України. У цьому документі містяться ще два важливі положення, які не були безпосередньо відображені в попередньо розглянутих актах. Йдеться, зокрема, про утвердження принципу нульової толерантності до корупції та про необхідність прискорення оборонної і безпекової реформ відповідно до норм, принципів і стандартів НАТО [163].

Узагальнення зібраного та проаналізованого матеріалу щодо особливостей завдань, напрямів і принципів формування та реалізації державної політики України у сфері захисту інформації дає підстави для формулювання таких висновків.

Право на інформацію є однією з ключових конституційних гарантій людини. Воно закріплене, зокрема, у ст. 32 Конституції України, яка передбачає, що кожен громадянин має можливість ознайомлюватися в органах державної влади, місцевого самоврядування, установах та організаціях із відомостями про себе, якщо така інформація не становить державної чи іншої захищеної законом таємниці. Також гарантується судовий захист права на спростування недостовірної інформації, її вилучення, а також відшкодування матеріальної й моральної шкоди, завданої її поширенням (ст. 32) [66].

Право доступу до інформації є фундаментальним правом людини, яке деталізується у законодавстві України, зокрема в законах «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» та інших нормативно-правових актах.

Закон України «Про інформацію» визначає основні принципи інформаційних відносин, серед яких: гарантованість права на інформацію, відкритість і доступність інформації, свобода її обміну, достовірність і повнота, свобода вираження поглядів, правомірність отримання, використання та поширення інформації, а також захист особи від втручання в її приватне та сімейне життя (ст. 2) [134]. Крім того, кожен має право вільно збирати, використовувати й поширювати інформацію для реалізації своїх прав і законних інтересів, за умови, що це не порушує права інших осіб (ст. 5) [133].

Держава забезпечує рівні можливості доступу до інформації всім суб'єктам інформаційних відносин і гарантує її захист (ст. 7) [133].

Закон України «Про звернення громадян» (1996 р.) підкреслює політичний аспект права на інформацію, надаючи громадянам можливість

звертатися до органів влади з пропозиціями, заявами чи скаргами щодо їх діяльності [102].

Важливим є також Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.), який визначає порядок реалізації права на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень або має суспільний інтерес (ст. 1) [102]. Публічною інформацією вважається задокументована інформація, створена або отримана в процесі виконання владних повноважень (ст. 1) [102].

Водночас цей закон не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій або на звернення громадян (ст. 2) [102].

Сучасні виклики, зокрема розвиток цифрових технологій та інформаційного простору, зумовили необхідність оновлення законодавства. У цьому контексті важливим став Закон України «Про медіа» (2022 р.), який встановлює правові засади діяльності медіа, державного регулювання та контролю в цій сфері. Він спрямований на забезпечення свободи вираження поглядів, доступу до достовірної інформації, плюралізму думок та захисту національних інтересів [104].

Цей закон також вводить нові поняття, зокрема «користувач медіа», «масова інформація» та «онлайн-медіа» (ст. 1) [104].

Особливу увагу приділено обмеженням щодо поширення інформації в умовах збройної агресії. Зокрема, забороняється поширення матеріалів, які виправдовують агресію, містять дезінформацію або сприяють розпалюванню ворожнечі (ст. 119) [104].

Окреме значення має Закон України «Про захист персональних даних», який визначає порядок обробки персональної інформації та встановлює, що її поширення без згоди особи допускається лише у випадках, передбачених законом і в інтересах національної безпеки чи прав людини (ст. 2, ст. 6, ст. 14) [103].

В умовах воєнного стану можливе обмеження права на інформацію, що обумовлено необхідністю забезпечення національної безпеки. Такі обмеження мають відповідати принципам пропорційності, тимчасовості, законності та недискримінації [192].

Водночас навіть у надзвичайних умовах держава повинна дотримуватися балансу між безпекою та правами людини, забезпечуючи їх максимальний захист.

Законодавство також передбачає можливість запровадження заходів щодо інформаційної безпеки, серед яких:

контроль за змістом і поширенням інформації з метою запобігання дезінформації;

обмеження доступу до інформаційних ресурсів держави-агресора;

регулювання діяльності засобів масової інформації та телекомунікацій;

використання медіаінфраструктури для потреб оборони та інформування населення.

Таким чином, сучасне українське законодавство формує комплексну систему гарантій права на інформацію, водночас передбачаючи механізми його обмеження в умовах загроз національній безпеці.

По-перше, державна політика України у сфері захисту інформації, будучи складовою інформаційної політики, одночасно виступає важливим напрямом державної політики забезпечення національної безпеки. У такій якості вона спрямована, з одного боку, на реалізацію конституційних прав фізичних та юридичних осіб у сфері обігу і використання інформації, а з іншого – на забезпечення національних інтересів та безпеки об'єктів критичної інфраструктури.

По-друге, державна політика у сфері захисту інформації характеризується взаємодоповнюваністю процесів її формування та реалізації. Їх єдність покликана забезпечити баланс публічних і приватних інтересів у сфері захисту інформації, гарантувати спроможність держави

реагувати на сучасні виклики та забезпечувати належний розвиток суспільства.

По-третє, захист інформації є одним із пріоритетів розбудови держави і суспільства, який знаходить своє вираження в сукупності завдань і напрямів діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України щодо формування та реалізації державної політики у сферах, віднесених до її компетенції.

По-четверте, напрями діяльності ДССЗІ можуть бути класифіковані залежно від сфери їх реалізації, зокрема на напрями у сфері кіберзахисту, зв'язку, електронних послуг тощо, а також залежно від ролі служби у відповідній діяльності: як основного суб'єкта та ініціатора; як активного учасника формування і реалізації політики; або як суб'єкта, що забезпечує виконання окремих завдань.

По-п'яте, сукупність положень нормативно-правових актів у сфері захисту інформації, які визначають її формування та реалізацію, свідчить про існування цілісної системи принципів державного захисту інформації, пов'язаних між собою як ієрархічно, так і змістовно.

По-шосте, під принципами державного захисту інформації доцільно розуміти вихідні положення, вимоги та правила, що визначають пріоритети й акценти реалізації правових норм у сфері захисту інформації та закріплюються в нормативно-правових актах різної юридичної сили.

Принципи державного захисту інформації можуть бути класифіковані за різними критеріями. За змістом і спрямованістю їх умовно можна поділити на загальносистемні, особливі та спеціальні. За межами дії – на ті, сфера застосування яких прямо визначена державою, і ті, щодо яких такі межі не конкретизовано. За джерелом походження – на конституційні, міжнародні та національні. За нормативною основою – на принципи, засновані на законах і міжнародних нормативно-правових актах, на підзаконних нормативно-правових актах, а також на інших вимогах і стандартах, зокрема стандартах ISO.

З огляду на особливе значення проблематики захисту інформації, як загальносистемний принцип доцільно запропонувати принцип захищеності інформації, зміст якого полягатиме у необхідності застосування заходів захисту до будь-якої інформації, строк зберігання якої визначений державою.

Враховуючи об'єктивну неможливість забезпечення абсолютного рівня захисту інформації, доцільно нормативно закріпити спеціальний принцип економічно та ризик-обґрунтованого дублювання інформації, який має відображати специфіку інформаційної сфери та сприяти раціоналізації витрат на забезпечення інформаційної безпеки.

Висновки до розділу 1

1. У межах дослідження вивчено еволюцію наукових підходів до розуміння інформації як соціально значущого нематеріального ресурсу та використано нормативно-догматичний підхід для з'ясування її місця у системі правового регулювання. Проаналізовано, що у чинному законодавстві України поняття «інформація» закріплено як сукупність відомостей або даних, здатних до збереження на матеріальних носіях або відображення в електронній формі, що використано як базову дефінітивну основу для розкриття адміністративно-правових механізмів забезпечення права особи на інформацію. Одночасно виявлено термінологічні неузгодженості між категоріями «інформація», «захист інформації», «інформаційна діяльність» та «належний доступ», які вивчено крізь призму юридично значущих властивостей інформації й практики їх нормативного відображення.

У роботі обґрунтовано, що законодавче визначення «захисту інформації» концентрується переважно на безпекових властивостях (збереження, цілісність, порядок доступу), тоді як такі якісні характеристики, як достовірність, повнота та актуальність, залишаються поза межами відповідної дефініції, що використано для висновку про вибірковість

нормативного акценту та про необхідність чіткого розмежування «захисту інформації» у вузькому розумінні (як охорона властивостей безпеки) і у широкому розумінні (як забезпечення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів інформаційних правовідносин). У зв'язку з цим сформульовано, що адміністративно-правова природа регулювання у сфері інформації проявляється через визначення повноважень органів публічної влади, процедур доступу, режимів обмеження та механізмів контролю за обігом інформації.

Окремо досліджено поняття державної політики в юридичному вимірі та використано підхід, відповідно до якого державна політика постає як цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на закріплення стратегічних цілей і принципів розвитку відповідної сфери на тривалу перспективу. На цій основі встановлено, що державна політика у сфері захисту інформації в Україні характеризується фрагментарністю стратегічного планування, відсутністю чіткої ієрархії документів та недостатньою систематизацією управлінських рішень, попри наявність значного масиву доктринальних, програмних і концептуальних актів. У межах цієї логіки вивчено роль Кабінету Міністрів України та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України як ключових суб'єктів формування й реалізації політики у сфері захисту інформації, а також використано аналіз їх компетенцій для уточнення меж адміністративної відповідальності та управлінської дискреції.

Право особи на інформацію розглянуто як фундаментальне конституційне право та як об'єкт адміністративно-правового регулювання, що потребує організаційного, процедурного і контрольного забезпечення. Вивчено конституційну модель неабсолютності права на інформацію, відповідно до якої допустимі обмеження встановлюються законом за наявності легітимної мети та з урахуванням принципів пропорційності й необхідності. Водночас встановлено, що в умовах воєнного стану право на інформацію набуває режимного характеру, а адміністративно-правове

регулювання стає основним інструментом визначення обсягу доступу до інформації. У роботі проаналізовано наслідки введення воєнного стану для функціонування процедур доступу до публічної інформації, зокрема через спеціальні режими доступу, тимчасове обмеження публічності окремих відомостей, трансформацію строків і форматів відповіді на запити, а також посилення контролю за обігом інформації.

Особливу увагу приділено співвідношенню права на інформацію та інформаційної безпеки як складової національної безпеки. Вивчено, що у воєнний період пріоритет публічного інтересу у сфері оборони й безпеки зумовлює розширення практик обмеження доступу до окремих категорій відомостей, насамперед щодо оборонних спроможностей, переміщень військ, критичної інфраструктури та персональних даних військовослужбовців. Разом із тим використано положення законодавства про доступ до публічної інформації для констатації необхідності застосування трискладового тесту як мінімального стандарту обґрунтування обмежень, а також вивчено роль судового і позасудового контролю (зокрема омбудсмана) як запобіжника зловживань адміністративною дискрецією.

У підсумку сформульовано, що адміністративно-правове регулювання права особи на інформацію в Україні виявляє подвійний вектор: у мирний час – орієнтацію на максимізацію відкритості та процедурної гарантованості доступу; у воєнний час – переорієнтацію на баланс між відкритістю та безпекою із домінуванням режимних інструментів. У роботі обґрунтовано, що подальший розвиток державної політики у сфері захисту інформації потребує: систематизації стратегічних документів та уніфікації їх типової структури; інституційного посилення експертної ролі уповноважених органів у сфері захисту інформації під час підготовки стратегічних актів; уточнення змісту «захисту інформації» шляхом включення процедур знищення інформації як самостійного елементу регулювання життєвого циклу інформації; забезпечення стійких процедурних гарантій доступу та ефективних механізмів оскарження в умовах воєнного стану. Зазначене

використано для висновку про необхідність комплексного адміністративно-правового вдосконалення механізмів реалізації права на інформацію з урахуванням змінних безпекових ризиків і цифрової трансформації.

2. Визначено, що адміністративно-правове забезпечення права особи на інформацію в Україні характеризується як складна, багаторівнева та динамічна система нормативно-правового регулювання, яка формується під впливом як внутрішньодержавних, так і зовнішніх факторів, зокрема процесів цифровізації, глобалізації інформаційного простору та зростання кіберзагроз.

На основі аналізу історико-правового розвитку інформаційної політики України було з'ясовано, що починаючи з середини 2000-х років відбувається поступове становлення нормативних засад формування інформаційного суспільства. Водночас доведено, що попри значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють інформаційні відносини, відсутня цілісна, системно узгоджена та ієрархічно впорядкована модель державної інформаційної політики. Нормотворча діяльність у цій сфері має фрагментарний характер, що ускладнює ефективну реалізацію права особи на інформацію.

Обґрунтовано, що адміністративно-правове забезпечення права на інформацію не обмежується лише встановленням нормативних приписів, а передбачає функціонування комплексного механізму, який включає формування державної політики, її реалізацію через діяльність уповноважених органів, а також створення гарантій захисту інформації. При цьому визначено, що ключову роль у зазначеному механізмі відіграють центральні органи виконавчої влади, зокрема Міністерство цифрової трансформації України та Міністерство інформаційної політики України.

На підставі аналізу законодавства було визначено, що правове регулювання інформаційної сфери здійснюється через значний масив нормативно-правових актів, серед яких базове значення мають закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про

захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та інші. Водночас з'ясовано, що у зазначених актах відсутній єдиний системний підхід до закріплення завдань, напрямів і принципів державної політики у сфері реалізації та захисту інформації.

Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу категорій «завдання», «напрями діяльності» та «принципи» здійснення інформаційної політики, що дозволило обґрунтувати висновок, що завдання виступають формою конкретизації цілей державної політики, напрями діяльності відображають структуровану сукупність заходів щодо їх реалізації, а принципи визначають основоположні засади правового регулювання.

Доведено, що реалізація та захист права на інформацію має наскрізний характер і пронизує всі основні напрями діяльності уповноважених органів, що дає підстави розглядати його не лише як окремий напрям державної політики, а як її фундаментальний елемент, що дозволило обґрунтувати висновок, що державна політика у сфері захисту інформації є складовою ширшої політики національної безпеки, спрямованої на забезпечення як прав і свобод людини, так і державних інтересів.

З'ясовано, що значна частина принципів здійснення інформаційної політики має конституційне походження (верховенство права, законність, забезпечення прав і свобод людини), тоді як інші відображають специфіку інформаційної сфери (пропорційність заходів, пріоритетність запобіжних дій, державно-приватне партнерство тощо).

Обґрунтовано доцільність розширення системи принципів державного захисту інформації шляхом запровадження принципу захищеності інформації як загальносистемного та принципу економічно і ризик-обґрунтованого дублювання інформації як спеціального. Доведено, що такі принципи відповідають сучасним викликам інформаційної безпеки та сприятимуть підвищенню ефективності державної політики у цій сфері.

Визначено, що сучасний стан адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію формується в умовах цифрової трансформації суспільства, що зумовлює необхідність поєднання правових, організаційних і технологічних інструментів регулювання. З'ясовано, що ефективність відповідної політики залежить не лише від якості нормативного регулювання, а й від рівня розвитку цифрової інфраструктури, кадрового потенціалу та культури інформаційної безпеки.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ В УКРАЇНІ

2.1 Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію

Однією з ключових організаційно-правових форм забезпечення захисту інформації є діяльність системи уповноважених державних органів, спрямована на формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері. Функціональне призначення таких суб'єктів полягає у здійсненні визначених законом завдань і повноважень, спрямованих на досягнення цілей державного управління у сфері захисту інформації, а також на забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і особи. У науковій літературі питання кола суб'єктів, які беруть участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту інформації, залишається дискусійним. Саме тому актуальність дослідження зумовлена необхідністю чіткого визначення системи суб'єктів, які від імені держави здійснюють нормотворчий, організаційний, контрольний та правозастосовний вплив у сфері захисту інформації.

Водночас така проблематика тісно пов'язана із забезпеченням реалізації права особи на інформацію, оскільки саме через діяльність уповноважених суб'єктів держава гарантує доступ до інформації, встановлює межі її поширення, визначає підстави для обмеження доступу та забезпечує захист інформаційних прав людини. Отже, дослідження системи суб'єктів державної політики у сфері захисту інформації має не лише інституційне, а й правозахисне значення, оскільки стосується практичних механізмів реалізації конституційного права особи на інформацію.

Слід зазначити, що діяльність суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації України вже ставала предметом наукового аналізу представників науки адміністративного права, а також інших галузей юридичного знання. Серед учених, які зробили вагомий внесок у розроблення цієї проблематики, доцільно назвати В. Б. Авер'янова, І. В. Арістову, О. М. Бандурку, Є. Ю. Бараша, К. І. Белякова, Т. Д. Ганцюка, В. В. Годіна, І. П. Голосніченка, І. В. Діордіцу, О. В. Джафарову, В. О. Єльцова, Р. А. Калюжного, Р. В. Кізяна, Є. В. Коломієць, Т. О. Коломєць, В. К. Колпакова, О. В. Комеліна, Б. А. Кормича, В. А. Ліпкана, А. Г. Мосейка, О. І. Миколенка, О. В. Острового, В. М. Плішкіна, А. І. Таїрова, В. М. Торяника, А. В. Шапку, С. О. Шатраву, Ю. С. Шемшученка та інших дослідників.

Попри значну кількість наукових праць, у сучасній доктрині відсутній єдиний підхід до визначення системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації. Так, М. М. Зайцев наголошує, що систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки утворює значна кількість державних органів, компетенція яких охоплює різні напрями державного управління, що, відповідно, зумовлює й відмінності у змісті їх повноважень. До цієї системи дослідник відносить Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Збройні Сили України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, суди загальної юрисдикції, Національний банк України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, прокуратуру України, Державну прикордонну службу України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, а також Державний комітет телебачення і радіомовлення України [56].

Інший підхід запропоновано В. О. Негодченком, який у межах дослідження адміністративно-правового забезпечення державної інформаційної політики органами Національної поліції України поділяє

відповідних суб'єктів на загальних і спеціальних. До загальних суб'єктів він відносить вищі органи державної влади, а також координаційні й консультативні інституції, зокрема Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України та Раду національної безпеки і оборони України. До спеціальних суб'єктів дослідник зараховує центральні органи виконавчої влади та їх територіальні підрозділи, серед яких Міністерство інформаційної політики України[100], Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерство оборони України[137], Службу безпеки України, Національну поліцію України, Державну прикордонну службу України, Міністерство освіти і науки України. Окремо автор виділяє правоохоронні органи, що не належать до системи органів виконавчої влади, зокрема Національне антикорупційне бюро України, прокуратуру України, Службу зовнішньої розвідки України, військові формування, утворені відповідно до закону, а також суди загальної юрисдикції. Водночас заслуговує на увагу запропоноване ним виокремлення групи недержавних суб'єктів, до яких віднесено органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, окремих громадян та засоби масової інформації [94].

На нашу думку, наведений підхід є одним із найбільш змістовних, оскільки дозволяє не лише класифікувати суб'єктів за характером їх компетенції, а й охопити недержавний сегмент інформаційних відносин. Останнє має особливе значення з огляду на те, що реалізація права особи на інформацію не обмежується виключно діяльністю державних органів. Вона забезпечується також через функціонування інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації, громадських об'єднань, суб'єктів господарювання та інших учасників інформаційних відносин. Саме це дає підстави стверджувати, що право особи на інформацію реалізується у складній системі публічно-правових і приватноправових зв'язків, де державні органи виконують гарантійну, регулюючу та контрольну функції.

Заслуговує на увагу і позиція О. Д. Довганя, який розглядає систему забезпечення інформаційної безпеки через функціональну характеристику її

учасників. Науковець виокремлює суб'єктів, які здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність щодо виявлення та оцінки загроз, суб'єктів з організаційно-управлінськими функціями, пов'язаними з прийняттям рішень, програмуванням і плануванням, а також суб'єктів, на яких покладено безпосереднє виконання відповідних заходів. Крім того, автор включає до кола суб'єктів інформаційної безпеки підприємства, заклади, установи й організації різних форм власності, які провадять інформаційну діяльність, наукові установи і заклади вищої освіти інформаційного профілю, засоби масової інформації, інститути громадянського суспільства та громадян України [58, с. 36].

У науковій літературі також наявний підхід, відповідно до якого суб'єкти у сфері інформаційної безпеки поділяються на дві основні групи: по-перше, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що функціонують у межах системи публічного управління; по-друге, суб'єкти, які перебувають поза межами державного управління, а саме громадські об'єднання, підприємства, установи, організації різних форм власності та асоціації [106, с. 1-9].

У свою чергу, Т. С. Перун, досліджуючи систему суб'єктів інформаційної безпеки в Україні, пропонує її багаторівневу модель. Науковець виділяє рівень Президента України, який очолює Раду національної безпеки і оборони України; законодавчий рівень, у межах якого формуються правові засади інформаційної безпеки та визначається компетенція відповідних органів; виконавчий рівень, представлений численними органами державної влади; правоохоронний рівень, до якого входять органи внутрішніх справ, органи безпеки та спеціальні служби; судовий рівень, який охоплює Конституційний Суд України, суди та прокуратуру України; функціональний рівень, що включає державні інститути, задіяні у забезпеченні інформаційної безпеки; а також науково-дослідний рівень [99, с. 133].

Узагальнюючи наведені наукові позиції, слід погодитися з висновком О. В. Олійник про те, що система органів у сфері інформаційної безпеки являє собою сукупність суб'єктів, до якої належать органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації всіх форм власності та громадські інституції, діяльність яких відповідно до їх адміністративно-правового статусу спрямована на виконання завдань державної політики у сфері інформаційної безпеки [97, с. 349].

Водночас у правничій літературі обґрунтовується і більш вузький підхід, відповідно до якого система державних органів влади у сфері національної інформаційної безпеки розглядається як комплекс взаємопов'язаних суб'єктів державного управління, компетенція яких полягає у здійсненні управлінської діяльності з чітким розмежуванням повноважень щодо об'єктів державного впливу, тобто відповідних сфер суспільного життя, з метою гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина, забезпечення захищеності інформаційного простору держави та розвитку інститутів громадянського суспільства [42, с. 29;77].

Таке визначення доцільно доповнити положенням про те, що система державних органів у сфері загальнодержавної інформаційної безпеки охоплює щонайменше два взаємопов'язані блоки: по-перше, органи законодавчої влади, які здійснюють нормативно-правове регулювання відносин у сфері інформаційної безпеки; по-друге, органи виконавчої влади, на які покладаються функції як формування, так і реалізації державної політики у сфері захисту інформації [22, с. 152].

З урахуванням викладеного можна констатувати, що переважна більшість дослідників так чи інакше поділяє суб'єктів у сфері інформаційної безпеки на дві великі групи: 1) суб'єкти публічного управління, насамперед органи державної влади; 2) недержавні суб'єкти, до яких належать органи місцевого самоврядування, громадські інституції, засоби масової інформації, підприємства, установи, організації та окремі громадяни.

Особливого значення такий поділ набуває у площині реалізації права особи на інформацію. Зазначене право має комплексний характер, оскільки охоплює можливість вільно шукати, одержувати, використовувати, поширювати, зберігати та захищати інформацію в межах, установлених Конституцією та законами України. Його реалізація залежить не лише від формального нормативного закріплення, а й від ефективності інституційного механізму, який забезпечує доступ до інформації, прозорість діяльності суб'єктів владних повноважень, належне реагування на інформаційні запити, захист персональних даних, охорону приватного життя, а також судовий і адміністративний захист у разі порушення інформаційних прав особи.

Крім того, специфіка реалізації права особи на інформацію полягає у необхідності забезпечення балансу між відкритістю інформації та її належним захистом. З одного боку, держава зобов'язана створити умови для доступності публічної інформації, відкритості діяльності органів влади та реального функціонування механізмів інформаційної участі громадян. З іншого боку, вона повинна встановлювати правові межі доступу до інформації, коли йдеться про державну таємницю, службову інформацію, персональні дані, питання національної безпеки чи інші охоронювані законом інтереси. Саме тому суб'єкти формування і реалізації державної політики у сфері захисту інформації одночасно виступають і суб'єктами гарантування права особи на інформацію.

Отже, наведені наукові підходи свідчать про необхідність звернення до чинного законодавства для більш точного визначення кола суб'єктів, які беруть участь як у формуванні, так і в реалізації державної політики у сфері захисту інформації, а також забезпечують практичну реалізацію права особи на інформацію в Україні.

Отже, відповідно до положень статей 12 та 13 Закону України «Про національну безпеку України», до складу сектору безпеки і оборони, діяльність якого безпосередньо пов'язана із забезпеченням інформаційної безпеки, належать Президент України, Рада національної безпеки і оборони

України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Збройні Сили України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також розвідувальні органи України [12].

Положення Доктрини інформаційної безпеки України, своєю чергою, конкретизують коло суб'єктів, на які покладається забезпечення реалізації державної інформаційної політики. До них віднесено Раду національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Міністерство культури України, Державне агентство України з питань кіно, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Збройні Сили України, Службу безпеки України, розвідувальні органи України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Національний інститут стратегічних досліджень [167].

Крім того, стаття 5 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» закріплює ще ширший перелік суб'єктів забезпечення кібербезпеки. Ними визнаються Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, правоохоронні, розвідувальні та контррозвідувальні органи, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, Збройні Сили України та інші військові формування, Національний банк України, підприємства, установи й організації, віднесені до об'єктів критичної інфраструктури, а також суб'єкти господарювання, громадяни України, об'єднання громадян та інші особи, які здійснюють діяльність або надають послуги у сферах, пов'язаних із національними інформаційними

ресурсами, електронними послугами, електронними правочинами, електронними комунікаціями, захистом інформації та кіберзахистом [153].

Узагальнюючи положення чинного законодавства щодо системи суб'єктів державної політики у сфері захисту інформації, доцільно висловити позицію про існування дворівневої структури таких суб'єктів: 1) суб'єкти формування державної політики у сфері захисту інформації; 2) суб'єкти реалізації державної політики у сфері захисту інформації.

Розгляд першого рівня цієї системи слід розпочати з органів державної влади, які здійснюють саме формування державної політики у відповідній сфері. До таких суб'єктів, на наш погляд, належать: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство внутрішніх справ України, а також органи місцевого самоврядування.

Аналізуючи чинне законодавство, необхідно окремо зупинитися на повноваженнях кожного із зазначених суб'єктів. Так, Президент України відповідно до пункту 17 статті 106 Конституції України здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави [73]. Із цього випливає, що саме Президент забезпечує загальне стратегічне керівництво також і в частині захисту інформаційного суверенітету держави та гарантування інформаційної безпеки. До його повноважень належить також утворення, реорганізація та ліквідація окремих органів виконавчої влади, визначення їх основних завдань і функцій. Формою реалізації цих повноважень виступають укази та розпорядження Президента України, у тому числі акти, спрямовані на регулювання відносин у сфері захисту інформації [73]. Прикладами таких актів є Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року “Про Стратегію кібербезпеки України”» від 15 березня 2016 року [164], Положення про технічний захист інформації в Україні від 27 вересня 1999

року № 1229 [102], а також Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року “Щодо окремих заходів із забезпечення інформаційної безпеки”» № 198/2021 [237].

Важливе місце в системі суб'єктів формування державної політики у сфері захисту інформації посідає Рада національної безпеки і оборони України, яка є координаційним органом при Президентові України. Вона забезпечує координацію та контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки, зокрема й у сфері захисту інформації [167]. До її функцій належать підготовка пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної інформаційної безпеки та кібербезпеки, координація діяльності органів виконавчої влади у мирний час, а також в умовах воєнного чи надзвичайного стану та під час виникнення кризових ситуацій, що становлять загрозу інформаційній безпеці України [159].

У межах покладених функцій Рада національної безпеки і оборони України уповноважена розглядати питання, пов'язані з визначенням стратегічних національних інтересів у сфері інформаційної безпеки, формуванням концептуальних підходів до її забезпечення, розробленням проєктів державних програм, доктрин, законів, указів Президента України, міжнародних договорів та інших нормативних актів з питань національної інформаційної безпеки. Крім того, до її компетенції належить ініціювання вдосконалення системи забезпечення національної інформаційної безпеки, а також підготовка пропозицій щодо утворення, реорганізації чи ліквідації органів виконавчої влади в інформаційній сфері [159].

Верховна Рада України здійснює законодавче регулювання та парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері загальнодержавного захисту інформації. Її роль у формуванні відповідної державної політики визначається насамперед конституційним повноваженням щодо встановлення засад внутрішньої і зовнішньої політики

[73]. Саме тому формування загальних напрямів державної політики у сфері захисту інформації слід розглядати як одну з функцій парламенту.

Окреме значення має повноваження Верховної Ради України щодо надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України, зокрема шляхом їх ратифікації, затвердження, прийняття чи денонсації [160]. Це є особливо важливим у контексті імплементації міжнародних стандартів у сфері інформаційної безпеки, захисту персональних даних, електронних комунікацій і доступу до інформації. Водночас вагомим напрямом діяльності Верховної Ради України є забезпечення фінансових засад державної політики у сфері захисту інформації, оскільки без належного бюджетного фінансування реалізація відповідних державних програм та функціонування уповноважених органів є неможливими.

Не менш суттєвою формою участі парламенту у формуванні політики у сфері інформаційної безпеки є проведення парламентських слухань, присвячених питанням інформаційної діяльності, свободи слова, законності та стану інформаційної безпеки в Україні. Такі заходи мають не лише дискусійне, а й координаційне значення, оскільки сприяють виявленню проблем законодавчого регулювання та виробленню напрямів його вдосконалення.

У структурі Верховної Ради України функціонують також профільні комітети та управління, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням інформаційної безпеки. До них належать, зокрема, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань цифрової трансформації, Інформаційне управління та Управління комп'ютеризованих систем. Прикладом практичної діяльності в цьому напрямі є підготовка парламентських слухань на тему національної кібербезпеки та кіберзахисту України, зокрема у сфері критичної інфраструктури.

Серед суб'єктів формування державної політики у сфері захисту інформації важливе місце посідає Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади. Його роль у цій сфері насамперед

виявляється у правотворчій діяльності, оскільки саме через розроблення, схвалення та організацію виконання нормативно-правових актів уряд забезпечує загальне спрямування державної політики у сфері захисту інформації.

Прикладом такої діяльності є участь Кабінету Міністрів України у формуванні Доктрини інформаційної безпеки України, розроблення планів заходів з реалізації Стратегії кібербезпеки України, а також підготовка інших нормативно-правових актів, необхідних для функціонування системи загальнодержавного захисту інформації.

Відповідно до статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України наділений широким колом повноважень в інформаційній сфері. Зокрема, він забезпечує проведення внутрішньої і зовнішньої політики держави, організовує виконання законів, розробляє і реалізує загальнодержавні програми розвитку відповідних сфер, координує діяльність міністерств та інших органів виконавчої влади [73]. У контексті захисту інформації це означає, що уряд забезпечує організаційні, фінансові та координаційні умови для функціонування всієї системи суб'єктів, які діють у відповідній сфері.

Разом із тим у науковій літературі та законодавстві наявна певна дискусійність щодо співвідношення понять «формування», «проведення» і «реалізація» державної політики. Так, стаття 6 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» визначає міністерство як центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики в одній чи кількох сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України [176]. Таке нормативне формулювання породжує питання щодо точного розмежування компетенції між Кабінетом Міністрів України та міністерствами, оскільки залишається не до кінця очевидним, який саме суб'єкт є первинним носієм функції формування політики, а який забезпечує її практичне втілення.

У цьому зв'язку слушною є позиція О. В. Джафарової, яка зазначає, що відповідно до Конституції України Верховна Рада України виступає представницьким органом, що визначає державну політику, тоді як Кабінет Міністрів України через систему органів публічної адміністрації забезпечує її реалізацію за допомогою відповідного правового інструментарію [48, с. 60]. У межах такого підходу міністерства займають проміжне, але надзвичайно важливе місце, оскільки, з одного боку, вони беруть участь у виробленні політики через участь міністрів у роботі Кабінету Міністрів України, а з іншого – забезпечують її безпосереднє втілення у межах конкретних галузей управління.

Усе наведене має безпосереднє значення для характеристики особливостей реалізації права особи на інформацію. Це право не обмежується лише формальним закріпленням у Конституції та законах України, а потребує належного інституційного механізму забезпечення. Саме суб'єкти формування державної політики визначають правові засади доступу до інформації, гарантії відкритості діяльності органів публічної влади, порядок обмеження доступу до окремих видів інформації, а також межі втручання держави у сферу інформаційних прав особи.

Особливість реалізації права особи на інформацію полягає в тому, що воно має двоєдину природу. З одного боку, йдеться про забезпечення відкритості, доступності, повноти та достовірності інформації, особливо тієї, що становить суспільний інтерес. З іншого боку, реалізація цього права нерозривно пов'язана із захистом інформації, оскільки доступ до неї не може порушувати права інших осіб, режим державної таємниці, вимоги національної безпеки, захист персональних даних та недоторканність приватного життя. Саме тому державні органи, які формують політику у сфері захисту інформації, одночасно створюють і правову основу для реалізації права особи на інформацію.

З практичної точки зору реалізація права особи на інформацію залежить від декількох чинників: наявності чіткого та несуперечливого

законодавства; ефективності діяльності органів виконавчої влади, які забезпечують доступ до інформації та її захист; існування належних процедур адміністративного й судового оскарження; функціонування цифрових механізмів доступу до інформації; а також від належного балансу між принципом відкритості інформації та потребами інформаційної безпеки держави. У цьому розумінні формування державної політики у сфері захисту інформації є не лише елементом безпекової діяльності держави, а й однією з необхідних передумов реального забезпечення інформаційних прав людини.

Отже, аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що суб'єкти формування державної політики у сфері захисту інформації виконують стратегічну, нормотворчу, координаційну та контрольну функції. Саме від належного розподілу їх компетенції, послідовності правового регулювання та ефективності інституційної взаємодії залежить не лише стан інформаційної безпеки держави, а й реальна можливість особи повноцінно реалізовувати своє право на інформацію.

Аналізуючи місце міністерств у системі суб'єктів, що беруть участь у формуванні державної політики у сфері захисту інформації, слід насамперед відзначити роль Міністерства інформаційної політики України, яке тривалий час посідало провідне місце серед центральних органів виконавчої влади, відповідальних за вироблення державної політики у сферах інформаційного суверенітету України, державного іномовлення та інформаційної безпеки [100].

До основних завдань цього центрального органу виконавчої влади належали: забезпечення формування державної політики у сферах інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки, зокрема з питань поширення суспільно значущої інформації в Україні та за її межами; сприяння здійсненню реформ у сфері засобів масової інформації щодо належного поширення суспільно важливої інформації. Крім того, міністерство було уповноважене розробляти проекти законів та інших нормативно-правових актів у сфері інформаційної безпеки, погоджувати

проекти актів законодавства, пов'язаних із захистом інформації, здійснювати нормативно-правове регулювання у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, у тому числі щодо функціонування державних інформаційних ресурсів, а також готувати програмні документи, спрямовані на захист інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу. Важливою складовою його діяльності було також розроблення заходів щодо захисту прав журналістів і споживачів інформаційної продукції та участь у професійній підготовці фахівців у сфері інформаційної політики [100].

Наступним органом виконавчої влади, який належить до суб'єктів формування державної політики у сфері захисту інформації, є Міністерство закордонних справ України. Як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин, воно забезпечує захист національних інформаційних інтересів України у міжнародних відносинах, а також бере участь у забезпеченні інформаційного суверенітету держави та міжнародної інформаційної безпеки. До його компетенції належить підготовка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання співпраці із закордонними українцями, створення сприятливих умов для задоволення їхніх інформаційних потреб, а також забезпечення національних інтересів держави в міжнародному інформаційному середовищі [100].

Особливе місце в цій системі займає Міністерство культури та інформаційної політики України, яке виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, відповідальним за формування державної політики у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України в межах визначених законом повноважень, інформаційної безпеки, а також кінематографії [43]. До його ключових повноважень належить забезпечення формування державної політики у сферах інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки, здійснення нормативно-правового регулювання в указаних сферах, визначення

перспективних і пріоритетних напрямів їх розвитку, участь у формуванні єдиного інформаційного простору та сприяння розвитку інформаційного суспільства. Крім того, міністерство розробляє заходи, спрямовані на запобігання внутрішньому та зовнішньому інформаційному впливу, що може загрожувати безпеці держави, суспільства й особи, а також забезпечує міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки та виконання відповідних міжнародних зобов'язань України [136].

Важливим суб'єктом формування державної політики у цій сфері є також Міністерство внутрішніх справ України. Як центральний орган виконавчої влади, воно бере участь у виробленні державної політики в інформаційній сфері, зокрема шляхом розроблення проєктів законів та інших нормативно-правових актів з питань інформаційного захисту, а також погодження проєктів актів, спрямованих на забезпечення захисту інформації та інформаційного суверенітету України [136]. Разом із тим, роль цього органу є особливо значущою не лише на етапі формування, а й у процесі практичної реалізації державної політики у сфері захисту інформації.

Окремо слід звернути увагу на участь органів місцевого самоврядування у формуванні державної політики у сфері захисту інформації. У межах своєї компетенції вони можуть розглядати на сесіях рад питання, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки відповідної адміністративно-територіальної одиниці, надавати висновки та рекомендації з цих питань, а також розробляти проєкти взаємодії з підприємствами, установами й організаціями щодо забезпечення належного рівня інформаційної безпеки на місцевому рівні [150].

Таким чином, аналіз державних органів та органів місцевого самоврядування, які беруть участь у формуванні державної політики у сфері захисту інформації, дає підстави стверджувати, що органи законодавчої та виконавчої влади здійснюють нормативно-правове регулювання, стратегічне планування та координацію діяльності у зазначеній сфері. При цьому окремі

з названих суб'єктів одночасно беруть участь і в реалізації відповідної державної політики.

Переходячи до другого рівня суб'єктів державної політики у сфері захисту інформації, тобто до суб'єктів її реалізації, слід віднести до них Міністерство інформаційної політики України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Збройні Сили України, Генеральний штаб Збройних Сил України, зокрема Центральне управління зв'язку та інформаційних систем, Департамент інформатизації МВС України, кіберполіцію Національної поліції України, підрозділи Національної гвардії України, Службу зовнішньої розвідки України, Службу безпеки України, Державне агентство України з питань кіно, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, органи місцевого самоврядування, громадські організації, об'єднання, асоціації та громадян України.

Характеризуючи діяльність органів виконавчої влади як суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації, варто враховувати, що відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» основним змістом їх функціонування є здійснення управлінського впливу у відповідній сфері суспільних відносин [176]. У контексті досліджуваної проблематики це означає практичне виконання законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення захисту інформації. При цьому компетенція таких органів включає як загальні, так і спеціальні повноваження.

Зокрема, аналізуючи Міністерство інформаційної політики України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері захисту інформації, слід зазначити, що до його повноважень належало вжиття заходів щодо забезпечення права громадян на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, у тому числі на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції; надання практичної

допомоги прес-службам органів виконавчої влади; методичне сприяння державним і комунальним засобам масової інформації у процесі їх реформування; організація впровадження навчальних курсів з інформаційної безпеки та інформаційної політики; проведення фестивалів, виставок, конкурсів і інших публічних заходів з питань інформаційної безпеки; організація інформаційних кампаній для інформування населення про реформи у сфері захисту інформації; підготовка державних службовців; а також розгляд звернень громадян із питань, що належать до компетенції міністерства [100].

До загальних повноважень цього органу слід віднести участь у реалізації державної політики, отримання від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій необхідної інформації, документів і статистичних даних, а також забезпечення реалізації державної політики у сфері державної таємниці, захисту інформації з обмеженим доступом і технічного захисту інформації [100].

Разом із тим, виходячи з положень, обґрунтованих у попередньому розділі дослідження, слід наголосити, що основним органом виконавчої влади, на який покладено безпосереднє забезпечення захисту інформації в Україні, є Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Саме тому її доцільно розглядати як головного суб'єкта реалізації державної політики у сфері захисту інформації.

Такий висновок зумовлений тим, що Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є спеціально уповноваженим державним органом, призначеним для забезпечення функціонування та розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, а також для реалізації державної політики у сферах криптографічного і технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового

зв'язку спеціального призначення та урядового фельд'єгерського зв'язку [118].

Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» закріплює, що основні напрями реалізації державної політики у сфері захисту інформації охоплюють: реалізацію державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів, протидії технічним розвідкам, забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку; а також реалізацію державної політики у сфері електронного документообігу, електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг у частині встановлення вимог безпеки та контролю за дотриманням відповідного законодавства [118].

Статус ДССЗІ як основного суб'єкта реалізації державної політики у сфері захисту інформації також підтверджується положеннями статей 14 і 15 зазначеного Закону. Відповідно до статті 14 до її обов'язків належать реалізація державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, протидії технічним розвідкам, а також у сферах телекомунікацій і користування радіочастотним ресурсом України; реалізація державної політики у сферах електронного документообігу, електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг; участь у реалізації державної тарифної політики і політики державних закупівель у відповідних сферах; забезпечення функціонування, безпеки та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку[151]; здійснення повноважень органу ліцензування у сфері криптографічного та технічного захисту інформації; встановлення порядку допуску до експлуатації відповідних засобів захисту; виконання

функцій радіочастотного органу спеціального користувача; організація безпеки урядового зв'язку із закордонними дипломатичними установами України; забезпечення урядовим фельд'єгерським зв'язком вищих органів державної влади; впровадження комплексних систем захисту інформації; проведення державної експертизи у сфері криптографічного та технічного захисту інформації; організація сертифікації відповідних засобів; забезпечення функціонування CERT-UA; видача та анулювання дозволів на проведення робіт із технічного захисту інформації; охорона об'єктів, систем і засобів урядового та спеціального зв'язку; організація виконання державних цільових, наукових і науково-технічних програм; інформування про кіберзагрози; а також проведення аудиту захищеності комунікаційних і технологічних систем об'єктів критичної інфраструктури [118].

Зміст наведених законодавчих положень свідчить про те, що саме Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України наділена найбільш широкою спеціальною компетенцією у сфері практичного захисту інформації. На відміну від суб'єктів, які переважно здійснюють нормотворчу, стратегічну чи координаційну діяльність, ДССЗІ безпосередньо втілює державну політику у конкретних організаційних, технічних, контрольних та безпекових заходах.

У контексті реалізації права особи на інформацію це має принципове значення. Особливість такого права полягає в тому, що його ефективне здійснення можливе лише за наявності належного балансу між відкритістю інформації та її захищеністю. Інакше кажучи, особа повинна мати реальну можливість отримувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію, однак це право не може бути гарантоване без існування розвиненої системи захисту державних інформаційних ресурсів, персональних даних, електронної ідентифікації, довірчих послуг та безпеки інформаційно-комунікаційних систем.

У зв'язку з цим діяльність ДССЗІ має не лише безпекове, а й правозабезпечувальне значення, оскільки через забезпечення захищеності

інформаційних систем, державних реєстрів, електронного документообігу, каналів урядового та спеціального зв'язку держава створює умови для належної реалізації права особи на інформацію. Особливої актуальності це набуває в умовах цифровізації публічного управління, коли доступ особи до адміністративних, соціальних, реєстраційних та інших послуг дедалі більше залежить від безпечного функціонування електронних систем.

Отже, система суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації охоплює значне коло органів державної влади, органів місцевого самоврядування та недержавних інституцій. Однак центральне місце серед них посідає саме Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, оскільки її компетенція найбільш повно охоплює практичну складову державного захисту інформації. Саме через діяльність цього органу відбувається не лише забезпечення національної інформаційної безпеки, а й створення належних умов для реалізації та охорони права особи на інформацію.

Додатково слід звернути увагу на те, що стаття 15 Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» закріплює систему прав цього органу, які забезпечують практичну реалізацію державної політики у сфері захисту інформації. Зокрема, ДССЗІ уповноважена в установленому порядку одержувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності інформацію, документи і матеріали; забезпечувати доступ своїх уповноважених представників до об'єктів, щодо яких на службу покладено функції державного контролю; проводити планові та позапланові перевірки стану криптографічного і технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, а також дотримання ліцензійних умов у відповідній сфері; складати протоколи про адміністративні правопорушення; зупиняти дію або скасовувати окремі експертні висновки, свідоцтва, декларації, атестати відповідності та інші документи дозвільного характеру у випадках,

прямо передбачених законом; а також порушувати питання про припинення обробки інформації чи зупинення спеціальних дозволів у разі виявлення порушень законодавства у сфері захисту інформації [118].

Характеризуючи інституційну побудову Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, варто зазначити, що її провідною ланкою виступає Адміністрація ДССЗІ – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Саме цей орган забезпечує реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, кіберзахисту телекомунікацій і користування радіочастотним ресурсом України [131]. Водночас Адміністрація бере участь і у формуванні державної політики, зокрема шляхом підготовки проєктів законів, підзаконних нормативно-правових актів, а також документів технічного нормування і стандартизації у сфері захисту інформації. Саме в цьому аспекті її діяльність поєднує елементи як реалізації, так і формування державної політики.

Отже, можна констатувати, що для Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України переважаючими є саме спеціальні повноваження. Хоча сама служба не завжди характеризується в доктрині через категорію «спеціального статусу» в широкому розумінні, фактично вона здійснює значний обсяг спеціалізованої діяльності, яка не є типовою для інших органів виконавчої влади. Йдеться, зокрема, про ліцензування у сфері криптографічного захисту інформації, забезпечення урядового фельд'єгерського зв'язку, технічний захист інформації, захист електронного документообігу, допуск до експлуатації засобів криптографічного захисту та проведення державної експертизи у відповідній сфері [118].

У частині кіберзахисту важливо наголосити, що в системі ДССЗІ функціонує спеціалізований орган – Державний центр кіберзахисту, який забезпечує практичну діяльність щодо реагування на кіберзагрози та кіберінциденти. Його функціональне призначення полягає у координації

взаємодії органів державної влади щодо мінімізації наслідків кіберінцидентів, координації діяльності операторів і провайдерів у процесі збирання та аналізу інформації про кіберінциденти, а також у розвитку міжнародної взаємодії з питань кіберзахисту [30, с. 260].

Наступну групу суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації доцільно об'єднати за критерієм їх належності до системи забезпечення національної безпеки. До цієї групи належать Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Генеральний штаб Збройних Сил України, зокрема Центральне управління зв'язку та інформаційних систем, Міністерство внутрішніх справ України, Департамент інформатизації МВС України, кіберполіція Національної поліції України, відповідні підрозділи Національної гвардії України, Служба зовнішньої розвідки України та Служба безпеки України. Особливістю цих органів є те, що вони реалізують спеціальні функції, пов'язані із захистом інтересів держави, суспільства та людини в умовах наявності актуальних внутрішніх і зовнішніх загроз.

Так, Міністерство оборони України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у воєнній сфері реалізує державну політику з питань національної безпеки і оборони у мирний час та в особливий період. У контексті захисту інформації до його повноважень належать здійснення розвідувальної та інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах національної безпеки і оборони, постійний моніторинг інформаційного середовища для виявлення потенційних і реальних інформаційних загроз у сфері оборони, а також забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони державної таємниці, захисту інформації з обмеженим доступом, інформаційної безпеки, кібербезпеки та технічного захисту інформації [137].

Збройні Сили України як військове формування, на яке покладаються функції оборони держави, також є суб'єктом реалізації державної політики у сфері захисту інформації. Їх діяльність охоплює не лише захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України, а й функціонування

інформаційно-комунікаційної інфраструктури в оборонній сфері [194]. У структурі Збройних Сил України діє Генеральний штаб, якому підпорядковується Центральне управління зв'язку та інформаційних систем, відповідальне за реалізацію державної технічної політики у сфері зв'язку та інформатизації, захист інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах Збройних Сил України та організацію військового зв'язку.

Аналогічно в системі Національної гвардії України функціонують спеціалізовані підрозділи зв'язку та інформатизації, діяльність яких спрямована на забезпечення захисту інформації, технічного захисту та належного функціонування систем зв'язку у структурі Головного управління Національної гвардії України.

Міністерство внутрішніх справ України також належить до числа ключових суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації. Як центральний орган виконавчої влади, воно забезпечує реалізацію державної політики у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та захисту суверенних прав України. У межах цієї компетенції МВС забезпечує захист інформації, що є власністю держави, а також інформації з обмеженим доступом, щодо якої законом встановлено спеціальні вимоги захисту; реалізує державну політику у сфері державної таємниці, технічного захисту інформації та захисту інформації з обмеженим доступом [136].

У сучасних умовах у структурі МВС створено низку спеціалізованих підрозділів, які забезпечують інформаційну безпеку в системі Національної поліції, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України, а також у закладах освіти системи МВС. Особливу роль у цій системі відіграє кіберполіція Національної поліції України, яка здійснює протидію кіберзлочинності, у тому числі поширенню шкідливого програмного забезпечення, використанню технологій соціальної інженерії,

розповсюдженню протиправного контенту та іншим формам правопорушень в інформаційній сфері.

До системи МВС входить і Департамент інформатизації, який є структурним підрозділом апарату Міністерства та забезпечує визначення і реалізацію пріоритетних напрямів інформатизації апарату МВС та його територіальних органів, зокрема у сфері сервісних послуг. Основними його завданнями є забезпечення функціонування програмно-технічних комплексів інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем МВС, а також реалізація заходів з інформатизації та технічного супроводу системи Міністерства [145].

Окреме місце серед суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації займає Служба безпеки України. Відповідно до законодавства, це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Його діяльність охоплює контррозвідувальну діяльність, протидію тероризму, боротьбу зі злочинністю та корупцією, а також забезпечення інформаційної безпеки [170]. До компетенції СБУ належать захист державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, науково-технічного, економічного й оборонного потенціалу України, а також законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб та інших посягань. Водночас СБУ забезпечує охорону державної таємниці та протидіє злочинам у сфері захисту інформації [170].

Слід також зауважити, що Служба безпеки України має спеціальний статус, який обумовлює і наявність у неї спеціальних повноважень, серед яких важливе місце займають повноваження у сфері криптографічного і технічного захисту інформації, а також захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних.

До суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації належить і Служба зовнішньої розвідки України, яка здійснює розвідувальну

діяльність в інформаційній сфері. Одним із її основних завдань є сприяння спеціальними заходами реалізації державної політики у сфері захисту інформації [171].

Окрему групу суб'єктів становлять органи, діяльність яких безпосередньо пов'язана з медійною сферою та інформаційним середовищем. До них належать Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України та Державне агентство України з питань кіно. Їх значення полягає у підтриманні належного рівня захищеності суб'єктів інформаційних відносин, що охоплює як безпеку самої інформації, так і якість інформаційного середовища, включаючи оперативність, повноту, достовірність інформації, а також захищеність особи від негативних інформаційних впливів [99, с. 146].

У цьому контексті необхідно враховувати, що з 31 березня 2023 року набрав чинності Закон України «Про медіа» № 2849-IX, який визначає правові засади діяльності суб'єктів у сфері медіа, а також засади державного управління, регулювання та нагляду у цій сфері. Закон є чинним станом на 1 березня 2026 року. Він був ухвалений як елемент комплексної медійної реформи та спрямований на наближення українського законодавства до європейських стандартів, зокрема до положень Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги.

Зазначена реформа полягала не лише в оновленні термінології та розширенні кола суб'єктів правового регулювання, а й у побудові більш цілісної системи правового регулювання медіасфери. Закон «Про медіа» замінив фрагментарний підхід, за якого окремі сегменти регулювалися різними законами, і запровадив єдину модель регулювання для аудіовізуальних, друкованих, онлайн-медіа та платформ спільного доступу до відео. Крім того, він розширив регуляторні інструменти Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та закріпив нові механізми нагляду, прозорості та відповідальності у медійній сфері.

З урахуванням цього, Державний комітет телебачення і радіомовлення України доцільно розглядати як суб'єкта, що забезпечує реалізацію державної політики переважно в інформаційній, видавничій та мовній сферах. Його повноваження значною мірою пов'язані з моніторингом змістового наповнення медіапродукції, аналізом тенденцій розвитку інформаційного ринку, а також із застосуванням спеціальних адміністративних заходів, зокрема щодо видачі або анулювання дозволів на ввезення видавничої продукції з держави-агресора та тимчасово окупованих територій і ведення відповідних реєстрів [134].

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення зберігає ключову роль як конституційний, постійно діючий колегіальний орган державного регулювання у сфері медіа. Після прийняття Закону «Про медіа» її функції фактично посилилися, оскільки саме цей орган здійснює значну частину регуляторних, наглядових і контрольних повноважень щодо діяльності суб'єктів у сфері медіа, у тому числі ліцензування, реєстрацію, моніторинг та застосування заходів реагування у разі порушення законодавства.

Державне агентство України з питань кіно також бере участь у реалізації державної політики у сфері захисту інформації в межах своєї галузевої компетенції. Воно реалізує державну політику у сфері кінематографії, веде відповідні державні реєстри та видає посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів [133]. При цьому у своїй діяльності агентство має враховувати вимоги законодавства про захист персональних даних, а також норми оновленого законодавства у сфері медіа.

Не менш важливими суб'єктами реалізації загальнодержавної політики у сфері захисту інформації є органи місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», у межах своєї компетенції вони можуть брати участь у реалізації державної політики у сфері захисту інформації, одержувати від підприємств, установ та організацій відомості про вжиті заходи із захисту інформації, заслуховувати інформацію

керівників органів Національної поліції щодо стану законності та безпеки на відповідній території, сприяти діяльності ДССЗІ, а також вживати заходів для ліквідації наслідків порушень у сфері інформаційної безпеки [150;25].

Окремим елементом системи суб'єктів виступають громадські організації, об'єднання, асоціації та громадяни України. Їх участь у реалізації державної політики у сфері захисту інформації зумовлюється тим, що саме недержавні суб'єкти забезпечують відкритість діяльності органів публічної влади, розвиток механізмів громадського контролю, а також практичне втілення принципів балансу інтересів особи, суспільства і держави, пріоритету прав людини та демократичного цивільного контролю [22].

Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання», громадська організація є різновидом громадського об'єднання, засновниками та членами якого є фізичні особи [113]. Важливим правом таких організацій є участь у підготовці проєктів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері державного і суспільного життя, у тому числі з питань інформаційної безпеки [113].

На практиці громадські організації можуть відігравати суттєву роль і в питаннях захисту інформації. Прикладом є діяльність всеукраїнських професійних об'єднань у сфері захисту персональних даних, які сприяють поширенню кращих практик, організують професійні заходи, взаємодіють з уповноваженими органами та здійснюють представництво інтересів своїх членів у сфері дотримання законодавства про захист персональних даних [210, с. 58–59]. Водночас такі організації не наділені владно-управлінськими повноваженнями та не представляють державу.

У зв'язку з цим можна стверджувати, що громадські організації мають нормативно закріплену можливість брати участь у формуванні державної політики у сфері захисту інформації. Однак їх участь у реалізації такої політики на сьогодні врегульована фрагментарно. Саме тому доцільним видається вдосконалення законодавства в частині закріплення форм взаємодії

громадських організацій з органами публічного адміністрування у процесі реалізації політики у сфері захисту інформації, у тому числі в нових умовах функціонування медійної системи після реформи, пов'язаної із прийняттям Закону «Про медіа» [149;20].

Крім того, суб'єктами захисту інформації можуть виступати й окремі фахівці – працівники служб безпеки, інженерно-технічні працівники, спеціалісти підрозділів захисту інформації, які безпосередньо організують і здійснюють практичні заходи інформаційного захисту в установах, організаціях і на підприємствах.

Отже, проведений аналіз дає підстави для кількох висновків. По-перше, система суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації є надмірно розгалуженою, що за відсутності чіткого розмежування повноважень може негативно впливати на ефективність її функціонування. По-друге, у чинному законодавстві найбільш повно врегульовано саме діяльність Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, що дозволяє обґрунтовано визначати її як основного суб'єкта реалізації державної політики у сфері захисту інформації. По-третє, у діяльності окремих органів простежується дублювання компетенції, що створює передумови для інституційної конкуренції та знижує ефективність державного управління у цій сфері. По-четверте, сучасна медійна реформа та введення в дію Закону України «Про медіа» істотно змінили нормативне середовище реалізації державної політики у сфері інформації, посиливши значення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та запровадивши нову модель правового регулювання медіасфери.

По-п'яте, участь громадських інституцій у формуванні державної політики у сфері захисту інформації є нормативно визнаною, однак їх роль у її реалізації потребує більш чіткого законодавчого врегулювання. З огляду на це доцільно розглянути можливість внесення змін до Закону України «Про громадські об'єднання» з метою нормативного закріплення механізмів

взаємодії громадських організацій з органами публічного адміністрування у процесі реалізації політики у сфері захисту інформації.

2.2 Форми та методи адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію

На сучасному етапі реалізація державної політики у сфері захисту інформації в Україні потребує оновлення форм і методів її здійснення, що зумовлено як євроінтеграційними процесами, так і змінами у вітчизняному інформаційному законодавстві, посиленими умовами правового режиму воєнного стану. Відповідна політика охоплює широке коло суспільних відносин, пов'язаних із гарантуванням інформаційної безпеки, захистом державних інформаційних ресурсів, забезпеченням функціонування медійного середовища, кіберзахистом, а також із належною реалізацією права особи на інформацію. Після набрання чинності Законом України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-ІХ та з урахуванням чинного правового режиму воєнного стану нормативне регулювання інформаційної сфери набуло більш системного характеру, а традиційні підходи до публічного адміністрування в цій сфері зазнали істотного оновлення.

Реалізація державної політики у сфері захисту інформації відбувається через відповідні форми, які дають змогу з'ясувати, у який саме спосіб суб'єкти владних повноважень виконують покладені на них завдання. Форми такої діяльності безпосередньо впливають на ефективність виконання компетенції уповноважених органів, оскільки саме через них зовнішньо проявляється зміст публічно-владного впливу на інформаційні правовідносини. Водночас досягнення належного результату в цій сфері забезпечується не лише використанням певних форм, а й застосуванням відповідних методів, тобто сукупності спеціальних способів, прийомів і засобів, завдяки яким діяльність суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації набуває більшої результативності.

Проблематика форм і методів діяльності органів публічної адміністрації традиційно перебуває у центрі уваги вітчизняної адміністративно-правової науки. Її розробленню присвячено праці В. Б. Авер'янова, С. М. Алфьорова, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, В. В. Галунька, О. В. Джафарової, Т. О. Карабін, В. К. Колпакова, Р. С. Мельника, І. В. Патерило, О. І. Харитонова, та інших учених. Разом із тим питання форм і методів реалізації саме державної політики у сфері захисту інформації України донині не отримали належного комплексного висвітлення і переважно аналізувалися лише фрагментарно, у межах ширших досліджень адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери.

Метою цього підрозділу є узагальнення доктринальних підходів до розуміння форм і методів діяльності органів публічної адміністрації, а також вироблення на цій основі авторського підходу до визначення форм і методів реалізації державної політики у сфері захисту інформації, з подальшим виокремленням тих із них, які є найбільш ефективними в сучасних умовах.

Слід зауважити, що в новітній адміністративно-правовій доктрині категорії «форми державного управління» та «методи державного управління» дедалі частіше співвідносяться з поняттям «інструменти діяльності публічної адміністрації». Така тенденція значною мірою зумовлена адаптацією національного законодавства до права Європейського Союзу, що прямо передбачено Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [124]. Саме тому в сучасній науковій мові дедалі частіше йдеться не лише про форми чи методи окремо, а про інструментарій публічного адміністрування як більш узагальнену категорію.

У науковій літературі форми публічного адміністрування традиційно розглядаються як зовнішній вияв діяльності суб'єкта публічної адміністрації. Так, вони тлумачаться як спосіб зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності, що здійснюється у межах встановленої компетенції та спрямовується на досягнення адміністративно-правової мети. Саме в такому

значенні форма виступає не просто технікою юридичного оформлення діяльності, а засобом практичного здійснення владних повноважень.

Підсумовуючи наукові підходи, можна стверджувати, що форми діяльності органів публічної адміністрації слід розуміти як зовнішньо виражені, однорідні за правовою природою дії або рішення, за допомогою яких реалізуються завдання і функції відповідного органу. Вибір конкретної форми, як правило, залежить від компетенції суб'єкта, характеру публічного інтересу та правових наслідків, яких необхідно досягти. Водночас такі форми мають бути прямо або опосередковано врегульовані нормами адміністративного права, що визначають порядок діяльності відповідного органу.

Окремої уваги потребує традиційний для адміністративно-правової науки поділ форм діяльності на правові та неправові. У класичному розумінні до правових форм відносять такі, застосування яких спричиняє юридично значущі наслідки, зокрема виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин. До них, наприклад, належать видання нормативно-правових актів, прийняття індивідуальних адміністративних актів, укладення адміністративних договорів. Натомість так звані неправові форми зазвичай пов'язують з організаційною, підготовчою, інформаційно-аналітичною або матеріально-технічною діяльністю.

Водночас у сучасній доктрині такий поділ зазнає обґрунтованої критики. За умов дії принципу верховенства права вживання терміна «неправова форма» видається методологічно неточним, оскільки може створювати уявлення про відсутність правового підґрунтя відповідної діяльності. Насправді ж організаційна, документальна, облікова, технічна або інформаційно-аналітична діяльність органів публічної адміністрації так само здійснюється на основі норм чинного законодавства, зокрема законодавства про документообіг, бухгалтерський облік, захист інформації та електронне урядування. У зв'язку з цим доцільно виходити з того, що всі форми

діяльності публічної адміністрації мають правову основу, але не всі вони безпосередньо породжують юридичні наслідки для зовнішніх суб'єктів.

З огляду на предмет даного дослідження, доцільно зосередити увагу саме на тих формах діяльності, які мають зовнішній юридичний характер і безпосередньо пов'язані з реалізацією владних повноважень у сфері захисту інформації. Саме тому у подальшому аналізі пріоритет буде надано правовим формам діяльності суб'єктів публічної адміністрації, тоді як організаційна і матеріально-технічна діяльність розглядатиметься як допоміжна умова ефективного виконання їх основних функцій.

Таким чином, до визначальних ознак форм публічного адміністрування доцільно віднести: зовнішній характер вираження діяльності суб'єкта владних повноважень; здійснення в межах компетенції; спрямованість на реалізацію покладених завдань; відповідність Конституції України, законам України та принципу верховенства права; а також наявність юридичних наслідків або організаційного значення для реалізації відповідної державної політики.

Повертаючись до співвідношення понять «форми державного управління» та «інструменти діяльності публічної адміністрації», слід констатувати, що їх зміст є значною мірою близьким. Різниця між ними має насамперед термінологічний і методологічний характер та пов'язана з поступовим переорієнтуванням на європейську модель адміністративного права. У законодавстві держав – членів Європейського Союзу категорія «інструменти» справді використовується ширше, тоді як радянська за походженням термінологія «форми державного управління» поступово витісняється з сучасного наукового обігу. Водночас повне ототожнення цих понять є умовним, оскільки поняття «інструменти» може охоплювати як форми, так і методи діяльності публічної адміністрації.

З урахуванням викладеного, під формами реалізації державної політики у сфері захисту інформації доцільно розуміти врегульовані законодавством зовнішні юридичні дії суб'єктів владних повноважень, які вчиняються в

межах їх компетенції та спрямовуються на досягнення цілей і виконання завдань у сфері захисту інформації, спричиняючи відповідні правові наслідки.

Подальший аналіз дає підстави виокремити такі основні правові форми реалізації державної політики у сфері захисту інформації: нормативно-правові акти, адміністративні акти, адміністративні договори та акти-плани. Саме ці форми найбільш повно відображають специфіку діяльності органів публічної адміністрації в інформаційній сфері.

Першою і базовою формою є прийняття нормативно-правових актів. Саме нормативний акт становить основу адміністративно-правового впливу, оскільки в ньому втілюється владне волевиявлення суб'єкта публічної адміністрації, спрямоване на регулювання суспільних відносин відповідно до публічного інтересу. Без нормативно-правових актів неможливе функціонування системи публічного управління у сфері захисту інформації, адже саме через них визначаються правила поведінки, компетенція суб'єктів, режими доступу до інформації, порядок її захисту та межі допустимого втручання держави в інформаційну сферу.

У сучасних умовах значення нормативно-правових актів у цій сфері істотно посилилося внаслідок дії воєнного стану та оновлення медійного й інформаційного законодавства. Закон України «Про медіа» сформував нову модель правового регулювання медійної сфери, замінивши фрагментарне регулювання окремих сегментів єдиним підходом до аудіовізуальних медіа, друкованих медіа, онлайн-медіа та платформ спільного доступу до відео. Водночас Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та пов'язані з ним акти зумовили розширення значення заходів інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій, кіберзахисту та режимних обмежень у сфері поширення інформації, якщо цього вимагають інтереси національної безпеки й оборони [158]

До групи нормативно-правових актів, за допомогою яких реалізується державна політика у сфері захисту інформації, належать акти Президента

України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Особливе значення мають акти стратегічного характеру, зокрема Доктрина інформаційної безпеки України, акти у сфері кібербезпеки, а також урядові постанови, що визначають вимоги до захисту інформації в інформаційно-комунікаційних системах, кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури та функціонування систем реагування на кіберінциденти. Станом на 2026 рік чинними залишаються, зокрема, Закон України «Про медіа», Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [153], Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [144], а також низка підзаконних актів Кабінету Міністрів України, редакції яких були оновлені у 2025 році.

Отже, нормативно-правовий акт як форма реалізації державної політики у сфері захисту інформації може бути визначений як офіційне владне волевиявлення суб'єкта публічної адміністрації, виражене у формі нормативного припису та спрямоване на врегулювання суспільних відносин у сфері захисту інформації.

Другою важливою правовою формою є адміністративні акти. Саме вони забезпечують індивідуалізоване застосування норм права до конкретних суб'єктів і конкретних обставин, унаслідок чого адміністративно-правові відносини виникають, змінюються або припиняються. У сфері захисту інформації така форма має особливе значення, оскільки через адміністративні акти здійснюються ліцензування, сертифікація, реєстрація, надання дозволів, проведення перевірок, застосування заходів реагування, прийняття рішень про обмеження доступу до окремої інформації або припинення певної діяльності у випадках, визначених законом.

Доцільно звернути увагу на підхід Ю. С. Ромашова, відповідно до якого адміністративний акт становить собою будь-яке правове рішення суб'єкта публічної адміністрації, що має зовнішню спрямованість і приймається з метою врегулювання конкретної ситуації у сфері публічного

адміністрування [183, с. 103-105]. У теорії адміністративного права поряд із цим широко використовується й категорія індивідуального акта управління, який розглядається як результат вирішення конкретної адміністративної справи уповноваженим органом у встановленому процедурному порядку та спрямовується на виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків фізичної чи юридичної особи [6, с. 283;98].

Адміністративний акт може набувати письмової, електронної, усної чи іншої форми, однак у переважній більшості випадків він оформлюється письмово, що забезпечує його правову визначеність, однозначність змісту та можливість подальшої перевірки на відповідність закону [88, с. 277]. Узагальнення доктринальних підходів дає підстави виокремити такі основні ознаки адміністративного акта: індивідуальний характер, прийняття суб'єктом владних повноважень, зовнішній прояв та спрямованість на виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин.

З огляду на предмет цього дослідження, адміністративний акт як форма реалізації державної політики у сфері захисту інформації доцільно розуміти як індивідуальне владне рішення компетентного суб'єкта, спрямоване на врегулювання конкретних правовідносин у сфері захисту інформації. Такий акт є безпосереднім результатом діяльності уповноваженого органу, може виступати підставою для укладення адміністративного договору або для вчинення інших юридично значущих дій, а також має зовнішню правову дію.

Показовим у цьому контексті є і зарубіжний досвід. Так, у параграфі 35 Закону Федеративної Республіки Німеччина «Про адміністративну процедуру» адміністративний акт тлумачиться як рішення, розпорядження чи інший владний захід, що спрямовується на врегулювання окремого випадку у сфері публічного права [98]. Імплементация такого підходу в українське адміністративне право дає змогу більш чітко окреслити місце індивідуальних рішень у механізмі реалізації державної політики у сфері захисту інформації.

Як приклад застосування цієї форми в національній практиці можна навести прийняття Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України рішень щодо видачі, переоформлення, зупинення чи анулювання дозволів і документів дозвільного характеру у сфері технічного та криптографічного захисту інформації, що прямо впливає з її законодавчо визначених повноважень [118]. Чинна редакція Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» станом на 2026 рік зберігає за ДССЗЗІ широкі контрольні, дозвільні та наглядові повноваження, що підтверджує визначальне значення адміністративних актів у практичній реалізації державної політики у сфері захисту інформації.

Наступною правовою формою реалізації державної політики у сфері захисту інформації є адміністративний договір. Його значення полягає в тому, що він забезпечує взаємодію між суб'єктами публічної адміністрації, а також між суб'єктами владних повноважень та іншими учасниками правовідносин на засадах узгодження волі, співробітництва та координації дій. У цій формі, на відміну від одностороннього адміністративного акта, більш виразно проявляється диспозитивний елемент, хоча й у межах публічно-правового регулювання.

На сьогодні легальне визначення адміністративного договору міститься у пункті 16 частини першої статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України, де він визначений як спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, який ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки сторін у публічно-правовій сфері та укладається на підставі закону [68].

У науковій літературі адміністративний договір також розглядається як форма погодженого здійснення публічних повноважень. Зокрема, В. Б. Авер'янов слушно наголошував, що йдеться не про перерозподіл владних повноважень, а про погодження сторонами способів їх спільної реалізації та

координацію зусиль для досягнення спільного результату [6, с. 295]. Враховуючи це, адміністративний договір у сфері захисту інформації можна визначити як заснований на законі та волеузгодженні сторін правовий спосіб організації співпраці у публічно-правовій сфері, що використовується для реалізації завдань захисту інформації.

Актуальність цієї форми особливо посилилася в умовах цифровізації публічного управління, розвитку електронних комунікацій та воєнного стану. У сучасних умовах безперервність процесів кіберзахисту, захисту персональних даних, обміну інформацією про кіберзагрози та реагування на інциденти потребує постійної міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії. Саме тому адміністративні договори у формі меморандумів, протоколів або угод дедалі частіше використовуються для координації дій між органами державної влади, державними підприємствами та іншими суб'єктами. Такий підхід узгоджується з чинною Стратегією кібербезпеки України, введеною в дію Указом Президента України № 447/2021, яка акцентує увагу на розвитку партнерства, координації та спільного реагування на кіберзагрози.

У цьому контексті прикладами адміністративних договорів можуть виступати меморандуми про співробітництво у сфері кібербезпеки, укладені за участю ДССЗІ та інших суб'єктів публічної адміністрації. Їх призначення полягає в організації інформаційного обміну щодо кіберінцидентів, виробленні спільних запобіжних заходів, проведенні аудитів інформаційної безпеки, а також у розвитку сервісів кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури. У сучасних умовах така форма набуває особливого значення, оскільки дозволяє поєднати публічно-владні механізми та партнерську взаємодію у сфері захисту інформації.

Останньою з правових форм, що підлягає розгляду, є акти-плани. Попри те, що ця форма не завжди одержує самостійне висвітлення в адміністративно-правовій науці, її значення є суттєвим. Як слушно зазначається в доктрині, план не зводиться до акта, яким він затверджується, оскільки відповідний наказ чи розпорядження лише фіксує факт його

офіційного схвалення, тоді як сам план продовжує діяти протягом визначеного періоду, поширюючи свій регулятивний вплив на майбутні правовідносини [87, с. 253].

До характерних ознак актів-планів у сфері захисту інформації належать: наявність системи заходів, об'єднаних спільною метою, орієнтація на досягнення стратегічного або програмного результату, а також включення до цієї групи не лише власне планів, а й стратегій, концепцій та програм. У сучасних умовах саме акти-плани виступають однією з ключових форм реалізації державної політики у сфері захисту інформації, оскільки дозволяють визначати середньо- і довгострокові пріоритети діяльності уповноважених суб'єктів.

Якщо раніше у відповідній сфері як приклад акта-плану наводилася Стратегія кібербезпеки України 2016 року, то нині коректно посилатися на Стратегію кібербезпеки України, введена в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. Саме вона є чинним стратегічним документом у цій сфері та визначає пріоритети державної політики у сфері кібербезпеки, включаючи розвиток системи реагування на кіберінциденти, підвищення стійкості критичної інфраструктури, удосконалення кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, розвиток державно-приватної взаємодії, міжнародного співробітництва та людського потенціалу в цій сфері.

Водночас сучасне інформаційне законодавство України в умовах воєнного стану істотно впливає і на зміст, і на практичне значення актів-планів. Закон України «Про медіа», який набрав чинності 31 березня 2023 року, запровадив нову модель регулювання медійної сфери, поширивши її на аудіовізуальні, друковані та онлайн-медіа, а також посиливши інструменти державного нагляду й регулювання у сфері медіа. Закон спрямований на забезпечення свободи вираження поглядів і права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, водночас передбачаючи спеціальні механізми захисту національного інформаційного простору. Станом на

березень 2026 року цей Закон є чинним у редакції від 1 березня 2026 року [149].

Крім того, на період дії воєнного стану в Україні продовжує діяти спеціальний режим можливого тимчасового обмеження окремих інформаційних прав у межах, визначених Законом України «Про правовий режим воєнного стану», що прямо передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина із зазначенням строку таких обмежень. Це означає, що форми реалізації державної політики у сфері захисту інформації нині мають оцінюватися не лише з позиції загального адміністративно-правового регулювання, а й крізь призму безпекових потреб держави, захисту критичної інфраструктури та стійкості інформаційного простору в умовах збройної агресії. Додатково Кабінет Міністрів України у 2025 році затвердив спеціальний порядок тимчасового обмеження доступу до окремої інформації щодо підприємств оборонно-промислового комплексу на період воєнного стану, що також свідчить про розширення значення планових, регуляторних та індивідуальних актів у сфері захисту інформації.

Отже, акти-плани як форма реалізації державної політики у сфері захисту інформації слід розглядати як стратегічні або програмні документи, що встановлюють систему заходів, пріоритетів і напрямів діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері захисту інформації на визначений період часу.

Переходячи до другого складника досліджуваної проблематики – методів реалізації державної політики у сфері захисту інформації, слід зазначити, що застосування правових форм суб'єктами публічного адміністрування саме по собі не є достатнім для досягнення належного результату. Не менш важливим є з'ясування того, за допомогою яких саме способів, прийомів і засобів такий результат може бути досягнутий у конкретній сфері суспільних відносин, зокрема у сфері захисту інформації.

Водночас необхідно враховувати, що метод є похідним від форми. Якщо форма відображає зовнішнє вираження діяльності суб'єкта публічного адміністрування, наприклад у вигляді прийняття нормативно-правового акта або індивідуального адміністративного рішення, то метод визначає характер і спосіб впливу суб'єкта владних повноважень на відповідний об'єкт. Інакше кажучи, метод завжди реалізується через певну форму публічного адміністрування, а отже, поза нею втрачає своє практичне та юридичне значення [189, с. 129]. Саме з цієї причини у науковому аналізі форми і методи доцільно розглядати у взаємозв'язку.

Метод публічного адміністрування як спосіб безпосереднього владного впливу публічної адміністрації на відповідний об'єкт містить у собі сукупність юридично-владних повноважень, зміст яких зумовлений особливостями адміністративно-правового регулювання [7, с. 176].

У науковій літературі методи публічного адміністрування визначаються як різноманітні прийоми, засоби та способи цілеспрямованого й організуючого впливу суб'єктів адміністрування на об'єкти, що належать до сфери їх відання [207, с. 15]. Близькою є позиція, відповідно до якої методи публічного адміністрування становлять способи практичного здійснення суб'єктами публічної адміністрації своїх адміністративних обов'язків, зумовлених обсягом наданої їм компетенції [79, с. 106]. Також у доктрині підкреслюється, що методи публічного управління охоплюють сукупність операцій, прийомів і процедур підготовки, прийняття, організації та контролю за виконанням рішень, які ухвалюються суб'єктами владних повноважень [16, с. 38].

Узагальнюючи наведені наукові підходи, можна стверджувати, що методи публічного адміністрування являють собою способи і прийоми цілеспрямованого впливу норм адміністративного права на поведінку учасників адміністративно-правових відносин з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, належного функціонування суспільства та держави [3, с. 153].

Серед характерних ознак методів публічного адміністрування доцільно виокремити такі: по-перше, у них знаходить свій прояв публічний інтерес; по-друге, вони реалізуються в межах процесу публічного адміністрування; по-третє, виражають упорядковуючий вплив публічної адміністрації на поведінку учасників суспільних відносин; по-четверте, завжди містять у собі владну волю держави, що виражається через юридично-владні приписи; по-п'яте, використовуються суб'єктами публічної адміністрації як засіб реалізації їх компетенції; по-шосте, мають відповідне зовнішнє оформлення; по-сьоме, їх юридична сила завжди обмежується межами повноважень того органу, який їх застосовує [72, с. 45].

З урахуванням викладеного, методи реалізації державної політики у сфері захисту інформації доцільно визначити як способи та прийоми діяльності суб'єктів, уповноважених на реалізацію державної політики у сфері захисту інформації, що застосовуються в межах наданої їм законодавством компетенції з метою забезпечення захисту інформації як важливого публічного інтересу держави, суспільства та особи.

У наукових дослідженнях запропоновано різні підходи до класифікації методів публічного адміністрування. Зокрема, адміністративно-правові методи поділяють: за юридичними ознаками – на індивідуальні та нормативні; за формою вираження – на адміністративно-правові та адміністративно-організаційні; за характером припису – на імперативні, диспозитивні, рекомендаційні та делегуючі; за способом впливу на об'єкт управління – на уповноважуючі, зобов'язуючі, заохочувальні та обмежувальні [41, с. 83].

Інший підхід передбачає поділ методів публічного адміністрування, з одного боку, залежно від форми вираження – на правові, що закріплюються у нормативних або індивідуальних актах і мають юридичні наслідки, та організаційні, які пов'язані зі здійсненням певних управлінських дій, наприклад проведенням нарад або інструктажів; з іншого боку – за ступенем

владного впливу на об'єкт – на уповноважуючі, заохочувальні, рекомендаційні та імперативні [79].

Разом із тим, попри різноманіття наукових підходів, у межах цього дослідження доцільно виходити з того, що базовими методами реалізації державної політики у сфері захисту інформації є: заохочення, переконання та примус [189, с. 128]. Саме ці методи найбільш повно відображають сутність адміністративно-правового впливу у сфері захисту інформації та дозволяють простежити, яким чином публічна адміністрація забезпечує досягнення поставлених перед нею цілей.

Отже, подальший аналіз доцільно зосередити на характеристиці особливостей застосування методів заохочення, переконання та примусу у процесі реалізації державної політики у сфері захисту інформації.

Розкриваючи зміст такого методу реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, як заохочення, доцільно акцентувати увагу на його базових ознаках у системі публічного адміністрування. По-перше, підставою застосування цього методу виступає заслуга як якісна характеристика діяльності суб'єкта, що слугує критерієм оцінювання результатів його правомірної поведінки. По-друге, визначальною рисою є добровільний характер відповідної поведінки та наявність вільного волевиявлення. По-третє, заохочення набуває належного юридичного оформлення та виражається у схваленні, властивому адміністративно-правовим заохоченням, що зумовлює настання позитивних правових наслідків у разі виконання вимог, установлених заохочувальною правовою нормою. Окрім цього, такий метод характеризується позитивно-стимулюючою спрямованістю та взаємовигідністю для держави, суспільства і самого суб'єкта, до якого його застосовано [70, с. 14–15].

У контексті реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації метод заохочення набуває практичного значення насамперед щодо посадових осіб, які входять до системи суб'єктів, уповноважених забезпечувати відповідне право. Зокрема, до таких осіб може

бути застосовано заохочувальні заходи відповідно до Закону України «Про державні нагороди» від 16.03.2000 р., яким передбачено, що громадяни України можуть бути відзначені за вагомі заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державотворчій та громадській діяльності, а також за інші заслуги перед Україною. Цим Законом також визначено основні різновиди державних нагород, серед яких, зокрема, державні премії та президентські відзнаки [116].

Отже, метод заохочення у сфері реалізації державної політики щодо реалізації права на захист інформації слід розглядати як засіб стимулювання уповноважених осіб до ефективного, сумлінного та результативного виконання покладених на них повноважень і завдань, спрямованих на належне забезпечення цього права.

Не менш вагоме значення у публічному адмініструванні має і метод переконання. У науковій літературі його обґрунтовують як специфічний спосіб юридичного впливу [4, с. 162], а також як засіб попередження правопорушень шляхом впливу на свідомість осіб із метою формування у них належного ставлення до дотримання юридичних приписів [88, с. 145].

Переконання доцільно розуміти як цілеспрямований процес послідовного здійснення комплексу дій, до яких належать навчання, навіювання, формування інтересу, вплив на свідомість, регулювання емоційної сфери, а також пропаганда, агітація, роз'яснювальна робота й поширення позитивного практичного досвіду [197, с. 107]. У практичному вимірі реалізація цього методу може відбуватися через організацію зборів, міжвідомчих семінарів, інструктажів, навчань та інших комунікативно-освітніх заходів для осіб, на яких покладено обов'язки у відповідній сфері.

У межах реалізації державної політики щодо реалізації права на захист інформації метод переконання виявляється через вплив на правосвідомість учасників відповідних правовідносин, формування у них належної мотивації до дотримання вимог інформаційного законодавства, а також через

систематичне інформування, роз'яснення й популяризацію правових та організаційних засад захисту інформації. Нормативною основою для цього є Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., відповідно до якого суб'єкти владних повноважень зобов'язані інформувати громадськість і засоби масової інформації про свою діяльність [146].

Практичним прикладом реалізації методу переконання є проведення міжвідомчих заходів Управління Держспецзв'язку, спрямованих на вдосконалення системи захисту інформації та кібербезпеки. Такі профільні семінари охоплюють питання сучасних загроз витоку інформації, механізмів запобігання таким ризикам, а також ознайомлення з чинними нормативно-правовими актами та їх вимогами у відповідній сфері [85]. Іншим прикладом є організація Держспецзв'язком спеціалізованих навчань для розвідувальних підрозділів, метою яких є забезпечення належного рівня захищеності українського кіберпростору [91].

Таким чином, метод переконання у сфері реалізації державної політики щодо реалізації права на захист інформації полягає у здійсненні суб'єктами відповідних правовідносин комплексу організаційних, інформаційно-роз'яснювальних та освітніх заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності учасників цих відносин, формування в них належного праворозуміння та забезпечення сумлінного виконання завдань, пов'язаних із реалізацією права на захист інформації.

Завершальним методом реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації є метод примусу. Водночас слід констатувати, що чинне законодавство України не містить легального визначення понять «примус» та «адміністративний примус», що зумовлює необхідність звернення до наукових підходів щодо розкриття їх змісту.

У науковій доктрині адміністративний примус переважно тлумачиться як застосування суб'єктами публічної адміністрації заходів впливу фізичного, морального та майнового характеру, спрямованих на запобігання правопорушенням, їх припинення, а також на притягнення винних осіб до

юридичної відповідальності [9, с. 206]. У цьому контексті адміністративний примус постає як особливий інструмент публічного управління, за допомогою якого забезпечується належний рівень правомірної поведінки учасників суспільних відносин.

Заслуговує на увагу й наукова позиція Ю. П. Битяка, який визначає адміністративний примус як систему способів фізичного та психологічного впливу на свідомість і поведінку осіб з метою забезпечення виконання передбачених законом обов'язків, підтримання законності та правопорядку, а також розвитку суспільних відносин у межах установленого правового регулювання [5, с. 164]. Такий підхід дає підстави розглядати адміністративний примус не лише як реакцію на правопорушення, а і як засіб забезпечення належного функціонування правового механізму реалізації відповідних прав та обов'язків.

У фаховій юридичній літературі адміністративний примус також визначається як застосування суб'єктами публічної адміністрації, а в окремих випадках, прямо передбачених законом, й іншими уповноваженими суб'єктами до осіб, які не перебувають у їх службовому підпорядкуванні, незалежно від волі цих осіб, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів морального, майнового, фізичного та іншого впливу з метою запобігання правопорушенням, їх припинення та притягнення винних до відповідальності [9, с. 205–206].

До основних ознак адміністративного примусу в науці адміністративного права відносять такі. По-перше, його застосування, як правило, здійснюється суб'єктами публічної адміністрації в позасудовому порядку. По-друге, реалізація таких заходів можлива виключно спеціально уповноваженими суб'єктами. По-третє, адміністративний примус може застосовуватися не лише у зв'язку з уже вчиненим правопорушенням, а й за відсутності такого – з метою його попередження. По-четверте, за своїм змістом він є ширшим явищем, ніж адміністративна відповідальність, оскільки охоплює не тільки каральні, а й запобіжні та припинювальні заходи.

По-п'яте, його дія поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб. По-шосте, відповідні заходи застосовуються до осіб, які не перебувають у підпорядкуванні органу чи посадової особи, що їх застосовує. По-сьоме, правове регулювання адміністративного примусу здійснюється як законами, так і підзаконними нормативно-правовими актами. По-восьме, за характером впливу такі заходи можуть бути фізичними, майновими, моральними та іншими. По-дев'яте, вони реалізуються незалежно від волі та бажання особи, до якої застосовуються. По-десяте, функціональне призначення адміністративного примусу полягає у запобіганні правопорушенням, їх припиненні та забезпеченні притягнення винних осіб до відповідальності [9, с. 205–206].

У межах реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації метод примусу має особливе значення, оскільки забезпечує охорону встановленого правового режиму інформації, належне виконання обов'язків учасниками відповідних правовідносин, а також реагування держави на порушення вимог інформаційного законодавства. Інакше кажучи, примус у цій сфері є не самоціллю, а правовим засобом гарантування належної реалізації права на захист інформації, коли переконання чи заохочення виявляються недостатніми для досягнення поставленої мети.

Водночас застосування примусових заходів у сфері реалізації права на захист інформації має ґрунтуватися на безумовному дотриманні принципу верховенства права та поваги до прав і свобод людини. Саме тому визначальним аспектом використання адміністративного примусу є його правомірність, пропорційність, обґрунтованість і недопущення надмірного втручання у сферу прав людини. За таких умов примус виступає не лише інструментом державного впливу, а й гарантією належного функціонування механізму реалізації права на захист інформації.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що адміністративна відповідальність є однією зі складових системи адміністративного примусу. Водночас адміністративна відповідальність

реалізується, зокрема, через застосування заходів адміністративного стягнення, які виступають її безпосереднім практичним вираженням.

У наукових працях В. І. Лебідь адміністративна відповідальність розглядається як самостійний вид юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб, установлений чинним законодавством з метою охорони прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів організацій і держави [82, с. 8]. Такий підхід дає змогу розглядати адміністративну відповідальність не лише як реакцію держави на протиправну поведінку, а і як важливий елемент механізму забезпечення належної реалізації та охорони правовідносин у відповідній сфері.

Що стосується адміністративних стягнень, то вони характеризуються високим рівнем правової визначеності, оскільки безпосередньо закріплюються у санкціях статей, якими встановлюється відповідальність за конкретні адміністративні правопорушення. Застосування адміністративних стягнень суб'єктами публічної адміністрації спрямоване на досягнення кількох взаємопов'язаних цілей. Насамперед ідеться про покарання особи, яка вчинила порушення, тобто реалізацію заходу відповідальності. Крім того, адміністративне стягнення виконує виховну функцію, оскільки має на меті формування у правопорушника належного ставлення до дотримання законодавства України. Водночас важливою є і превентивна функція, що полягає у запобіганні вчиненню нових правопорушень як безпосередньо особою-порушником, так і іншими особами [9, с. 215].

Розглядаючи адміністративний примус як метод реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, доцільно аналізувати його крізь призму застосування заходів адміністративної відповідальності уповноваженими суб'єктами публічного адміністрування. У цьому аспекті особливий науковий і практичний інтерес становлять повноваження Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, яка є одним із ключових суб'єктів у відповідній сфері.

Зокрема, відповідно до пункту 6 частини 1 статті 15 Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» зазначений орган наділений правом складати протоколи про адміністративні правопорушення [118]. При цьому перелік правопорушень, щодо яких уповноважені посадові особи можуть здійснювати такі дії, визначено Кодексом України про адміністративні правопорушення. До них, зокрема, належать порушення порядку провадження господарської діяльності, передбачене статтею 164 КУпАП; порушення законодавства про державну таємницю в частині невиконання норм і вимог криптографічного та технічного захисту секретної інформації, якщо це створює реальну загрозу порушення її конфіденційності, цілісності чи доступності, що передбачено пунктом 9 частини 1 статті 212-2 КУпАП; а також невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, відповідальність за яке встановлена статтею 188-31 КУпАП [69].

Отже, узагальнення наукових підходів до форм і методів реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації дає можливість стверджувати, що їх практичне застосування уповноваженими суб'єктами забезпечує належне, послідовне та ефективне виконання завдань у відповідній сфері в межах визначеної компетенції. Саме завдяки сукупності належних форм і методів управлінського впливу створюються умови для повноцінної реалізації права на захист інформації, його гарантування та охорони у публічно-правовому просторі.

2.3 Адміністративні процедури забезпечення реалізації права особи на інформацію

Удосконалення адміністративного законодавства України та загальне реформування національної правової системи безпосередньо пов'язані зі стратегічним курсом держави на європейську інтеграцію. Ефективність

такого розвитку значною мірою залежить від якості правового регулювання відповідних суспільних відносин. У межах цього дослідження особливого значення набуває питання забезпечення реалізації права особи на інформацію, оскільки саме воно становить один із визначальних елементів гарантування як інтересів держави, так і конституційних прав і свобод людини, зокрема щодо збирання, зберігання, використання та поширення інформації. Водночас відсутність єдиних законодавчих засад адміністративних процедур у діяльності органів публічної влади у відповідній сфері істотно ускладнює належну реалізацію права особи на інформацію, знижує рівень захищеності українського суспільства від деструктивного інформаційного впливу, а також негативно позначається на стані забезпечення інформаційного суверенітету держави. Саме тому теоретичне осмислення сутності адміністративних процедур у цій сфері є актуальним і необхідним для обґрунтування потреби їх належного законодавчого закріплення.

На думку В. Р. Білої, проведення реформ, зокрема адміністративної, які спрямовані на підвищення ефективності державного управління та зміцнення довіри населення до державних інституцій, є неможливим без належного реформування адміністративного законодавства. У зв'язку з цим особливого значення набуває вдосконалення нормативного регулювання адміністративних процедур, що, своєю чергою, неможливе без ґрунтового з'ясування їх сутності, змісту та функціонального призначення [24, с. 12].

Проблематика адміністративних процедур у цілому, а також у різних сферах правового й суспільного життя, була предметом наукового аналізу багатьох учених, серед яких В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, В. М. Гаращук, Н. Л. Губерська, О. В. Джафарова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. С. Лагода, Р. С. Мельник, О. І. Миколенко, та інші. Водночас слід зазначити, що питання адміністративних процедур у контексті забезпечення реалізації права особи на інформацію досі не дістало

комплексного наукового висвітлення і розглядається переважно фрагментарно.

Численні дослідники зверталися до аналізу поняття «адміністративна процедура», визначаючи її місце як у теорії адміністративного права, так і в системі адміністративно-правових проблем, пов'язаних із компетенцією органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що принципів суперечностей щодо розуміння сутності цього явища серед учених фактично немає. Натомість у більшості досліджень наголошується на особливій ролі адміністративних процедур у системі права та на необхідності їх належного юридичного оформлення. У зв'язку з цим доцільно звернутися до окремих наукових підходів щодо визначення змісту адміністративної процедури.

Так, В. П. Тимошук, аналізуючи зарубіжний досвід, визначає адміністративну процедуру як передбачений законодавством порядок розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних адміністративних справ [199, с. 211]. Подібний підхід відображає загальне розуміння адміністративної процедури як нормативно впорядкованої діяльності органів публічної адміністрації, спрямованої на вирішення конкретної справи.

Ю. М. Фролов також розглядає адміністративні процедури як установлений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду та вирішення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування індивідуальних адміністративних справ [202, с. 692; 187, с. 20–21]. Таке бачення акцентує увагу на процесуальному характері адміністративної процедури та її зв'язку з діяльністю уповноважених органів у межах публічного управління.

Схожу позицію висловлює Н. В. Галіцин, який визначає адміністративну процедуру як установлений адміністративно-процесуальними нормами порядок діяльності владних суб'єктів правовідносин публічної адміністрації щодо реалізації нормативно-правового

регулювання у сфері публічного управління, а також щодо розгляду і вирішення конкретних адміністративних справ [35, с. 171]. У такому розумінні акцент переноситься не лише на форму здійснення відповідної діяльності, а й на її зв'язок із реалізацією матеріального змісту правового регулювання.

О. С. Лагода під адміністративною процедурою пропонує розуміти встановлений законом порядок розгляду та вирішення індивідуальних адміністративних справ органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, який завершується прийняттям адміністративного акта чи укладенням адміністративного договору [81, с. 18]. Такий підхід є важливим з огляду на підкреслення завершального результату процедури у формі відповідного владного рішення або договору.

О. І. Миколенко визначає адміністративну процедуру як порядок дій суб'єктів нормотворення і правозастосування, урегульований адміністративно-процесуальними нормами та відповідними процедурними правовідносинами, який стосується прийняття нормативно-правових актів управління та вирішення адміністративних справ [136, с. 29]. У цьому визначенні простежується ширше бачення адміністративної процедури, яке охоплює не лише індивідуальні адміністративні справи, а й нормотворчий компонент діяльності публічної адміністрації.

На думку В. Р. Білої, адміністративна процедура є нормативно встановленою моделлю адміністративно-процесуальних правовідносин. Вона визначає лише потенційно можливі варіанти поведінки, які можуть бути реалізовані невладними суб'єктами або повинні бути реалізовані органами публічної адміністрації. Відтак адміністративна процедура має окреслювати не лише порядок дій суб'єктів адміністративного права на певній стадії адміністративного процесу, а й передбачати взаємозв'язок прав і обов'язків учасників відповідних правовідносин, а також підстави їх реалізації [24, с. 14].

Слушною видається й позиція А. В. Щерби, яка у своєму дисертаційному дослідженні розглядає адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування як урегульовану нормами адміністративно-процесуального права діяльність органів місцевого самоврядування у межах повноважень, визначених чинним законодавством, що спрямована на реалізацію норм адміністративного матеріального права, а також матеріально-правових норм інших галузей права у процесі вирішення конкретних справ щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [209, с. 34–35]. При цьому дослідниця виокремлює низку ознак адміністративної процедури, зокрема: нормативну визначеність адміністративно-процесуальними нормами; однорідність групи організаційно-розпорядчих процедурно-процесуальних дій; спрямованість таких дій на реалізацію норм матеріального права; цілеспрямований характер відповідної діяльності; належність адміністративної процедури до структури адміністративного процесу; а також завершення її оформленням управлінського рішення. Зміст адміністративної процедури, на думку вченої, полягає в офіційно встановленому порядку прийняття та виконання суб'єктами відповідних адміністративно-правових відносин управлінського рішення, а також у порядку вчинення адміністративних дій з метою реалізації й забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян [209, с. 34–35].

І. В. Бойко пропонує тлумачити адміністративну процедуру як нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів, у тому числі укладення адміністративно-правових договорів, який має структурований характер і спрямовується на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління [26, с. 117]. Водночас такий підхід, на нашу думку, дещо звужує зміст і функціональне призначення адміністративної процедури, оскільки остання не може зводитися виключно до порядку прийняття рішення, адже невід'ємною її складовою є також процес розгляду конкретної адміністративної справи, встановлення юридично значущих обставин та взаємодія учасників відповідних правовідносин.

Водночас автори конспекту лекцій «Адміністративна процедура» за загальною редакцією І. В. Бойко визначають адміністративну процедуру як структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління [27, с. 7]. При цьому вони виокремлюють такі її ознаки: правовий характер, що виявляється у закріпленні принципів і правил процедури в нормативно-правових актах; охоплення нормами як діяльності суб'єкта публічного адміністрування, так і поведінки приватних осіб; спрямованість на прийняття адміністративного акта суб'єктом владних управлінських повноважень; застосування для вирішення конкретної адміністративної справи; орієнтацію на ефективну реалізацію прав приватних осіб та недопущення їх порушення; настання зовнішніх юридичних наслідків, за яких процедурні правила породжують права та обов'язки осіб, які перебувають поза системою публічного адміністрування; а також, як правило, безспірний характер, оскільки за допомогою адміністративної процедури здебільшого вирішуються позитивні управлінські справи [27, с. 7].

Щодо функціонального спрямування адміністративної процедури, то С. Г. Братель обґрунтовує, що вона покликана не лише забезпечити прийняття державним органом конкретного рішення у справі. На думку автора, адміністративна процедура функціонує у сфері публічного адміністрування та має обслуговуючий характер, що проявляється в регулюванні суспільних відносин у різних сферах. Реалізація адміністративних процедур, за його позицією, актуалізується у випадках, коли наявний спір про право, вчинене правопорушення, виникає необхідність офіційного встановлення наявності чи відсутності юридичних фактів або документів, а також при здійсненні виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування [28, с. 101].

Особливої уваги заслуговує науковий підхід В. Б. Авер'янова, який наголошує, що адміністративні процедури здатні істотно підвищувати

ефективність реалізації публічної влади, забезпечувати чітке виконання функцій і повноважень органів та посадових осіб, а головне – гарантувати необхідну послідовність у реалізації громадянами своїх прав і охоронюваних законом інтересів, виступаючи водночас дієвим засобом протидії суб'єктивізму з боку службовців органів публічної влади [1, с. 10]. Окрім цього, науковець підкреслює, що завдяки адміністративним процедурам фактично відбувається вирівнювання правових позицій суб'єкта владних повноважень і громадянина, на відміну від традиційних відносин субординаційного характеру, властивих управлінським відносинам. В іншому дослідженні автор також зауважує, що адміністративні процедури формують юридичний режим дотримання прав і свобод громадян та виступають ефективним засобом захисту від суб'єктивізму і свавілля з боку посадових осіб органів виконавчої влади. Це підтверджується й тим, що в окремих європейських державах існують спеціальні законодавчі акти, які детально регламентують відповідні процедури та становлять основу адміністративного законодавства [2, с. 79].

У свою чергу, Р. С. Мельник підкреслює, що інститут адміністративної процедури є складним правовим утворенням, у структурі якого можна виокремити окремі підінститути, серед яких ключове місце посідає підінститут адміністративного акта, що пояснюється тим, що саме адміністративний акт у переважній більшості випадків є юридичною підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин між публічною адміністрацією та приватною особою [86, с. 244–245]. При цьому адміністративний акт визначається як рішення, ухвалене суб'єктом владних повноважень, що має індивідуальний характер і спрямоване на набуття, зміну чи припинення прав, виконання обов'язків приватних осіб, а також на задоволення публічного інтересу [206, с. 109–110].

Наведену позицію підтримує Н. Л. Губерська, яка зазначає, що для адміністративних процедур є характерним застосування численних інструментів діяльності органів публічної влади, зокрема адміністративних

актів, нормативних актів, адміністративних договорів, актів-планів та актів-дій [39, с. 134]. Саме ці правові форми реалізації державної політики у відповідній сфері були предметом розгляду в попередньому підрозділі дослідження.

Отже, узагальнення наведених наукових підходів дає підстави стверджувати, що адміністративна процедура є нормативно врегульованим порядком діяльності суб'єктів публічної адміністрації, спрямованим на розгляд, вирішення та належне оформлення конкретних адміністративних справ, результатом чого стає прийняття відповідного управлінського рішення або вчинення юридично значущих дій. У контексті забезпечення реалізації права особи на інформацію адміністративні процедури набувають особливого значення, оскільки саме вони покликані гарантувати впорядкованість діяльності органів публічної влади, передбачуваність їхніх рішень, належне дотримання правового статусу особи та створення ефективних юридичних механізмів для реалізації, охорони й захисту права на інформацію.

До числа базових характеристик адміністративних процедур, які виокремлюються у наукових дослідженнях, належать такі. По-перше, адміністративна процедура має правовий характер, оскільки її принципи та правила закріплюються у нормах нормативно-правових актів. По-друге, їй притаманний владний характер, що зумовлено наявністю приписів суб'єктів публічного адміністрування, обов'язкових для інших учасників відповідних правовідносин. По-третє, адміністративна процедура охоплює сукупність норм, які регламентують як діяльність суб'єктів публічного адміністрування, так і поведінку приватних осіб. По-четверте, вона орієнтована на прийняття адміністративного акта. По-п'яте, адміністративна процедура використовується для вирішення конкретної адміністративної справи. По-шосте, її ключове призначення полягає у створенні умов для ефективної реалізації прав громадян та недопущенні їх порушення. По-сьоме, застосування процедурних норм спричиняє настання зовнішніх юридичних

наслідків, тобто породжує відповідні права та обов'язки осіб. По-восьме, адміністративна процедура, як правило, характеризується безспірністю, оскільки за її допомогою забезпечується здійснення позитивного публічного адміністрування [26, с. 117].

Узагальнення наведених у науковій літературі підходів дає змогу виокремити основні ознаки адміністративних процедур. Насамперед слід зазначити, що вони функціонують у публічній сфері. Крім того, адміністративні процедури здатні регулювати як внутрішні, організаційні прояви реалізації повноважень органів публічної влади, так і зовнішні форми здійснення цих повноважень, пов'язані з прийняттям рішень у конкретних індивідуальних справах, що мають значення для приватних осіб у процесі реалізації ними своїх прав і законних інтересів. Ще однією суттєвою ознакою є те, що адміністративні процедури визначають порядок здійснення правозастосовної діяльності. Вони закріплюють послідовність дій і порядок прийняття рішень компетентними органами та посадовими особами у зв'язку із застосуванням правових приписів до конкретної життєвої ситуації. У цьому контексті правозастосування має розвиватися у напрямі обмеження суто владного підходу та переорієнтації діяльності виконавчої влади на обслуговування процесу реалізації права приватною особою, тобто на створення передбачених законом умов для найбільш доцільного та ефективного використання громадянином наданих йому правових можливостей. Такий підхід повною мірою узгоджується із сучасною концепцією трансформації вітчизняного адміністративного права та надання йому публічно-сервісного характеру. Водночас адміністративні процедури охоплюють позитивну управлінську діяльність, спрямовану на формування належних умов для ефективної реалізації прав і законних інтересів громадян та організацій. Вони також установлюють чіткий порядок здійснення тих чи інших дій, унаслідок чого саме процедурні норми мають становити основу діяльності органів публічної влади. Для адміністративних процедур характерним є й особливий суб'єктний склад, адже однією зі сторін у таких

правовідносинах завжди виступає державний орган або посадова особа, наділені державно-владними повноваженнями. Нарешті, адміністративні процедури закріплюються адміністративно-процесуальними нормами, які регулюють застосування матеріальних норм адміністративного та інших галузей права, зокрема фінансового, господарського, трудового тощо, і водночас визначають порядок діяльності уповноважених органів та посадових осіб [35, с. 173–174].

Слід зауважити, що аналіз чинного законодавства у сфері захисту інформації, а також наукових праць із цієї проблематики, дає можливість запропонувати класифікацію адміністративних процедур на два основні різновиди: 1) адміністративні процедури формування державної політики у сфері реалізації права на захист інформації; 2) адміністративні процедури реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації.

Адміністративні процедури формування державної політики у сфері реалізації права на захист інформації доцільно розглядати як різновид правотворчої діяльності органів публічної влади, спрямованої на розроблення, зміну або скасування відповідних напрямів і засобів державної політики уповноваженими суб'єктами відповідно до вимог чинного законодавства. У цьому розумінні такі процедури забезпечують нормативно-організаційне підґрунтя для подальшої практичної реалізації державного курсу у відповідній сфері.

Виходячи з наведених у науковій літературі позицій, слід підкреслити, що адміністративні процедури реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації в Україні, порівняно із загальним поняттям адміністративних процедур, зумовлюються специфікою суспільних відносин, що виникають у сфері захисту інформації та реалізуються у відповідній процедурній формі. Саме особливості предмета правового регулювання, суб'єктного складу, характеру управлінських дій та юридичних наслідків визначають їх відмінність від інших адміністративних процедур.

Так, спираючись на наукову позицію Ю. М. Фролова щодо ознак адміністративних процедур [202, с. 697], можна визначити характерні ознаки адміністративних процедур реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації в Україні. По-перше, вони мають публічний характер, оскільки здійснюються у публічній сфері, безпосередньо пов'язані з діяльністю суб'єктів, уповноважених забезпечувати реалізацію державної політики у відповідній сфері, та супроводжуються використанням ними владних повноважень з урахуванням публічного інтересу. По-друге, такі процедури мають нормативний характер, адже врегульовані адміністративно-правовими нормами, які чітко визначають зміст і межі діяльності відповідних суб'єктів. По-третє, їм притаманний індивідуальний характер, оскільки рішення, ухвалені в межах конкретної справи, стосується визначених фізичних чи юридичних осіб, які перебувають у правовідносинах із суб'єктами реалізації державної політики у цій сфері. По-четверте, для таких процедур характерний особливий суб'єктний склад, що зумовлений участю спеціально уповноважених органів та інших учасників інформаційних правовідносин. По-п'яте, вони відзначаються специфічним предметом правового регулювання, яким є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права на захист інформації. По-шосте, їх цільове призначення полягає у досягненні конкретного практичного результату, який, як правило, виражається у прийнятті відповідного адміністративного акта. По-сьоме, такі процедури мають особливу функціональну спрямованість, оскільки орієнтовані на забезпечення ефективної реалізації прав і виконання обов'язків суб'єктів відповідних правовідносин, а також завершуються ухваленням юридично обов'язкового рішення чи іншого правового акта, що підлягає виконанню.

Отже, під адміністративною процедурою реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації доцільно розуміти встановлений законодавством порядок дій уповноважених органів, наділених адміністративною правосуб'єктністю, який врегульований адміністративно-

процесуальними нормами та спрямований на досягнення мети відповідної державної політики з урахуванням комплексного й багатовимірного характеру цієї сфери.

Щодо аналізу адміністративних процедур формування державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, слід зазначити, що дослідження системи адміністративного законодавства у відповідній сфері дає підстави для виокремлення таких основних різновидів адміністративних процедур:

адміністративні процедури, пов'язані з розробленням нормативно-правових актів, якими визначаються засади державної політики у сфері реалізації права на інформацію;

адміністративні процедури, спрямовані на здійснення оцінювання та моніторингу ефективності реалізації державної політики у сфері реалізації права на інформацію;

адміністративні процедури, що забезпечують координацію діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері реалізації права на інформацію.

Для належного розкриття змісту кожної із зазначених адміністративних процедур доцільно зауважити, що будь-яка адміністративна процедура характеризується наявністю внутрішньої структури, яку становить сукупність взаємопов'язаних елементів. Серед таких елементів визначальне місце посідає стадія, яка в загальному розумінні трактується як окремий період або ступінь розвитку певного процесу, що наділений власними якісними особливостями [60, с. 12].

У сучасних дослідженнях адміністративного процесу стадія розглядається як обмежена у часі, відносно відокремлена, але водночас логічно пов'язана сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення визначеної мети та вирішення конкретних завдань відповідного адміністративного провадження. Така стадія характеризується певним колом

суб'єктів, а також знаходить своє закріплення у відповідних процесуальних актах [5, с. 214;15, с. 192;10].

У наукових працях Н. Л. Губерської обґрунтовано, що кожна стадія, залежно від адміністративного статусу суб'єктів адміністративно-процедурної діяльності, адаптується до конкретних завдань і цілей та водночас виступає відносно самостійною і завершеною частиною певної адміністративної процедури. Крім того, кожна стадія адміністративної процедури включає окремі етапи, кожен із яких орієнтований на досягнення проміжних цілей і становить комплекс процесуальних дій, спрямованих на вирішення завдань відповідної стадії. Такі дії здійснюються спеціально уповноваженими органами, а також їх службовими та посадовими особами [40, с. 14].

З огляду на викладене, доцільним є подальший розгляд адміністративних процедур, пов'язаних із розробленням нормативно-правових актів, що визначають державну політику у сфері реалізації права на захист інформації.

Доцільно розпочати з того, що нормативно-правові акти у сфері реалізації права на захист інформації підлягають розробленню та прийняттю у чітко визначеному процедурному порядку, дотримання якого виступає однією з ключових умов їх законності. Правотворча діяльність, зокрема адміністративна, у цьому контексті являє собою нормативно врегульований процес підготовки, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органами публічного адміністрування, спрямованих на забезпечення належної реалізації права на захист інформації.

Так, у межах здійснення нормотворчої діяльності, наприклад під час розроблення нової «Концепції технічного захисту інформації», обов'язковим є проходження відповідних стадій адміністративної процедури.

Першою стадією виступає аналіз необхідності прийняття нової «Концепції» та підготовка її проєкту. Зміст цієї стадії полягає у здійсненні комплексної оцінки доцільності прийняття відповідного адміністративного

акта у сфері реалізації права на захист інформації, формуванні правотворчої ініціативи та безпосередній підготовці проєкту рішення. У процесі такої оцінки визначається фактичний стан забезпечення реалізації права на захист інформації, рівень його нормативного регулювання, виявляються проблемні аспекти, а також окреслюються можливі шляхи їх вирішення. На цій стадії допускається розроблення кількох альтернативних проєктів відповідного акта. Водночас ефективність підготовки «Концепції» значною мірою залежить від залучення наукових і практичних фахівців у сфері захисту інформації, що забезпечує наукову обґрунтованість і практичну доцільність її положень.

Необхідною умовою підготовки такого акта є також перевірка його відповідності Конституції України, законам України, а також нормам міжнародного права, що гарантує узгодженість майбутнього нормативно-правового акта із загальною системою правового регулювання.

Наступною стадією є погодження, обговорення та прийняття проєкту. Сутність процедури погодження полягає, з одного боку, у візуванні проєкту відповідними уповноваженими суб'єктами як підтвердженні їх згоди з його змістом, а з іншого – у можливості висловлення зауважень у письмовій формі у разі незгоди з проєктом у цілому або з окремими його положеннями. До цієї стадії також належать такі процедурні дії, як підготовка супровідних матеріалів, доопрацювання проєкту з урахуванням отриманих зауважень, редагування тексту та інші організаційно-процедурні заходи.

Окремою стадією є державна реєстрація нормативно-правового акта у сфері реалізації права на захист інформації в органах юстиції. На цьому етапі, відповідно до Указу Президента України «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» від 3 жовтня 1992 року[117], здійснюється реєстрація відповідного акта, зокрема «Концепції технічного захисту інформації». У процесі реєстрації проводиться юридична експертиза акта, яка здійснюється Міністерством

юстиції України з метою перевірки його відповідності чинному законодавству.

Завершальною стадією виступає офіційне оприлюднення адміністративного акта, що є необхідною умовою набрання ним чинності та доведення його змісту до відома суб'єктів правовідносин. Таке оприлюднення здійснюється відповідно до Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10 червня 1997 року [57, с. 18–20;157].

Щодо адміністративних процедур, пов'язаних із здійсненням оцінки та моніторингу ефективності реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, слід зазначити, що у наукових дослідженнях поняття «моніторинг» трактується як систематичне, безперервне спостереження за відповідними процесами з метою своєчасного оцінювання їх стану та виявлення тенденцій розвитку [67, с. 125]. У цьому контексті моніторинг виступає важливим інструментом забезпечення належного рівня реалізації права на захист інформації, оскільки дозволяє своєчасно виявляти недоліки у функціонуванні відповідних механізмів та вживати заходів для їх усунення.

На думку О. Ф. Андрійко, поняття «моніторинг» останнім часом дедалі активніше використовується у практичній площині та розглядається як різновид контролю, тобто як одна з його форм, яка, порівняно з наглядом за наслідками впливу, може бути віднесена до пасивного різновиду контрольної діяльності. Застосування моніторингу пов'язується насамперед із відстеженням стану певної ситуації чи перебігу відповідного процесу у сфері управлінської діяльності, а також із виявленням впливу прийнятих управлінських рішень і правових актів на наявні суспільні відносини. При цьому пріоритетного значення набувають не стільки перевірки чи ревізії, скільки спостереження та аналітичне опрацювання отриманих даних [31, с. 433].

Метою моніторингу у сфері реалізації права на захист інформації є забезпечення органів публічного адміністрування достовірною, повною та своєчасною інформацією про процеси, які відбуваються у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Саме завдяки цьому створюються належні умови для своєчасного реагування на актуальні виклики, виявлення недоліків у функціонуванні відповідних механізмів та підвищення ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері.

Трансформуючи положення Є. В. Кобка щодо системи моніторингу національної безпеки до предмета цього дослідження, можна стверджувати, що система моніторингу у сфері реалізації права на захист інформації охоплює значну кількість взаємопов'язаних елементів, які у своїй сукупності формують складну організаційну конструкцію. До таких елементів належать об'єкти та суб'єкти моніторингу, взаємодія яких забезпечується завдяки зв'язкам, визначеним відповідною організаційною структурою. При цьому об'єктом моніторингу виступають загрози реалізації національних інтересів в інформаційній сфері, тоді як суб'єктами моніторингу є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені державно-владними повноваженнями у сфері забезпечення інформаційної безпеки [67, с. 129].

Аналізуючи нормативно-правове регулювання моніторингу у сфері реалізації права на захист інформації, слід зазначити, що відповідно до Концепції технічного захисту інформації одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері технічного захисту інформації визначено організаційне забезпечення, до змісту якого, зокрема, входять моніторинг і оцінювання стану технічного захисту інформації, а також підготовка аналітичних матеріалів і пропозицій щодо стратегії його подальшого розвитку [129]. Крім того, правові та організаційні засади проведення оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ та організацій незалежно від форми

власності визначено наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про затвердження Порядку оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах» [141].

Отже, узагальнення наукових підходів та положень чинного законодавства дає підстави виокремити кілька основних етапів здійснення оцінки та моніторингу у сфері реалізації права на захист інформації. По-перше, це визначення об'єкта моніторингу, а також формулювання його завдань і цілей. По-друге, встановлення кола суб'єктів, уповноважених здійснювати оцінювання та моніторинг, і розподіл між ними відповідних, нормативно визначених обов'язків. По-третє, безпосереднє проведення моніторингу. По-четверте, аналіз інформації, отриманої за його результатами. По-п'яте, формування аналітичних висновків і узагальнень на основі зібраних даних, які можуть бути використані для вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації.

Наступну групу становлять адміністративні процедури забезпечення координації діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації.

Сутність координації полягає в тому, що вона виступає однією з функцій управління, зміст якої зводиться до впорядкування взаємозв'язків між учасниками управлінського процесу з метою узгодження їхніх дій та консолідації зусиль для розв'язання спільних завдань. Водночас координація передбачає наявність владного, цілеспрямованого впливу з боку координуючого суб'єкта системи, який спрямовує діяльність окремих учасників на досягнення загальних цілей, визначених для них у межах відповідної сфери публічного управління [20, с. 106].

У сфері реалізації права на захист інформації координація діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики нормативно

визначена, зокрема, у Доктрині інформаційної безпеки. Так, Рада національної безпеки і оборони України здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади з питань забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері. Кабінет Міністрів України, своєю чергою, координує діяльність міністерств та інших органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки. На Міністерство інформаційної політики покладається координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення інформаційного суверенітету України. Міністерство закордонних справ України здійснює координацію інформаційної діяльності державних органів у зовнішньополітичній сфері [174].

Аналіз чинного законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки дає підстави стверджувати, що координація діяльності органів публічної влади здійснюється шляхом узгодження завдань, пріоритетів, цілей і конкретних заходів, спрямованих на досягнення визначеного результату. У такому розумінні координація є не лише організаційною умовою впорядкування діяльності відповідних суб'єктів, а й необхідним процедурним механізмом забезпечення цілісності державної політики у сфері реалізації права на захист інформації.

Відповідно, етапами адміністративної процедури забезпечення координації діяльності суб'єктів формування державної політики у сфері реалізації права на захист інформації доцільно вважати: по-перше, узгодження завдань, пріоритетів, цілей і заходів суб'єктів формування державної політики у зазначеній сфері під час розроблення та прийняття документів, що визначають її зміст і напрями; по-друге, проведення оцінки та моніторингу ефективності виконання визначених пріоритетів у процесі реалізації державної політики щодо забезпечення права на захист інформації.

Переходячи до аналізу адміністративних процедур реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, доцільно зазначити, що їх дослідження здійснюється з урахуванням таких критеріїв, як зміст

адміністративної процедури та особливості діяльності суб'єкта, уповноваженого на реалізацію відповідної державної політики, зокрема Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. З огляду на визначені законодавством повноваження цього органу, а також наукові підходи до класифікації адміністративних процедур, можна виокремити такі їх різновиди у досліджуваній сфері: 1) дозвільно-ліцензійні процедури; 2) контрольно-інспекційні процедури; 3) процедури притягнення до адміністративної відповідальності [110].

Щодо першої групи – дозвільно-ліцензійних процедур, які застосовуються у процесі реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, то до них, відповідно до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, належать: встановлення дозвільного порядку, видача, переоформлення та поновлення дозволів на проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб; здійснення ліцензування діяльності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації; надання висновків і погоджень щодо міжнародних передач криптосистем, засобів криптографічного і технічного захисту інформації, у тому числі тих, що є складовими озброєння, військової та спеціальної техніки; погодження проєктів створення і розвитку інформаційно-телекомунікаційних систем, систем спеціального зв'язку та електронного документообігу в частині забезпечення захисту інформації; а також погодження виконання технічних завдань на проєктування, будівництво та реконструкцію об'єктів підвищеної важливості й розроблення зразків військової та спеціальної техніки в аспекті протидії технічним розвідкам [118].

У науковій літературі, зокрема в дослідженнях О. В. Джафарової, дозвільні відносини розглядаються як врегульовані нормами адміністративного права управлінські суспільні відносини, спрямовані на реалізацію та захист суб'єктивних прав, а також на виконання обов'язків, що забезпечують безпеку життя, здоров'я і майна громадян, інтереси суспільства

та держави загалом [49, с. 30]. У цьому контексті дозвільні процедури виступають важливим інструментом забезпечення балансу між публічними інтересами та правами приватних осіб.

Водночас дозвільні процедури визначаються як нормативно встановлений порядок діяльності суб'єктів публічного адміністрування, за результатами якого приймаються рішення щодо надання дозволів на здійснення певних видів діяльності або вчинення юридично значущих дій. До основних завдань таких процедур належать: забезпечення безпеки громадян; захист інтересів держави; створення умов, які не перешкоджають реалізації прав громадян, зокрема у сфері економічної діяльності; а також встановлення контролю за діяльністю, щодо якої надано відповідний дозвіл. Серед характерних ознак дозвільних процедур слід виокремити послідовність дій суб'єктів публічного адміністрування, наявність значної кількості уповноважених суб'єктів, а також різноманітність форм дозвільних актів, до яких належать рішення, сертифікати, погодження, ліцензії, спеціальні дозволи тощо [8, с. 204].

Рішення про видачу ліцензії, як різновид адміністративної процедури, являє собою юридично визначену дію органу ліцензування, що здійснюється в межах його компетенції та відображає владне зовнішнє волевиявлення цього органу. Таке рішення має юридичні наслідки у вигляді надання суб'єкту права на здійснення певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню [14, с. 114].

Аналізуючи адміністративну процедуру встановлення дозвільного порядку, а також видачі, переоформлення і поновлення дозволів на проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб, слід зазначити, що вона регулюється положеннями Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [118] та наказом Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України від 23 лютого 2002 року № 9 «Про

затвердження Положення про дозвільний порядок проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб» [135].

При цьому під дозвільним порядком проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб слід розуміти нормативно встановлену систему умов і видів таких робіт, а також процедури видачі, переоформлення, зупинення (поновлення) та анулювання дозволів (у тому числі їх копій і дублікатів). Окрім цього, зазначений порядок охоплює механізми контролю за дотриманням установлених вимог щодо здійснення відповідних робіт і передбачає відповідальність за їх порушення [118].

Таким чином, дозвільно-ліцензійні адміністративні процедури у сфері реалізації права на захист інформації виконують ключову функцію правового впорядкування діяльності суб'єктів у відповідній сфері, забезпечуючи як належний рівень інформаційної безпеки, так і створення умов для реалізації прав та законних інтересів учасників відповідних правовідносин.

Отже, стадійність адміністративної процедури отримання дозволу на проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб у межах реалізації державної політики щодо реалізації права на захист інформації може бути представлена у такій послідовності.

Першою стадією є подання заяви про видачу дозволу суб'єктом, який має намір здійснювати відповідні роботи, до уповноваженого органу. Водночас слід звернути увагу на наявну колізію у правовому регулюванні: відповідно до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» повноваження щодо надання такого дозволу покладені на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, тоді як підзаконний нормативно-правовий акт передбачає подання заяви до Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації Служби безпеки України.

Другою стадією є перевірка відомостей, що містяться у поданих документах, яка має аналітичний характер. У межах цієї стадії здійснюється

оцінювання поданої інформації на предмет її відповідності вимогам чинного законодавства, а також встановлюється фактичний стан діяльності заявника.

Третьою стадією виступає перевірка створених умов для здійснення заявлених видів робіт, що полягає у встановленні відповідності діяльності заявника визначеним нормативно-правовими актами критеріям і вимогам у сфері технічного захисту інформації.

Четвертою стадією є прийняття рішення про видачу дозволу або відмову в його наданні, що реалізується шляхом підготовки відповідного адміністративного акта та доведення його змісту до відома заявника. Зазначені процедурні дії здійснюються, як правило, у місячний строк із моменту прийняття заяви [135].

Таким чином, аналіз правового регулювання свідчить про наявність невідповідності між положеннями Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» та підзаконного нормативного акта, яким визначено участь іншого органу у процедурі надання дозволу, що обумовлює необхідність приведення відповідного нормативно-правового акта у відповідність до положень закону з метою забезпечення належної реалізації права на захист інформації та усунення правової невизначеності [118;135].

Іншим різновидом дозвільно-ліцензійних адміністративних процедур, що застосовуються Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України у процесі реалізації державної політики щодо реалізації права на захист інформації, є процедура ліцензування діяльності у сфері криптографічного та технічного захисту інформації. Зазначена процедура регулюється положеннями Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [118], Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [148], а також відповідними актами Кабінету Міністрів України, що деталізують порядок ліцензування у цій сфері [46].

Аналіз зазначених нормативно-правових актів дає змогу виокремити такі основні стадії ліцензування у сфері криптографічного та технічного захисту інформації.

Першою стадією є подання документів для отримання ліцензії, у межах якої здобувач ліцензії подає до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України заяву встановленої форми разом із необхідними документами, визначеними ліцензійними умовами.

Другою стадією є прийняття заяви до розгляду, що передбачає здійснення уповноваженим органом перевірки наявності чи відсутності підстав для залишення заяви без розгляду. Така перевірка здійснюється протягом п'яти робочих днів з дня надходження заяви, за результатами чого приймається відповідне рішення.

Третьою стадією є розгляд заяви про отримання ліцензії, під час якого орган ліцензування після встановлення відсутності підстав для залишення заяви без розгляду здійснює аналіз поданих документів та отримує інформацію з державних інформаційних ресурсів з метою встановлення наявності або відсутності підстав для відмови у видачі ліцензії.

Четвертою стадією є прийняття рішення про видачу ліцензії, яке здійснюється у разі встановлення відсутності підстав для відмови. Таке рішення має форму адміністративного акта і приймається у строк, що не перевищує десяти робочих днів з дня одержання заяви органом ліцензування [148].

Отже, дозвільно-ліцензійні адміністративні процедури у сфері реалізації права на захист інформації виступають важливим інструментом правового регулювання відповідної діяльності, забезпечуючи як контроль за дотриманням установлених вимог, так і створення правових умов для здійснення діяльності у сфері захисту інформації.

Щодо адміністративної процедури надання висновків і погоджень стосовно міжнародних передач криптосистем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації, у тому числі тих, що входять до складу

озброєння, військової та спеціальної техніки, слід зазначити, що її правове регулювання здійснюється наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про затвердження Порядку надання висновків і погодження експорту та тимчасового вивезення товарів військового призначення і подвійного використання, які належать до криптографічних систем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації або містять у своєму складі такі засоби» [140].

У межах зазначеної адміністративної процедури, що застосовується у процесі реалізації державної політики щодо реалізації права на захист інформації, можна виокремити відповідні стадії.

Першою стадією є подання звернення до Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України з метою отримання висновку та погодження щодо експорту або тимчасового вивезення відповідних товарів. На цій стадії суб'єкт господарювання подає офіційний лист, у якому викладається мета звернення, а також зазначається перелік товарів, що підлягають експорту чи тимчасовому вивезенню. До такого звернення додається визначений нормативно-правовим актом пакет документів, необхідний для здійснення відповідної процедури.

Другою стадією виступає розгляд поданих матеріалів та прийняття рішення щодо погодження або відмови у погодженні. У межах цієї стадії Адміністрація Держспецзв'язку здійснює аналіз поданих документів, оцінює їх відповідність установленим вимогам та приймає рішення щодо можливості експорту або тимчасового вивезення відповідних товарів. За результатами розгляду уповноважений орган надає висновок і погодження або відмовляє у їх наданні, про що повідомляє заявника у письмовій формі. Строк здійснення цієї процедури становить до тридцяти робочих днів з моменту надходження звернення [138].

Таким чином, дозвільно-ліцензійні адміністративні процедури у сфері реалізації права на захист інформації передбачають надання уповноваженим суб'єктом владних повноважень спеціальних правовстановлюючих

документів, зокрема дозволів, ліцензій, погоджень та висновків, що стосуються використання або переміщення об'єктів, пов'язаних із захистом інформації. Особливість таких процедур полягає в тому, що вони безпосередньо впливають на рівень інформаційної безпеки держави та суспільства.

Водночас зазначені адміністративні процедури мають комплексний характер, оскільки їх реалізація зумовлює подальше застосування контрольно-наглядових механізмів щодо використання відповідних засобів і технологій захисту інформації. Це, у свою чергу, сприяє забезпеченню законних інтересів громадян, суспільства і держави, а також підвищенню ефективності реалізації права на захист інформації у публічно-правовій сфері.

Наступною групою адміністративних процедур реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації є контрольно-інспекційні адміністративні процедури, що здійснюються Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Зазначені процедури за своєю сутністю співвідносяться з категорією заходів державного нагляду (контролю), які визначаються як планові та позапланові заходи, що реалізуються у формах перевірок, ревізій, оглядів та обстежень [152]. У цьому контексті контрольно-інспекційна діяльність виступає важливим інструментом забезпечення дотримання вимог законодавства у сфері реалізації права на захист інформації, а також засобом запобігання правопорушенням у відповідній сфері.

До основних контрольних повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України належить, насамперед, здійснення контролю за додержанням вимог законодавства у сфері захисту інформації у приміщеннях абонентів урядового зв'язку. Така діяльність спрямована на забезпечення належного функціонування систем урядового зв'язку та недопущення порушень установленого режиму інформаційної безпеки.

Окрім цього, зазначений орган здійснює державний контроль у низці ключових напрямів, зокрема:

- за станом криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів і інформації;
- за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг;
- за станом організації та ефективністю заходів протидії технічним розвідкам у державних органах, військових формуваннях, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, які володіють або використовують об'єкти оборонного призначення;
- за дотриманням вимог безпеки під час розроблення, виробництва, використання, експлуатації, сертифікаційних випробувань, проведення тематичних досліджень, експертизи, переміщення та знищення криптографічних систем і засобів захисту інформації, а також обладнання спеціального зв'язку, що має обмежений доступ.

Окремим напрямом контрольно-інспекційної діяльності є контроль за виконанням технічних завдань, пов'язаних із проектуванням, будівництвом і реконструкцією особливо важливих об'єктів, а також із розробленням зразків військової та спеціальної техніки в частині забезпечення протидії технічним розвідкам. Крім того, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснює контроль за якістю продукції та інших товарів військового призначення, що виготовляються або модернізуються за її замовленням.

Таким чином, контрольно-інспекційні адміністративні процедури у сфері реалізації права на захист інформації виконують функцію системного нагляду за дотриманням установлених вимог та стандартів інформаційної безпеки, забезпечуючи не лише виявлення та припинення порушень, а й створення умов для належної реалізації права на захист інформації у діяльності як публічних, так і приватних суб'єктів.

Реалізація контрольно-інспекційних адміністративних процедур у сфері реалізації права на захист інформації здійснюється шляхом проведення планових та позапланових перевірок, спрямованих на оцінювання дотримання встановлених законодавством вимог. Зокрема, такі перевірки проводяться щодо:

- стану криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів і інформації;

- дотримання ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері надання послуг із криптографічного та технічного захисту інформації, а також умов здійснення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб у державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях та правоохоронних органах;

- діяльності кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, їх відокремлених підрозділів, засвідчувального центру та центрального засвідчувального органу щодо дотримання вимог законодавства у відповідній сфері;

- стану протидії технічним розвідкам у державних органах, військових формуваннях, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності, які здійснюють діяльність у сфері оборони та безпеки держави [118].

Раніше порядок здійснення таких перевірок регламентувався наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про затвердження Положення про державний контроль за станом технічного захисту інформації» від 16.05.2007 № 87, який визначав організаційні засади здійснення державного контролю у відповідній сфері. Однак після втрати чинності цього акта правове регулювання контрольної діяльності було приведене у відповідність до сучасних законодавчих підходів.

Наразі проведення перевірок Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється на підставі положень

Законів України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [152], «Про електронні довірчі послуги» [123], а також відповідних постанов Кабінету Міністрів України, які деталізують вимоги та порядок здійснення перевірок у зазначеній сфері [126;131].

Планові перевірки проводяться на підставі затвердженого річного плану заходів державного нагляду (контролю), який формується Адміністрацією Держспецзв'язку. Такі перевірки мають системний характер і спрямовані на забезпечення належного рівня дотримання законодавства у сфері реалізації права на захист інформації.

Позапланові перевірки, своєю чергою, здійснюються за наявності визначених законом підстав, зокрема у разі виявлення недостовірних відомостей у поданих документах, невиконання приписів щодо усунення порушень, а також надходження інформації про можливі порушення вимог законодавства у сфері захисту інформації [123]. Таким чином, позапланові заходи мають реагуючий характер і спрямовані на оперативне усунення виявлених порушень.

Аналіз чинного законодавства дає можливість виокремити основні стадії проведення перевірки як адміністративної процедури.

Першою стадією є безпосереднє здійснення перевірки, що передбачає вивчення документів та інформації, пов'язаних із оцінюванням стану дотримання вимог законодавства у сфері реалізації права на захист інформації.

Другою стадією є оформлення результатів перевірки, яке здійснюється шляхом складання відповідного акта. За результатами перевірки уповноважений орган може вимагати усунення виявлених порушень, що оформлюється у вигляді припису. Такий припис, як правило, складається протягом п'яти робочих днів із моменту завершення перевірки [123].

Отже, контрольно-інспекційні адміністративні процедури у сфері реалізації права на захист інформації доцільно визначати як діяльність суб'єктів владних повноважень, спрямовану на здійснення перевірок та

інспекцій з метою забезпечення дотримання вимог законодавства у відповідній сфері. Їх основне призначення полягає не лише у виявленні порушень, а й у запобіганні їм, що забезпечує належний рівень реалізації права на захист інформації та зміцнення інформаційної безпеки держави.

Завершальною групою адміністративних процедур реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації є процедури притягнення до адміністративної відповідальності.

У науковій літературі з адміністративного права зазначені процедури визначаються як встановлений чинним законодавством порядок здійснення владно-управлінської діяльності суб'єктами публічної адміністрації, який передбачає суворе дотримання визначеної процедури розгляду справ щодо притягнення осіб до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень [13, с. 207]. У цьому контексті такі процедури виступають важливим елементом механізму забезпечення реалізації права на захист інформації, оскільки спрямовані на реагування держави на порушення встановлених вимог у відповідній сфері.

Відповідно до чинного законодавства Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України наділена повноваженнями щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення [118], що є початковим етапом реалізації зазначених процедур.

Правове регулювання процедур притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері реалізації права на захист інформації здійснюється низкою нормативно-правових актів, серед яких ключове значення мають Кодекс України про адміністративні правопорушення [69], Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [152], а також відомчі нормативні акти, зокрема наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 29.05.2007 № 100, яким затверджено Інструкцію про порядок оформлення та складання матеріалів про адміністративні правопорушення [128].

Аналіз зазначених нормативних джерел дає змогу виокремити основні стадії адміністративної процедури притягнення до відповідальності у досліджуваній сфері.

Першою стадією є виявлення правопорушення, що, як правило, здійснюється в результаті проведення контрольно-інспекційних заходів. Саме на цьому етапі фіксується факт порушення вимог законодавства у сфері захисту інформації.

Другою стадією є складання протоколу про адміністративне правопорушення. Відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України уповноважена складати такі протоколи у разі вчинення, зокрема, порушення порядку провадження господарської діяльності (стаття 164), невиконання вимог криптографічного та технічного захисту інформації, що створює загрозу її конфіденційності, цілісності чи доступності (пункт 9 частини 1 статті 212-2), а також невиконання законних вимог посадових осіб зазначеного органу (стаття 188-31) [69].

Подальші стадії передбачають розгляд справи уповноваженим органом, прийняття рішення та його виконання, що у сукупності забезпечує реалізацію функції притягнення до відповідальності як складової механізму гарантування права на захист інформації.

З огляду на викладене, процедури притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері реалізації права на захист інформації доцільно визначати як нормативно встановлений порядок розгляду справ і прийняття рішень щодо застосування заходів адміністративного впливу до осіб, які порушили вимоги законодавства у цій сфері. Такі процедури забезпечують не лише покарання правопорушників, а й виконують превентивну функцію, спрямовану на недопущення порушень у майбутньому та зміцнення правового режиму реалізації права на захист інформації.

Узагальнюючи результати дослідження адміністративних процедур реалізації державної політики у сфері реалізації права на захист інформації, слід зазначити, що у процесі їх аналізу було виявлено нормативно-правову невідповідність між положеннями Наказу Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 18 жовтня 2023 року № 899 «Про затвердження Положення про дозвільний порядок проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб» [135] та Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Зокрема, така невідповідність стосується визначення повноважень органу, уповноваженого на видачу дозволів для проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб.

Наявність зазначеної колізії негативно впливає на ефективність реалізації адміністративних процедур у відповідній сфері, створює правову невизначеність щодо компетенції суб'єктів публічного адміністрування та може ускладнювати належну реалізацію права на захист інформації.

У зв'язку з цим доцільним є оновлення нормативно-правового регулювання шляхом розроблення та прийняття нового положення про дозвільний порядок проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб, яке має бути узгоджене з чинним законодавством, зокрема із Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Такий підхід сприятиме усуненню правових колізій, підвищенню ефективності адміністративних процедур та забезпеченню належної реалізації права на захист інформації в Україні.

2.4 Юридична відповідальність та процедурні гарантії реалізації права особи на інформацію в умовах воєнного стану

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [163], що має назву «Безпека людини – безпека країни», фіксує, що сучасні процеси глобалізації

сприяли поширенню міжнародного тероризму та транснаціональної злочинності, зокрема у кіберпросторі, а також актуалізували низку критичних проблем в інформаційній сфері. За таких умов забезпечення інформаційної безпеки держави і суспільства набуває особливої ваги, а одним із провідних юридичних інструментів гарантування реалізації права особи на інформацію є встановлення відповідальності за порушення законодавства у цій сфері.

Однією з визначальних гарантій забезпечення права на інформацію є саме нормативне закріплення юридичної відповідальності за порушення відповідних правових приписів. Так, згідно із Законом України «Про інформацію», право на інформацію перебуває під охороною закону, а держава забезпечує всім суб'єктам інформаційних відносин рівність прав і можливостей щодо доступу до інформації. Водночас кожен суб'єкт таких правовідносин наділений правом вимагати усунення будь-яких порушень свого права на інформацію. Своєю чергою, Закон України «Про доступ до публічної інформації» передбачає, що однією з гарантій права на доступ до публічної інформації є встановлення юридичної відповідальності за порушення законодавства у відповідній сфері. Відповідно до статті 28 Закону України «Про інформацію», порушення законодавства про інформацію може тягнути дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність у порядку, визначеному законами України.

Підставами для притягнення винних осіб до юридичної відповідальності є, зокрема, ненадання відповіді на запит, ненадання інформації на запит, безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію, неоприлюднення інформації у випадках, передбачених законом, надання або поширення недостовірної, неточної чи неповної інформації, несвоєчасне її надання, необґрунтоване віднесення інформації до категорії з обмеженим доступом, нездійснення реєстрації документів, а також умисне приховування чи знищення інформації або документів. Вказані порушення прямо передбачені статтею 24 Закону України «Про доступ до публічної

інформації» [121]. При цьому особи, які вважають, що розпорядники інформації порушили їхні права та законні інтереси, мають право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди в установленому законом порядку.

Водночас основним кодифікованим актом, який регламентує адміністративну відповідальність за порушення права на інформацію в Україні, є Кодекс України про адміністративні правопорушення. Саме положення цього акта визначають склади адміністративних деліктів, пов'язаних із неправомірним обмеженням доступу до інформації, її ненаданням або іншими формами порушення інформаційних прав особи.

Так, стаття 41-3 КУпАП [69] встановлює адміністративну відповідальність для осіб, які представляють власників або уповноважені ними органи, профспілки чи інші органи, уповноважені трудовим колективом, за ненадання інформації, необхідної для ведення колективних переговорів та здійснення контролю за виконанням колективних договорів і угод. Разом із тим у період дії воєнного стану окремі положення колективного договору можуть бути зупинені за ініціативою роботодавця, а отже, відповідальність за порушення чи невиконання саме таких зупинених положень не настає.

Крім цього, стаття 53-2 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за перекручення даних державного земельного кадастру, а також за приховування інформації про стан земель, розміри, кількість земельних ділянок, наявність земель запасу або резервного фонду. Таке правопорушення має формальний склад, вчиняється спеціальним суб'єктом, як правило посадовою особою, та характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу.

Отже, адміністративна відповідальність у сфері реалізації права особи на інформацію є важливою гарантією належного функціонування інформаційних правовідносин. Її призначення полягає не лише у застосуванні санкцій до винних осіб, а й у забезпеченні превентивного

впливу, спрямованого на недопущення порушень права на інформацію, зміцнення законності у сфері інформаційних відносин та підвищення ефективності механізму реалізації й охорони цього права.

Відповідальність за приховування, викривлення або відмову в наданні повної й достовірної інформації на запити посадових осіб, громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів і поводження з ними, у тому числі щодо аварійних ситуацій та їх наслідків, передбачена статтею 82-3 КУпАП [69]. У такий спосіб законодавець пов'язує гарантування реалізації права на інформацію не лише із загальними інформаційними відносинами, а й із забезпеченням доступу до суспільно важливих відомостей у сфері екологічної та техногенної безпеки.

Окрім того, пункт «л» частини 2 статті 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює відповідальність за відмову у наданні своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела його забруднення, за приховування фактів аварійного забруднення довкілля чи фальсифікацію відомостей про екологічний стан або рівень захворюваності населення [155]. Відповідно, стаття 91-4 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за відмову у наданні або несвоєчасне надання на запити повної та достовірної екологічної інформації.

Особливе місце у механізмі адміністративно-правового забезпечення реалізації права на інформацію займає стаття 212-3 КУпАП, якою передбачено відповідальність за неправомірну відмову у наданні інформації, її несвоєчасне чи неповне надання, а також за надання відомостей, що не відповідають дійсності, у тих випадках, коли така інформація підлягає наданню на запит фізичної чи юридичної особи відповідно до законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян» [145], «Про доступ до судових рішень» [122] та «Про запобігання корупції» [125], а також на адвокатський запит чи запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Санкція цієї норми

передбачає накладення на посадових осіб штрафу в розмірі, визначеному законом.

Підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності є вчинення діяння, передбаченого статтею 212-3 КУпАП, а також належне процесуальне оформлення такого порушення шляхом складання протоколу про адміністративне правопорушення уповноваженими суб'єктами. Відповідно до статті 255 КУпАП, такими суб'єктами є, зокрема, уповноважені особи Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або представники Уповноваженого, а також голова ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя чи уповноважений радою адвокатів член ради – у частині, що стосується порушення права на інформацію відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [109].

Розгляд зазначених протоколів про адміністративні правопорушення відповідно до статті 221 КУпАП здійснюють районні, районні у місті, міські та міськрайонні суди. За результатами судового розгляду можуть бути винесені постанови про накладення адміністративного стягнення, застосування заходів впливу або закриття провадження у справі.

Водночас слід визнати, що практика притягнення до адміністративної відповідальності за порушення права на інформацію не є достатньо ефективною. Значна кількість проваджень у справах цієї категорії закривається у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення на момент їх розгляду. Так, за даними окремих наукових досліджень, до Вінницького міського суду Вінницької області протягом 2020–2021 років надійшло лише 16 протоколів про адміністративні правопорушення, складених за статтею 212-3 КУпАП [203, с. 164]. Це свідчить про наявність проблем не тільки на стадії фіксації відповідних правопорушень, а й у практичній реалізації інституту юридичної відповідальності як гарантії права на інформацію.

Поряд із застосуванням заходів адміністративної відповідальності, істотне значення для забезпечення реалізації права на інформацію має оскарження рішень, дій або бездіяльності розпорядників інформації. Відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації», предметом оскарження можуть бути, зокрема, відмова у задоволенні запиту на інформацію, відстрочка його задоволення, ненадання відповіді на запит, надання недостовірної чи неповної інформації, несвоєчасне її надання, невиконання обов'язку щодо оприлюднення інформації, а також інші рішення, дії або бездіяльність розпорядників інформації, які порушують законні права та інтереси запитувача.

Зазначена норма передбачає можливість оскарження таких рішень, дій чи бездіяльності до керівника розпорядника інформації, до вищого органу або безпосередньо до суду в порядку адміністративного судочинства. Отже, механізм оскарження слід розглядати як самостійну процесуальну гарантію, спрямовану на поновлення порушеного права та забезпечення ефективної реалізації права особи на інформацію.

Водночас необхідно враховувати, що не у всіх випадках особа фактично може скористатися всіма передбаченими способами захисту порушеного права на інформацію. По-перше, не кожен розпорядник інформації входить до ієрархічно побудованої системи та має вищий орган, до якого можна подати скаргу. Так, рішення, дії чи бездіяльність сільських, селищних, міських рад, відповідних голів, а також юридичних осіб приватного права здебільшого можуть бути оскаржені лише в судовому порядку. По-друге, позбавленим практичної доцільності є звернення зі скаргою до керівника щодо тих рішень, дій чи бездіяльності, які були безпосередньо вчинені або прийняті за його підписом.

За наслідками розгляду скарги можуть наставати різні юридичні результати, зокрема скасування чи зміна оскаржуваного рішення; невідкладне вжиття заходів щодо припинення неправомірних дій; виявлення та усунення причин і умов, що сприяли порушенню; поновлення порушених

прав; забезпечення реального виконання рішень, прийнятих за результатами розгляду заяви або скарги; вирішення питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, у тому числі щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності; а також вжиття інших заходів, необхідних для відновлення порушених прав.

Відповідно до статті 101 Конституції України [173] парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також за їх захистом на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Отже, у разі порушення права на доступ до інформації Уповноважений Верховної Ради України з прав людини сприяє його захисту у порядку, встановленому законом, доповнюючи, але не замінюючи інші чинні засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. У межах дії Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» особа має право звернутися до нього у письмовій формі протягом одного року з моменту виявлення порушення її прав і свобод, але не пізніше двох років із часу вчинення такого порушення.

Як свідчать щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, кількість звернень щодо порушення права на звернення та права на доступ до публічної інформації залишається суттєвою. Так, у 2021 році до Уповноваженого звернулися 19 642 особи, у 2022 році – 6204 особи, з яких 1370 звернень стосувалися порушення права на доступ до публічної інформації [211]. У 2023 році за результатами здійснення парламентського контролю надійшло 3957 звернень, пов'язаних із порушенням права на доступ до публічної інформації, а також 9938 звернень щодо недотримання суб'єктами владних повноважень конституційного права людини і громадянина на направлення звернення та отримання відповіді [212].

Моніторинг, який проводився Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини протягом 2022 року в межах парламентського контролю за додержанням конституційного права людини на інформацію та під час опрацювання звернень громадян, виявив низку типових порушень цього права. Зокрема, було встановлено, що значна частина розпорядників публічної інформації відмовляє у її наданні, обмежує доступ до відомостей, розміщених на офіційних вебсайтах, зупиняє розгляд інформаційних запитів із посиланням на запровадження правового режиму воєнного стану, без достатніх підстав застосовує механізм відстрочки у задоволенні запитів, а також відмовляє запитувачам у наданні інформації про заробітну плату працівників органів державної влади та місцевого самоврядування навіть у тих населених пунктах, де відсутні активні бойові дії. Окрім цього, фіксувалися випадки ненадання інформації щодо розподілу та отримання гуманітарної допомоги.

Разом із тим результати загальнодержавного моніторингу стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану у 2023 році засвідчили негативну динаміку порівняно з 2022 роком, зокрема у частині оприлюднення публічної інформації та якості розгляду інформаційних запитів [59].

За повідомленнями, що надійшли до Уповноваженого, було відкрито 258 проваджень з метою здійснення заходів реагування та поновлення права громадян на доступ до інформації, а також складено 11 протоколів про адміністративні правопорушення і направлено їх на розгляд місцевих судів. Протягом 2023 року за порушення права на інформацію, права на звернення, у сфері захисту персональних даних, а також за невиконання законних вимог Уповноваженого або його представників було складено 88 протоколів про адміністративні правопорушення, з яких 50 – за статтею 212-3 КУпАП [212].

Отже, оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації, так само як і діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, доцільно розглядати як важливі інституційні та процедурні

гарантії реалізації права особи на інформацію. Їх значення виявляється не лише у поновленні порушеного права в конкретному випадку, а й у формуванні належної практики дотримання інформаційних прав, підвищенні підзвітності розпорядників інформації та зміцненні загального механізму правового забезпечення доступу до інформації.

Зокрема, Законом № 2108-IX від 03.03.2022 р. Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1, якою встановлено відповідальність за колабораційну діяльність як особливу форму взаємодії з державою-агресором, що проявляється у військовій, політичній, економічній, адміністративній, культурній, інформаційній та медійній сферах співробітництва громадянина України з державою-агресором, її представниками, а також із незаконними збройними формуваннями, створеними чи підтримуваними нею, якщо така діяльність завдала шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності і недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [105].

З етимологічного погляду термін «collaboration» походить від латинського слова *collaboratio* (-onis). У французькій мові слово *collaboration* має кілька значень: по-перше, співпраця, участь у спільній діяльності з іншими; по-друге, політика активної співпраці з ворожим окупантом; по-третє, політика співробітництва уряду Віші з нацистською Німеччиною [224]. У науковій літературі колабораціонізм, як правило, розглядається як складне суспільно-психологічне, а інколи й етичне явище, що виникає внаслідок як добровільної, так і вимушеної співпраці цивільного населення з окупаційною владою під час війни у політичній, військовій, економічній, побутовій і соціокультурній сферах життя [13, с. 8; 51, с. 18].

Ю. Різник інтерпретує це явище як вимушену або добровільну, індивідуальну чи колективну, усвідомлену, мотивовану переконаннями або ідеологічною згодою співпрацю населення завойованих держав з окупаційним режимом, а самого колаборанта – як зрадника власної

Батьківщини, який взаємодіє з окупантами [38]. У свою чергу, О. Єфремов розмежовує колабораціонізм, що передбачає політичну згоду з окупантом і співпрацю з окупаційною владою у цивільних сферах, та колабораціонізм, який виражається у спільній військовій діяльності на боці окупаційних сил [54, с. 116]. Водночас І. Трофименко зауважує, що іноді це поняття тлумачиться надто широко – як будь-яка форма допомоги ворогу, включно як із цілком добровільною та свідомою співпрацею на основі політичної згоди з окупантом, так і з участю у цивільних сферах конфлікту чи навіть у «спільній війні» на боці ворога проти власної держави [200, с. 209].

Словник української мови тлумачить колабораціонізм як «зрадницьке співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час Другої світової війни» [193]. Великий тлумачний словник української мови подає близьке за змістом визначення, однак додатково наводить похідні словоформи – «колабораціоністка» та «колабораціоністський» [29, с. 553].

Jochen Böhrer і J. Młynarczyk зазначають, що поняття «колаборація» (collaboration) доцільно розглядати як співпрацю з окупаційною силою, яка очевидно завдає шкоди інтересам підкореного населення або держави [3, с. 236]. Узагальнюючи різні підходи, М. Рубашенко підкреслює, що термін «колабораціонізм» має відволікати від приватних чи окремих ознак певних форм співпраці з метою узагальнення їхніх рис і формування цілісного уявлення про співпрацю як феномен, що охоплює всі випадки, форми та типи взаємодії з окупантом, які тягнуть за собою офіційний осуд і негативні правові наслідки [184, с. 147].

Що стосується законодавчої та законотворчої діяльності в Україні, то формально перша згадка про «колаборацію» або «колабораційну діяльність» містилася у законопроектах «Про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України» № 4473 від 17.03.2014 р. та № 4473-1 від 19.03.2014 р. У контексті заборони колабораційної діяльності та спроб криміналізації такого діяння доцільно також згадати законопроекти №

6170 від 09.03.2017 р., № 7425 від 20.12.2017 р., № 7426 від 20.12.2017 р., № 2549 від 06.12.2019 р., № 5135 від 23.02.2021 р. і № 5144 від 24.02.2021 р.

Після включення до Кримінального кодексу України статті 111-1 тривали спроби її подальшого вдосконалення. Як приклад можна навести один із відповідних законопроектів. З метою створення належного законодавчого підґрунтя для правильного розмежування правопорушень, передбачених статтею 111-1, та інших суміжних складів, а також удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність і пов'язані з нею кримінальні правопорушення, було розроблено Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» (реєстр. № 7570 від 20.07.2022 р.), який включено до порядку денного дванадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання (Постанова № 3939-IX від 03.09.2024 р.) [178]. Цим проектом, зокрема, пропонується виключити зі статті 111-1 відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, оскільки відповідальність за такі діяння вже передбачена статтею 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України». Натомість пропонується чіткіше виокремити ті види діяльності, які безпосередньо заборонені та можуть бути кваліфіковані за статтею 111-1 КК України, а саме: публічні заклики до підтримки рішень чи дій держави-агресора або до співпраці з нею, передача державі-агресору матеріальних ресурсів чи інших активів, організація або проведення незаконних виборів чи референдумів, зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій службової особи в незаконних судових, правоохоронних органах, органах державної безпеки чи розвідувальних органах держави-агресора, участь у незаконних збройних або воєнізованих формуваннях держави-агресора тощо.

Варто зауважити, що питання встановлення та реалізації відповідальності за колабораціонізм історично нерідко мало виразне

політичне забарвлення. Наприклад, закон про покарання за «антинаціональну поведінку» у Південній Кореї було ухвалено лише у 1948 році після завершення військового управління США, а створений Спеціальний слідчий комітет був розпущений уже у 1949 році, тоді як Верховний суд Кореї під політичним тиском зупинив виконання всіх винесених вироків [55]. Новий закон про розслідування антинаціональної поведінки в період правління Японської імперії було ухвалено тільки у 2004 році, а в 2008 році дослідниками на основі матеріалів ЗМІ та архівних джерел сформовано «Енциклопедію колаборантів», до якої включено 4776 осіб, що співпрацювали з окупаційним урядом Японії [188]. Як підкреслює І. Зьобак, сприяння окупантам на землях Східної Європи, зокрема в Україні або країнах Балтії, переважно характеризувалося своєю антиколоніальною спрямованістю та пов'язувалося з відновленням status quo, яке існувало до включення цих територій до складу Радянського Союзу [50, с. 265].

У контексті досліджуваного об'єкта особливу увагу слід звернути на частину 1 статті 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» [76], яка встановлює відповідальність за «публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України».

У примітці до цієї частини статті роз'яснюється, що публічним вважається «поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації». Як зауважує О. Лавронюк, використане у примітці

слово «зокрема» означає, що можливими є й інші форми такого публічного вираження, наприклад публічний виступ [80].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає термін «публічний» як такий, що відбувається у присутності публіки, людей, є прилюдним [29, с. 1187]. Водночас поняття «заклик» тлумачиться як звернення до певної групи осіб, у якому в стислій формі виражено провідну ідею часу, політичну вимогу чи завдання, а також як прохання або вимога розгорнути певну діяльність чи поводитися певним чином [29, с. 395]. Отже, у разі публічних закликів відповідний вплив спрямовується не на конкретно визначену особу, а на невизначене коло осіб; при цьому суб'єкт прагне власними діями зумовити певний вплив і спонукати багатьох учасників до вчинення певних дій [93, с. 768].

Категорія «заперечення», за академічним словником української мови, означає: по-перше, дію за значенням слова «заперечити»; по-друге, заяву про незгоду з ким-небудь або чим-небудь, доказ проти чогось; по-третє, спростування будь-чого; по-четверте, невизнання існування, значення чи доцільності певного явища; по-п'яте, слово, що заперечує зміст іншого слова або речення [11, с. 250].

Водночас варто звернути увагу на певну конкуренцію зазначеної норми з іншими положеннями КК України. Так, публічні виступи на підтримку дій держави-агресора за певних обставин, наприклад унаслідок різного тлумачення змісту промови, можуть одночасно отримувати кримінально-правову оцінку ще й за ч. 2 ст. 109 КК України як «публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади», а також за ч. 1 ст. 110 КК України як «публічні заклики до зміни меж території або державного кордону України» [205, с. 96].

Частина 4 цієї статті передбачає відповідальність, зокрема, за «публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території», а частина 6 – у тому числі за здійснення інформаційної діяльності, тобто створення, збирання, одержання, зберігання,

використання та поширення відповідної інформації, у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, якщо така діяльність спрямована на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, а також за активну участь у таких заходах.

Показово, що після Другої світової війни у Франції під кримінальне переслідування за державну зраду підпадали декілька основних груп осіб, серед яких найбільш чисельною були представники медіа, які у власних друкованих виданнях або в трансляціях висловлювали підтримку Німеччині, уряду Віші або виступали проти Союзників [225]. В Україні у період з 24.02.2022 р. по 27.09.2023 р. кримінальне провадження за ст. 111-1 КК України здійснювалося у 6610 провадженнях, а станом на 01.08.2023 р. із 607 вироків за колабораціонізм 324 стосувалися саме публічного заперечення або публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора. Хоча, як зазначає Д. Сапунюк, реальний стан призначення судами покарання за вчинення публічних закликів визначити складно, оскільки на сьогодні відсутні статистичні дані щодо фактів засудження за вчинення відповідних кримінальних правопорушень, а також щодо призначення покарань за їх вчинення [36, с. 188–189].

Слід зазначити, що поняття «публічні заклики» доволі широко використовується у кримінальному законодавстві європейських держав. На підставі проведених досліджень М. Рубашенко вказує, що для кримінального законодавства пострадянських країн характерним є казуїстичний підхід до криміналізації публічних закликів, тобто закріплення відповідальності лише за окремі, порівняно нечисленні за обсягом види діянь. Типовими тут є публічні заклики до агресивної війни, терористичних злочинів, посягань на конституційний лад і територіальну цілісність держави, масових безпорядків чи активної непокори представникам влади. При цьому, попри наскрізну природу цього поняття, застосовуються різні способи його криміналізації, що

нерідко призводить до порушення принципів єдності термінології та системної несуперечності [186, с. 100]. Натомість для законодавства країн Західної Європи характерним є протилежний підхід – виокремлення універсального складу публічних закликів до вчинення кримінального правопорушення [185, с. 65].

Наприклад, стаття 122 Кримінального кодексу Литви 2000 р. встановлює відповідальність за публічні заклики (*viebi raginimai*) до всіх злочинів проти держави, загалом до п'ятнадцяти наступних злочинів [228]. Кримінальний кодекс Латвії 1998 р. передбачає відповідальність за публічні заклики (*publiski aicinājums*) до геноциду (ст. 71-1), агресивної війни чи воєнного конфлікту (ст. 77), тероризму (ст. 79-6), діяльності проти державної незалежності, суверенітету, територіальної єдності, державної влади або державного устрою Латвійської Республіки (ст. 81) [227]. Кримінальний кодекс Естонії 2001 р. встановлює відповідальність за заклики або публічні заклики (*üleskutse / avaliku üleskutse*) до вчинення злочинів проти іноземних держав та іноземних організацій (ст. 250), проти Естонської Республіки (ст. 236), теракту (ст. 237-2), а також за заклики до розв'язування війни чи іншого застосування збройної сили (ст. 92), масових заворушень (ст. 238), до невиконання службових обов'язків (ст. 239), до участі у забороненому публічному зібранні (ст. 265) [226].

До введення статті 111-1 КК України відповідні діяння кваліфікувалися за статтями 111 «Державна зрада» та 114 «Шпигунство» КК України, однак далеко не завжди винуватість обвинувачених встановлювалася судом. Для порівняння можна навести, по-перше, справу, яку розглядав Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області у 2016 році, щодо обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 114-1 КК України, спеціального кореспондента каналу «112», який працював на сході України в зоні бойових дій та знімав сюжети про батальйон «Айдар». У своїх виступах журналіст акцентував на високій дисципліні та героїзмі протилежної сторони конфлікту, фактично називав події на цій території

громадянською війною та звинувачував українських військових у знищенні мирного населення. Безпосередньою підставою для відкриття провадження стало розміщення журналістом у мережі Інтернет на відеохостингу YouTube у січні 2015 року відеозвернення до Президента України з публічним закликом до «всіх адекватних людей» відмовитися від мобілізації як такої, що, на його думку, була оголошена всупереч чинному законодавству, а також з твердженням, що бойові дії на території України є громадянською війною. При цьому він зазначав, що російських військ на сході України «майже немає», а з українською армією воюють місцеві ополченці. Ці заклики, за висновком судово-лінгвістичної (авторознавчої) експертизи, були однією з форм підривної діяльності проти України на шкоду її обороноздатності. Однак Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області, попри таке явно негативне для України спрямування висловлювань і закликів журналіста, у своєму рішенні не побачив у діях обвинуваченого ознак державної зради, вказавши, що такі виступи «охоплюються правом на свободу слова та вираження поглядів, що не обмежене законом та діє незалежно від кордонів» [32]. У підсумку журналіста було виправдано за всіма епізодами обвинувачення.

По-друге, ілюстративним у цьому контексті є вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 13 листопада 2023 року, яким особу було визнано винуватою за ч. 1 ст. 111-1 КК України та затверджено угоду про визнання винуватості, укладену між прокурором Хмельницької обласної прокуратури й обвинуваченою. Судом встановлено, що обвинувачена, діючи з ідеологічних мотивів та реалізуючи умисел, спрямований на трансляцію власних світоглядних позицій невизначеному колу осіб, використовувала особистий обліковий запис у соціальній мережі «Однокласники» для поширення текстових, фото- та відеоматеріалів відповідного змісту. Зокрема, шляхом репосту із позначкою «вважає класним» вона розмістила на власній сторінці публікації, присвячені відкриттю в Донецьку пам'ятника хлопчику, який загинув у

тринадцятирічному віці, рятуючи сестру, а також матеріали, що відображали викривлену інтерпретацію історії України та містили схвальну оцінку дій військовослужбовців Російської Федерації [33].

Прийняття Закону України від 03.03.2022 р. № 2110-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» зумовило доповнення Кримінального кодексу України статтею 436-2. У зазначеній нормі криміналізовано виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, а також глорифікацію її учасників. Диспозиція статті охоплює десять самостійних форм кримінально караного поведінки, серед яких особливе значення має виготовлення та подальше поширення матеріалів, що містять виправдовування, легітимацію чи заперечення збройної агресії РФ проти України, тимчасової окупації частини території України, а також прославлення осіб, визначених у відповідній кримінально-правовій нормі.

Стаття 436-2 КК України має інноваційний характер для національної кримінально-правової системи. Це зумовлено, зокрема, імплементацією до законодавчого тексту поняття «глорифікація», яке раніше не було усталеним у вітчизняній правовій термінології. Етимологічно цей термін походить від латинського *glorificatio* та позначає прославлення, звеличення, захоплену похвалу, дифірамічне схвалення чи славослів'я.

Узагальнення судової практики дає підстави констатувати, що найбільш поширеним способом реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 КК України, є розміщення та поширення відповідного контенту в соціальних мережах, зокрема в тематичних групах, спільнотах або на персональних сторінках користувачів [205].

Показовою у цьому аспекті є позиція Верховного Суду, який залишив чинними висновки Вінницького міського суду щодо винуватості особи у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 436-2

КК України. У зазначеній справі встановлено, що в період із 24 лютого до 22 березня 2022 року обвинувачена, користуючись власним акаунтом у соціальній мережі «ВКонтакте» та застосовуючи VPN, брала участь в антиукраїнській спільноті «Сводки ополчення Новороссии». Вона публікувала, поширювала та схвалювала російськомовні тексти, відкриті для перегляду іншими користувачами, зміст яких полягав у виправдовуванні та визнанні правомірною збройної агресії Російської Федерації проти України. Йдеться про справу № 127/12127/22, постанова від 18.05.2023 р.

Подібний підхід відображено у вирокі Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 31.05.2022 р. у справі № 188/438/22, яким особу засуджено за ч. 2 ст. 436-2 КК України у зв'язку з поширенням матеріалів відповідного змісту шляхом репостів. Судом встановлено, що засуджений у березні 2022 року, використовуючи власний акаунт у соціальній мережі «Однокласники», поширив серед 107 друзів, а також для ширшого кола користувачів, публікацію спільноти «Південно-захід Росії», яка мала понад 204 тисячі переглядів. Зміст публікації полягав у демонстрації фотозображення ведмедя з георгіївською стрічкою та написом «За победу» з акцентуванням символів «V» і «Z», що використовуються окупаційними військами РФ для позначення військової техніки та військовослужбовців, залучених до бойових дій на території України. У квітні 2022 року засуджений також поширив зображення прапора «Новоросії» зі стисненим кулаком і написом «Я за Донбас» російською мовою, у якому збройна агресія РФ проти України подавалася як внутрішній громадянський конфлікт. Крім того, ним було поширено публікацію спільноти «Конфлікт та світова політика» із твердженнями щодо необхідності передання Президента України владі РФ, а також матеріал із зображенням глави Чечні, що містив ознаки його глорифікації.

Ще одним релевантним прикладом є вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 05.09.2023 р. у справі № 742/1628/23. У цій справі громадянку України було визнано винною за ч. 2

ст. 436-2 КК України. Судом встановлено, що обвинувачена, будучи користувачкою соціальної мережі «Однокласники», застосовувала функцію «вподобати», унаслідок чого відповідні публікації автоматично відображалися на її персональній сторінці та ставали доступними як для осіб зі списку друзів, так і для необмеженого кола користувачів цієї соціальної мережі. Надалі лінгвістичними експертизами було підтверджено, що зазначені дописи містили елементи виправдовування, визнання правомірною та заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України [204, с. 160].

Для ілюстрації статистичних показників слід звернутися до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, розміщеного на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора, відповідно до якого лише за січень–квітень 2024 року [181] за цією статтею було обліковано 427 кримінальних проваджень, із них у 178 особам вручено повідомлення про підозру, а 102 провадження направлено до суду з обвинувальним актом. Загалом станом на 1 травня 2024 року рішення про закінчення чи зупинення не було прийнято щодо 304 справ.

Під час кваліфікації діяння особи може мати місце й множинність кримінально-правових складів. Так, наприклад, у травні 2024 року за процесуального керівництва прокуратури Автономної Республіки Крим і міста Севастополя було повідомлено про підозру кримському блогеру – громадянину України, який упродовж 2022 року публічно закликав до агресивної війни проти України, як «військовий експерт» неодноразово виступав у пропагандистських медіа, зокрема на телеканалах «Перший Севастопольський» та «Крым-24», де закликав до «звільнення» Харкова, Слов'янська, Краматорська та інших українських міст, а також до здійснення агресивно-наступальних дій російської армії на заводі «Азовсталь» у м. Маріуполі. У зв'язку з цим йому інкриміновано ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 6 ст. 111-1, ст. 436, ч. 3 ст. 436-2 КК України, тобто публічні заклики до захоплення державної влади, публічні заклики з метою зміни меж території

та державного кордону України, колабораційну діяльність, пропаганду війни, а також виправдовування та визнання правомірною збройної агресії РФ проти України із використанням медіа [179].

Законом України від 24 березня 2022 року № 2160-IX Кримінальний кодекс України було доповнено також статтею 114-2, якою встановлено відповідальність за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

Ю. Старко, проаналізувавши 112 обвинувальних вироків, постановлених у 2022–2023 роках за цією статтею, зазначає, що всього за ч. 1 ст. 114-2 було засуджено 8 осіб за поширення інформації про військову техніку, боєприпаси без зазначення координат; за ч. 2 ст. 114-2 – 78 осіб, причому найчастіше, у 61 вирокі, поширювалася інформація про переміщення, рух і розташування ЗСУ з можливістю їх ідентифікації на місцевості, а у великих містах, зокрема Києві та Одесі, – відомості про розташування та направлення систем ППО й результати ураження повітряних цілей; за ч. 3 ст. 114-2 КК України – 26 осіб, переважно за передачу інформації представникам ФСБ РФ та представникам терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР» (17 вироків). У трьох вирокіх ішлося про конкретні наслідки поширення такої інформації – завдання ворогом ракетних ударів, унаслідок яких загинули військовослужбовці та мирне населення, а також було заподіяно шкоду цивільній інфраструктурі. У більшості випадків поширення здійснювалося через мережу Інтернет, зокрема через соціальні мережі Telegram (61 вирок), TikTok (5 вироків), «Однокласники» (4 вирокі), Instagram (3 вирокі), Facebook, Spaces.im, YouTube (по 2 вирокі), «ВКонтакте» (1 вирок); через месенджери Viber та WhatsApp (по 7 вироків); а в одному випадку інформація накопичувалася у хмарному середовищі комп'ютера, до якого мали доступ громадяни РФ [196, с. 754–755].

У результаті дослідження юридичної відповідальності та процедурних гарантій реалізації права особи на інформацію в умовах воєнного стану встановлено, що право на інформацію в сучасних умовах набуває не лише загальноправового, а й виразного безпекового значення. В умовах збройної агресії, тимчасової окупації частини території України, цифровізації комунікаційних процесів та зростання інформаційних загроз належна реалізація права особи на інформацію потребує поєднання двох взаємопов'язаних елементів: з одного боку, гарантування доступу до інформації, її відкритості, повноти та достовірності, а з іншого – формування ефективного механізму юридичної відповідальності за порушення інформаційного законодавства та за суспільно небезпечну інформаційну діяльність.

Однією з основних гарантій реалізації права на інформацію є нормативне закріплення юридичної відповідальності за порушення цього права. З'ясовано, що така відповідальність має комплексний характер і може проявлятися у дисциплінарній, цивільно-правовій, адміністративній та кримінальній формах. При цьому адміністративна відповідальність посідає особливе місце в механізмі забезпечення права особи на інформацію, оскільки дозволяє оперативно реагувати на порушення, пов'язані з ненаданням інформації, безпідставною відмовою у доступі до неї, її несвоєчасним наданням, поширенням недостовірних відомостей, необґрунтованим обмеженням доступу та іншими неправомірними діями, що унеможливають повноцінну реалізацію інформаційних прав. Водночас встановлено, що, попри нормативну визначеність адміністративної відповідальності, її практична ефективність залишається недостатньою у зв'язку зі складнощами документування правопорушень, пропуском строків накладення адміністративних стягнень та неоднорідністю правозастосовної практики.

Важливими процедурними гарантіями реалізації права особи на інформацію є механізми оскарження рішень, дій чи бездіяльності

розпорядників інформації. Такі гарантії спрямовані не лише на відновлення порушеного права в конкретній ситуації, а й на формування належної практики інформаційної відкритості, підзвітності суб'єктів владних повноважень і зміцнення правового режиму доступу до інформації. Особливе значення у цій системі належить діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який виконує контрольну, моніторингову, реагуючу та правозахисну функції у сфері забезпечення права на доступ до інформації. Щорічні доповіді та моніторингові матеріали Уповноваженого свідчать про збереження значної кількості порушень права на інформацію, зокрема безпідставних відмов у наданні інформації, обмеження доступу до публічних даних, затягування розгляду запитів та неправомірного посилення на режим воєнного стану як універсальну підставу для ненадання відомостей.

В умовах воєнного стану право на інформацію тісно пов'язується з питаннями національної безпеки, що зумовило розширення кримінально-правових механізмів охорони інформаційної сфери. У цьому аспекті особливе значення має криміналізація колабораційної діяльності, виправдовування збройної агресії, глорифікації її учасників, а також незаконного поширення інформації про переміщення озброєння, бойових припасів і розташування військових формувань.

З врахуванням зазначеного є необхідним посилення адміністративної відповідальності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, що виявилось у порушенні права на інформацію в умовах воєнного стану, що виразилось у: необґрунтованому обмеженні доступу до інформації; ненаданні інформації, що становить суспільний інтерес; невиконанні обов'язків щодо інформування населення про загрози, що покладено в обґрунтуванні доцільності внесення змін до статті 212-3 КУпАП шляхом її доповнення окремою частиною 14 (додаток Б до дисертації).

Отже, узагальнюючи результати проведеного дослідження, доцільно констатувати, що юридична відповідальність і процедурні гарантії становлять єдину взаємопов'язану систему забезпечення реалізації права

особи на інформацію в умовах воєнного стану. Їх ефективність залежить не лише від формального існування відповідних норм, а й від якості їх законодавчого закріплення, узгодженості міжгалузевого правового регулювання, послідовності судової та адміністративної практики, а також здатності держави своєчасно реагувати на новітні інформаційні загрози. Саме тому подальше вдосконалення механізму реалізації права на інформацію має бути спрямоване на підвищення дієвості адміністративної та кримінальної відповідальності, уточнення процедур захисту інформаційних прав, а також забезпечення балансу між відкритістю інформаційної сфери та необхідністю охорони національної безпеки України.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію не можуть розглядатися виключно як формальна сукупність органів, наділених певною компетенцією у сфері захисту інформації. Їх доцільно розуміти значно ширше – як цілісну систему державних органів, органів місцевого самоврядування та недержавних інституцій, через діяльність яких відбувається практичне забезпечення інформаційних прав людини. Саме в межах функціонування цієї системи держава не лише встановлює правові засади доступу до інформації, порядок її одержання, використання, поширення та захисту, а й створює організаційні та юридичні гарантії реалізації відповідного конституційного права.

Сутність таких суб'єктів полягає в тому, що вони виступають не просто носіями владних чи організаційних повноважень, а безпосередніми учасниками механізму забезпечення права особи на інформацію. Через їх діяльність визначаються межі відкритості інформації, умови її доступності, підстави для можливого обмеження доступу, а також способи захисту інформації у випадках, коли цього вимагають інтереси особи, суспільства або держави. У цьому аспекті діяльність відповідних суб'єктів має подвійне

спрямування: з одного боку, вона покликана гарантувати реалізацію права на інформацію як одного з фундаментальних прав людини, а з іншого – забезпечити належний правовий режим захисту інформації, коли йдеться про персональні дані, службову інформацію, державну таємницю чи інші охоронювані законом відомості.

Зроблено висновок, що в сучасній адміністративно-правовій доктрині досі не вироблено єдиного підходу до визначення системи суб'єктів, які забезпечують реалізацію права особи на інформацію, що зумовлено передусім складністю самої інформаційної сфери, у межах якої поєднуються питання доступу до інформації, інформаційної безпеки, кіберзахисту, захисту персональних даних, функціонування медіасередовища та охорони національного інформаційного простору. Саме тому в науковій літературі одні дослідники зосереджують увагу переважно на державних органах як основних носіях владно-управлінських повноважень, тоді як інші включають до цієї системи також органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, засоби масової інформації, підприємства, установи, організації та навіть окремих громадян як активних учасників інформаційних правовідносин.

Водночас, попри відмінності у підходах, більшість науковців фактично виходить із того, що система суб'єктів у цій сфері має комплексний характер. Її не можна зводити лише до інституційної побудови державного апарату, оскільки реалізація права особи на інформацію відбувається у значно ширшому соціально-правовому просторі. Право на інформацію забезпечується не тільки шляхом нормотворчої, контрольної чи правозастосовної діяльності органів публічної влади, а й через функціонування медіа, громадських організацій, професійних спільнот, цифрових платформ та інших учасників інформаційних відносин. У зв'язку з цим систему відповідних суб'єктів доцільно розглядати не просто як організаційну модель державного управління, а як цілісний механізм забезпечення інформаційних прав людини, у межах якого поєднуються

владно-управлінський, координаційний, гарантійний і правозахисний елементи, що дає можливість більш повно зрозуміти природу адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію. Йдеться не лише про розподіл компетенції між окремими органами чи інституціями, а про функціонування взаємопов'язаної системи, від ефективності якої залежить реальність і дієвість інформаційних прав людини в сучасній державі.

Визначено, що система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію має дворівневу структуру: суб'єкти формування державної політики у сфері захисту інформації та суб'єкти її реалізації, що дозволяє чітко розмежувати функції стратегічного, нормотворчого та координаційного характеру від функцій практичного виконання, контролю та правозастосування.

Зокрема, до суб'єктів формування державної політики визначено Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України, а також відповідні міністерства та органи місцевого самоврядування. Доведено, що їх діяльність має стратегічний і нормативний характер, оскільки саме вони визначають основні напрями державної політики, формують правову основу функціонування інформаційної сфери, встановлюють межі доступу до інформації та гарантії її захисту.

З'ясовано, що особливе місце серед суб'єктів формування державної політики посідають міністерства, які поєднують функції вироблення та часткової реалізації державної політики. Такий подвійний характер їх діяльності обумовлює необхідність чіткого розмежування компетенції між Кабінетом Міністрів України та центральними органами виконавчої влади, що було обґрунтовано як важлива умова ефективного функціонування всієї системи публічного адміністрування.

Щодо суб'єктів реалізації державної політики у сфері захисту інформації, у дослідженні визначено, що вони охоплюють широкий спектр

органів виконавчої влади, правоохоронних органів, військових формувань, спеціальних служб, регуляторних органів у медійній сфері, органів місцевого самоврядування, а також недержавних суб'єктів. Їх діяльність має практичний характер і спрямована на безпосереднє виконання завдань у сфері захисту інформації, забезпечення доступу до інформації, контроль за дотриманням законодавства та реагування на правопорушення.

Особливу увагу у дослідженні приділено Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, що є ключовим суб'єктом реалізації державної політики у сфері захисту інформації, що обумовлено тим, що його повноваження охоплюють широкий спектр функцій – від технічного і криптографічного захисту інформації до кіберзахисту, сертифікації засобів захисту, контролю за дотриманням законодавства та реагування на кіберзагрози.

З'ясовано, що значну роль у реалізації державної політики відіграють органи сектору безпеки і оборони, зокрема Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Служба безпеки України, Національна поліція України та інші суб'єкти, діяльність яких спрямована на протидію інформаційним загрозам, захист державної таємниці, забезпечення кібербезпеки та підтримання інформаційної стійкості держави в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано, що важливим елементом системи суб'єктів є органи регулювання медійної сфери, зокрема Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення та Державний комітет телебачення і радіомовлення України.

З'ясовано, що важливу роль у забезпеченні реалізації права особи на інформацію відіграють і недержавні суб'єкти – громадські організації, засоби масової інформації, підприємства, установи, організації та окремі громадяни, що забезпечують функціонування механізмів громадського контролю, сприяють відкритості діяльності органів влади та формують практичне середовище реалізації інформаційних прав.

Доведено, що система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію є надмірно розгалуженою, що за відсутності чіткого розмежування повноважень призводить до дублювання функцій та зниження ефективності державного управління. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність удосконалення законодавства шляхом уточнення компетенції окремих суб'єктів, усунення дублювання повноважень та посилення координації між ними.

2. Визначено, що форми адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію становлять собою врегульовані законодавством зовнішні юридичні дії суб'єктів владних повноважень, які здійснюються в межах їх компетенції та спрямовані на досягнення цілей державної політики у сфері захисту інформації. Їх сутність полягає в тому, що саме через відповідні форми публічна адміністрація набуває здатності не лише організаційно впорядковувати інформаційні правовідносини, а й безпосередньо впливати на виникнення, зміну чи припинення прав і обов'язків учасників цих відносин. Отже, форма в цьому контексті є не суто зовнішньою оболонкою діяльності, а юридично значущим способом реалізації владної компетенції.

З'ясовано, що в сучасному адміністративному праві категорія «форми діяльності публічної адміністрації» поступово співвідноситься з ширшою категорією «інструменти діяльності публічної адміністрації». Така переорієнтація має не лише термінологічне, а й концептуальне значення, оскільки відображає відхід від традиційної управлінської моделі до людиноцентристського і сервісного розуміння функцій держави. У зв'язку з цим обґрунтовано, що форми і методи реалізації державної політики у сфері захисту інформації слід розглядати у взаємозв'язку як єдиний функціональний механізм адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію.

Визначено, що до основних правових форм реалізації державної політики у сфері захисту інформації належать нормативно-правові акти,

адміністративні акти, адміністративні договори та акти-плани. Їх системний аналіз дав можливість з'ясувати, що кожна із зазначених форм має власне функціональне призначення. Нормативно-правові акти закладають загальні засади правового регулювання, визначають правила поведінки, компетенцію органів, режими доступу до інформації та механізми її захисту. Адміністративні акти забезпечують індивідуалізоване застосування правових приписів до конкретних обставин і конкретних суб'єктів, що особливо важливо у сфері ліцензування, надання дозволів, реєстрації, застосування заходів реагування чи обмеження доступу до певної інформації. Адміністративні договори сприяють координації, партнерству та узгодженню дій між суб'єктами публічного адміністрування, тоді як акти-плани відображають стратегічний вимір державної політики, закріплюючи довгострокові пріоритети, напрями та механізми її реалізації.

Доведено, що в сучасних умовах воєнного стану та посилення безпекового компонента інформаційної політики значення правових форм діяльності публічної адміністрації істотно зросло. Саме вони забезпечують нормативну впорядкованість функціонування інформаційної сфери, створюють правові передумови для захисту національного інформаційного простору та водночас мають гарантувати дотримання меж допустимого втручання держави у сферу інформаційних прав і свобод особи. Таким чином, форми адміністративно-правового забезпечення реалізації права на інформацію мають оцінюватися не лише з позиції їх ефективності, а й з позиції відповідності принципу верховенства права, пропорційності та правової визначеності.

Визначено, що методи реалізації державної політики у сфері захисту інформації становлять собою способи і прийоми цілеспрямованого владного впливу уповноважених суб'єктів на поведінку учасників інформаційних правовідносин. Їх сутність виявляється не у формальному супроводі правових форм, а в практичному забезпеченні результативності публічного адміністрування. Саме методи визначають характер впливу держави на

відповідну сферу суспільних відносин, а тому виступають внутрішнім змістовим елементом адміністративно-правового механізму.

Використано підхід, відповідно до якого базовими методами реалізації державної політики у сфері захисту інформації є заохочення, переконання та примус. На цій основі з'ясовано, що метод заохочення виконує стимулюючу функцію і спрямований на формування належної мотивації до сумлінного, ефективного та ініціативного виконання завдань у сфері захисту інформації. Метод переконання має превентивний та просвітницький характер, оскільки реалізується через інформування, навчання, роз'яснення, інструктажі, міжвідомчі семінари та інші організаційно-комунікативні заходи, спрямовані на підвищення рівня правосвідомості та професійної підготовки суб'єктів відповідних правовідносин. Водночас метод примусу виражає владно-охоронний аспект адміністративно-правового забезпечення, оскільки застосовується для запобігання правопорушенням, їх припинення та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

Доведено, що адміністративний примус у сфері реалізації права особи на інформацію має розглядатися не як самоціль, а як крайній, але необхідний засіб гарантування правопорядку в інформаційній сфері. Його застосування є виправданим лише за умови дотримання принципів законності, пропорційності, обґрунтованості та недопущення надмірного втручання у права людини. Саме тому співвідношення переконання, заохочення і примусу має будуватися на пріоритеті ненасильницьких і превентивних способів впливу, тоді як примус повинен застосовуватися лише тоді, коли інші засоби є недостатніми для досягнення правомірної мети.

Обґрунтовано, що форми і методи адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію становлять цілісну систему юридичних інструментів, завдяки яким держава забезпечує охорону, гарантування та практичну реалізацію цього права. Їх ефективність залежить від належної нормативної визначеності, узгодженості компетенції уповноважених органів, відповідності європейським стандартам публічного

адміністрування та здатності забезпечувати баланс між інтересами національної безпеки і правами людини. Саме тому подальше вдосконалення адміністративно-правового регулювання у цій сфері має бути спрямоване на оновлення правових форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації, розширення превентивних і координаційних методів впливу, а також посилення процедурних гарантій реалізації права особи на інформацію.

3. Встановлено, що адміністративні процедури є невід'ємною складовою системи публічного адміністрування та виступають нормативно визначеним порядком діяльності суб'єктів владних повноважень, спрямованим на розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ. Водночас їх значення у сфері реалізації права на інформацію є особливо важливим, оскільки саме через процедурні механізми забезпечується практична реалізація конституційних прав і свобод людини, а також досягається баланс між публічними та приватними інтересами.

У процесі аналізу наукових підходів було описано основні теоретичні концепції розуміння адміністративної процедури, що сформувалися у вітчизняній адміністративно-правовій науці. Зокрема, встановлено, що більшість учених розглядають адміністративну процедуру як нормативно врегульований порядок діяльності органів публічної адміністрації, який завершується прийняттям адміністративного акта або вчиненням інших юридично значущих дій. При цьому відсутність принципових суперечностей у наукових підходах свідчить про сформованість загальнотеоретичного розуміння цієї категорії, проте водночас підкреслює необхідність її подальшої конкретизації у контексті окремих сфер, зокрема інформаційної.

Встановлено, що адміністративні процедури у сфері забезпечення права на інформацію мають низку специфічних ознак, зумовлених особливостями предмета правового регулювання. До таких ознак належать публічний характер, нормативна визначеність, індивідуалізований характер рішень, спеціальний суб'єктний склад, а також спрямованість на досягнення конкретного юридичного результату у формі адміністративного акта. Вказані

ознаки дозволяють розглядати адміністративні процедури як ефективний інструмент забезпечення прав особи у сфері інформаційних відносин.

У межах дослідження було використано класифікаційний підхід до систематизації адміністративних процедур, у результаті чого встановлено їх поділ на дві основні групи: процедури формування державної політики у сфері реалізації права на інформацію та процедури її реалізації. Такий поділ дозволяє більш чітко окреслити функціональне призначення кожного виду процедур та визначити їх місце у загальній системі адміністративного права.

Окрему увагу було приділено аналізу адміністративних процедур формування державної політики, у межах якого описано стадії нормотворчої діяльності, включаючи підготовку проєктів нормативно-правових актів, їх погодження, державну реєстрацію та офіційне оприлюднення. Було встановлено, що дотримання чіткої процедурної послідовності на кожній із цих стадій є необхідною умовою законності та ефективності відповідних управлінських рішень.

Крім того, у дослідженні вивчено адміністративні процедури реалізації державної політики у сфері забезпечення права на інформацію, серед яких виокремлено дозвільно-ліцензійні, контрольно-інспекційні та процедури притягнення до адміністративної відповідальності. Було описано їх зміст, стадійність та функціональне призначення, а також визначено їх роль у забезпеченні належного рівня інформаційної безпеки та захисту прав громадян.

У процесі аналізу дозвільно-ліцензійних процедур було встановлено, що вони забезпечують правове впорядкування діяльності суб'єктів у сфері захисту інформації та сприяють створенню умов для реалізації права на інформацію. Водночас контрольно-інспекційні процедури спрямовані на забезпечення дотримання вимог законодавства та запобігання правопорушенням, тоді як процедури притягнення до адміністративної відповідальності виконують як каральну, так і превентивну функції.

Важливим результатом дослідження стало встановлення наявності нормативно-правових колізій у сфері регулювання адміністративних процедур, зокрема невідповідності між положеннями законів та підзаконних нормативно-правових актів щодо визначення повноважень уповноважених органів. Така ситуація негативно впливає на ефективність реалізації права на інформацію, створює правову невизначеність та потребує негайного усунення.

4. У результаті проведеного дослідження адміністративно-правових та кримінально-правових механізмів забезпечення реалізації права особи на інформацію вивчено нормативну основу, наукові підходи, правозастосовну практику та сучасні безпекові виклики, які безпосередньо впливають на зміст, межі та гарантії здійснення цього права. Використано положення Конституції України, законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, актів у сфері національної безпеки, а також доктринальні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених.

Встановлено, що право на інформацію в сучасних умовах набуває не лише класичного правозахисного, а й виразного безпекового значення. Вивчено, що в умовах цифровізації, воєнного стану, інформаційної агресії та кіберзагроз реалізація права особи на інформацію потребує поєднання двох взаємопов'язаних підходів: з одного боку, забезпечення відкритості, доступності та повноти інформації, а з іншого – належного правового реагування на зловживання інформаційною свободою, поширення деструктивного контенту, виправдовування агресії та інші форми протиправної інформаційної діяльності.

Вивчено, що однією з ключових гарантій реалізації права особи на інформацію є встановлення юридичної відповідальності за порушення законодавства у цій сфері. З'ясовано, що така відповідальність має комплексний характер і може реалізовуватися у дисциплінарній, цивільно-

правовій, адміністративній та кримінальній формах. Особливу увагу приділено адміністративній відповідальності як оперативному та поширеному інструменту реагування на порушення права на інформацію. Встановлено, що статті КУпАП, зокрема 41-3, 53-2, 82-3, 91-4, 212-3, охоплюють окремі прояви неправомірного обмеження інформаційних прав, ненадання інформації, викривлення суспільно значущих відомостей та інші правопорушення, які перешкоджають належній реалізації права особи на інформацію.

Водночас використано матеріали наукових досліджень і судової практики для обґрунтування висновку про недостатню ефективність механізму адміністративної відповідальності у цій сфері. Виявлено, що значна частина проваджень закривається у зв'язку із пропуском строків притягнення до відповідальності, що свідчить про наявність проблем не лише у виявленні та фіксації відповідних правопорушень, а й у подальшому процесуальному супроводі таких справ. У зв'язку з цим доведено, що формальне існування санкцій саме по собі не гарантує належного рівня охорони інформаційних прав без ефективної практики їх застосування.

Вивчено процедурні гарантії реалізації права особи на інформацію, серед яких важливе місце посідає механізм оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації. Встановлено, що цей механізм має самостійне значення як спосіб поновлення порушеного права та як інструмент контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень. Доведено, що інститут оскарження є важливим елементом адміністративно-правового забезпечення реалізації права на інформацію, хоча його ефективність не є однаковою в усіх випадках, зокрема через відсутність у частини розпорядників інформації вищого органу або через недоцільність оскарження рішень до посадової особи, яка їх безпосередньо ухвалила.

Досліджено значення парламентського контролю у механізмі забезпечення права особи на інформацію. З'ясовано, що діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини виконує не лише

реагуючу, а й моніторингову, аналітичну та превентивну функції. Використано статистичні дані щорічних доповідей Уповноваженого, які дозволили встановити сталість проблем у сфері доступу до публічної інформації, а також виявити характерні порушення: безпідставні відмови у наданні інформації, обмеження доступу до інформації на офіційних вебресурсах, неправомірне зловживання відстрочкою відповіді, ненадання відомостей про використання бюджетних ресурсів і гуманітарної допомоги, що дало підстави стверджувати, що інституційні гарантії реалізації права на інформацію потребують подальшого вдосконалення.

Значну увагу приділено кримінально-правовому реагуванню на найнебезпечніші форми інформаційної діяльності в умовах воєнного стану. Вивчено підстави криміналізації колабораційної діяльності, виправдовування збройної агресії, глорифікації її учасників, а також поширення інформації про переміщення озброєння та розміщення Збройних Сил України. Встановлено, що доповнення Кримінального кодексу України статтями 111-1, 436-2, 114-2 стало закономірною реакцією держави на нові форми загроз інформаційній та національній безпеці. Водночас вивчено, що практика застосування цих норм супроводжується низкою проблем: конкуренцією кримінально-правових норм, нечіткістю окремих формулювань, складністю кваліфікації конкретних діянь, а також необхідністю відмежування суспільно небезпечної інформаційної діяльності від реалізації свободи вираження поглядів.

Доведено, що найбільш розповсюдженою формою протиправної інформаційної діяльності в умовах збройної агресії є саме поширення матеріалів через соціальні мережі, месенджери, відеохостинги та інші інтернет-ресурси. Виявлено, що цифрове середовище виступає не лише технічним каналом передачі інформації, а й окремим простором вчинення правопорушень, що вимагає адаптації традиційних юридичних механізмів до нових форм інформаційної комунікації.

Отже, за результатами дослідження обґрунтовано, що реалізація права особи на інформацію в сучасних умовах має забезпечуватися через поєднання гарантій доступу до інформації, процедур адміністративного та судового захисту, механізмів парламентського контролю, а також адміністративної й кримінальної відповідальності за найнебезпечніші порушення. Узагальнено, що ефективність реалізації цього права залежить не лише від нормативного закріплення відповідних гарантій, а насамперед від узгодженості законодавства, послідовності правозастосування, своєчасності реагування держави на порушення та здатності правової системи враховувати новітні виклики інформаційної епохи.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється в особливостях адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію, а також розроблено науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його реалізації. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Вивчено інформацію як нематеріальний ресурс, що має соціальну, економічну та безпекову цінність, і використано законодавче визначення інформації як сукупності відомостей і/або даних, здатних до фіксації. Проаналізовано нормативне розуміння «захисту інформації» та встановлено, що воно концентрується на збереженні, цілісності й порядку доступу, залишаючи поза межами дефініції ознаки достовірності, повноти та актуальності, що використано для розмежування вузького і широкого розуміння правового захисту в інформаційній сфері.

Досліджено адміністративно-правову природу регулювання права особи на інформацію та обґрунтовано, що ключовими є процедурні механізми діяльності органів публічної влади, режими доступу, контроль і можливість оскарження. Вивчено функціонування права на інформацію в умовах воєнного стану та встановлено його режимний, умовно-обмежуваний характер, за якого домінує інтерес національної безпеки. Водночас використано підхід щодо обов'язковості дотримання законності, пропорційності й тимчасовості обмежень, а також застосування трискладового тесту під час обмеження доступу до публічної інформації, що дозволило сформулювати необхідність систематизації державної політики у сфері захисту інформації та вдосконалення адміністративних процедур доступу в умовах цифровізації і воєнних загроз.

2. Доведено, що право особи на інформацію у сучасних умовах має розглядатися не лише як самостійне конституційне право, а і як важливий

елемент загальної системи національної безпеки, цифрової трансформації та функціонування інформаційного суспільства. Обґрунтовано, що формування і реалізація державної політики у сфері захисту інформації є взаємопов'язаними процесами, а їх нормативне забезпечення здійснюється через поєднання загальних інформаційних законів, спеціального законодавства у сфері кібербезпеки, захисту інформації та стратегічних документів держави.

Обґрунтовано, що ефективність адміністративно-правового забезпечення права особи на інформацію безпосередньо залежить від якості законодавства, його системності, відповідності сучасним цифровим викликам і спроможності держави забезпечити баланс між відкритістю інформації, її захистом та інтересами національної безпеки.

3. Систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації права особи на інформацію визначено як сукупність державних і недержавних інституцій, діяльність яких спрямована на формування, реалізацію та гарантування державної політики у сфері захисту інформації. З'ясовано, що система таких суб'єктів має дворівневу структуру і включає суб'єктів формування та суб'єктів реалізації державної політики, де до перших належать вищі органи державної влади та міністерства, які здійснюють нормотворчу, стратегічну і координаційну діяльність; до других – органи виконавчої влади, правоохоронні та спеціальні органи, діяльність яких спрямована на практичне забезпечення захисту інформації.

Доведено, що центральне місце серед суб'єктів реалізації державної політики посідають Міністерство інформаційної політики України, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, які мають найбільш широкую спеціальну компетенцію у сфері захисту інформації та кібербезпеки.

Обґрунтовано, що ефективність функціонування цієї системи знижується через дублювання повноважень та недостатню координацію

діяльності окремих органів, що зумовлює необхідність удосконалення законодавчого регулювання.

4. З'ясовано, що форми реалізації державної політики у сфері захисту інформації є зовнішнім юридичним вираженням діяльності уповноважених суб'єктів, через яке відбувається нормативне регулювання, індивідуалізація управлінських рішень, координація дій та стратегічне планування у відповідній сфері.

Визначено, що основними правовими формами такої діяльності є нормативно-правові акти, адміністративні акти, адміністративні договори та акти-плани. Водночас доведено, що результативність їх застосування безпосередньо залежить від правильного використання методів публічного адміністрування, серед яких базовими є заохочення, переконання та примус.

Обґрунтовано, що зазначені методи мають застосовуватися системно: заохочення і переконання повинні забезпечувати превентивний та стимулюючий вплив, тоді як примус має виступати виключно правомірним і пропорційним засобом охорони правопорядку в інформаційній сфері.

5. Встановлено, що адміністративні процедури відіграють ключову роль у забезпеченні реалізації права особи на інформацію, виступаючи нормативно визначеним механізмом взаємодії між особою та органами публічної влади. З'ясовано, що сутність адміністративної процедури полягає не лише у формальному порядку вчинення певних дій органами публічної влади, а насамперед у створенні юридично визначеного механізму взаємодії між державою та особою. Саме через адміністративну процедуру забезпечується послідовність, передбачуваність і правова визначеність у діяльності суб'єктів публічного адміністрування під час вирішення індивідуальних справ. Її основні ознаки – нормативна врегульованість, стадійність, владно-організуючий характер, орієнтованість на прийняття юридично значущого рішення та настання правових наслідків – свідчать, що адміністративна процедура є не технічним елементом управління, а самостійною правовою формою реалізації й гарантування прав особи.

На основі здійсненої у дослідженні класифікації адміністративних процедур на процедури формування та реалізації державної політики у сфері права на інформацію розкрито їх функціональне призначення, де процедури формування інформаційної політики спрямовані на забезпечення нормативного та організаційного підґрунтя для визначення цілей, пріоритетів і засобів державного впливу в інформаційній сфері, тоді як процедури реалізації державної політики мають прикладний характер, оскільки саме через них відповідні правові приписи набувають практичного змісту у вигляді дозволів, ліцензій, контрольних заходів, погоджень або рішень про притягнення до відповідальності. Тому ефективність адміністративних процедур зумовлюється не лише наявністю відповідних норм, а й внутрішньою узгодженістю компетенції уповноважених органів, чіткістю процедурних стадій і наявністю гарантій, які унеможливають свавільне втручання у сферу прав особи.

6. Встановлено, що юридична відповідальність є однією з ключових гарантій реалізації права на інформацію. Водночас виявлено, що адміністративна відповідальність за порушення інформаційних прав, попри її нормативну визначеність, не завжди є ефективною через складнощі фіксації правопорушень, пропуск строків притягнення до відповідальності та недосконалість практики застосування відповідних норм. Вивчено також значення механізму оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації та роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як інституційної гарантії реалізації права особи на інформацію.

Доведено, що реалізація права на інформацію потребує поєднання відкритості інформаційної сфери з належним правовим реагуванням на деструктивні інформаційні загрози.

Встановлено, що адміністративна відповідальність є найбільш оперативним і поширеним видом державного реагування на порушення інформаційного законодавства, оскільки дозволяє притягати винних осіб до відповідальності без застосування більш складних і тривалих кримінально-

процесуальних механізмів. Доведено, що саме адміністративно-правові засоби забезпечують можливість швидкого реагування на ненадання інформації, безпідставну відмову у доступі до неї, несвоєчасне надання відповіді на запит, поширення недостовірної інформації, необґрунтоване віднесення відомостей до інформації з обмеженим доступом, а також інші порушення, які безпосередньо перешкоджають належній реалізації права особи на інформацію.

У результаті аналізу положень Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено, що адміністративна відповідальність у досліджуваній сфері має міжгалузевий характер і охоплює як загальні склади правопорушень, пов'язані з порушенням права на інформацію, так і спеціальні склади, що стосуються доступу до екологічної інформації, інформації у сфері земельних правовідносин, трудових відносин, поводження з відходами, а також інформації, яка запитується у порядку, визначеному спеціальним законодавством. Зокрема, обґрунтовано, що положення статей 41-3, 53-2, 82-3, 91-4, 212-3 КУпАП формують нормативну основу адміністративно-правового захисту права особи на інформацію, а їх застосування має розглядатися як невід'ємний елемент загального механізму реалізації цього права.

Акцентовано на доцільності посилення адміністративної відповідальності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, що виявилось у порушенні права на інформацію в умовах воєнного стану, що виразилось у: необґрунтованому обмеженні доступу до інформації; ненаданні інформації, що становить суспільний інтерес; невиконанні обов'язків щодо інформування населення про загрози, що покладено в обґрунтуванні необхідності внесення змін до статті 212-3 КУпАП шляхом її доповнення окремою частиною 14 (додаток Б до дисертації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 8–14.
2. Авер'янов В. Б. Нові риси предмета українського адміністративного права. *Персонал*. 2005. № 4. С. 76–81.
3. Адміністративне право України : навч. посіб. В. Галуцько, В. Курило, С. Короєд [та ін.]; Херсон : ХМД, 2015. Т. 1. Загальне адміністративне право. 272 с.
4. Адміністративне право України : підручник Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук [та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
5. Адміністративне право України : посібник. під ред. Ю. П. Битяка. 2-е вид. Харків : Право, 2003. 576 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : в 2 т. за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
7. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій. В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. В. Горбач [та ін.]; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 395 с.
8. Адміністративне право України. Повний курс : підручник . В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Джафарова, О. Кузьменко [та ін.]; 2-ге вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
9. Адміністративне право України. Повний курс : підручник В. Галуцько, Т. Коломоець, О. Кузьменко, П. Діхтієвський, О. Джафарова [та ін.]; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. 3-тє вид. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

10. Адміністративний процес : навч. посіб. Салманова О. Ю., Комзюк А. Т., Гусаров С. М. [та ін.]; за заг. ред. О. Ю. Салманової, А. Т. Комзюка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 412 с. ISBN 978-966-610-256-3.
11. Академічний словник української мови: в 11 т. Т. 3. Київ, 1972. С. 250. URL: <http://sum.in.ua/s/zaperechennja>
12. Багатомовний юридичний словник-довідник І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова [та ін.]; Київ : Київ. ун-т, 2012. 543 с.
13. Бажан О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в період Другої світової війни: автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01. Донецьк, 2006. 40 с.
14. Баженова А. А. Адміністративно-правове регулювання ліцензування господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2018. 230 с.
15. Бандурка О. М. Адміністративний процес : підручник. Київ : Літера ЛТД, 2002. 288 с.
16. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.
17. Баровська А. Структура керівних документів державної політики в інформаційній сфері: нагальні проблеми та шляхи впорядкування : аналіт. записка. *Національний інститут стратегічних досліджень* : URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/572>
18. Баштанник В. В., Шумляєва І. Д. Адміністративне право : навч. посіб. 2-е вид., перебл. і допов. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
19. Безпалова О. І. Сутність та значення координаційних органів як суб'єктів реалізації державної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 105–109.

20. Беспалова О., Легеза Ю. Використання поліцією засобів масової інформації (медіа) для забезпечення безпеки дітей у цифровому просторі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1 (122). С. 130–134.

21. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Тертичка В. В. Стратегічне планування : навч. посіб. Львів : ЗУКЦ, 2008. 138 с.

22. Березовська І. Р. Суб'єкти у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 148–153.

23. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика : монографія. Київ : КВІЦ, 2006. 116 с.

24. Біла В. Р. Адміністративна процедура як нормативна модель процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 30, т. 2. С. 12–15.

25. Блінова Г. О. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації в Україні : актуальні питання теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 545 с.

26. Бойко І. В. Адміністративна процедура: поняття, ознаки й види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 113–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2017_33_12

27. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій. за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

28. Братель С. Г. Природа та особливості адміністративних процедур. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 99–103.

29. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

30. Веселова Л. Ю. Адміністративно-правові основи кібербезпеки в умовах гібридної війни : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2021. 500 с.
31. Виконавча влада і адміністративне право. за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Ін-Юре, 2002. 433 с.
32. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 12 травня 2016 р. Справа № 344/4742/15-к, провадження № 1-кп/344/1/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57626315>
33. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 13 листопада 2023 р. у справі № 686/27632/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114842243>
34. Висновок науково-експертного управління на проект Закону України «Про Концепцію державної інформаційної політики» від 15 груд. 2010 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=38772&pf35401=179980>
35. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163–177
36. Гапончук Д. О. Кримінально-правова протидія публічним закликам до вчинення злочинних дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 272 с.
37. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) : посібник. Ірпінь : Укр. фін.-екон. ін-т ДПА України, 1998. 108 с.
38. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 1996. 360 с
39. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 471 с.

40. Губерська Н. Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 32. т. 3. С. 11–15.

41. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного врядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1 (43). С. 78–83.

42. Гурковський В. Взаємовідносини органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України: організаційно-правові питання. *Вісник УАДУ : наук. журн.* 2002. № 3. С. 27–31.

43. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовт. 2019 р. № 885. *Верховна Рада України*: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text>

44. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF>

45. Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів : постанова Кабінету Міністрів України від 05 квіт. 2014 р. № 85. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2014-п#n13>.

46. Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2016 р. № 821. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2016-%D0%BF#Text>.

47. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829>.

48. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні : питання теорії та практики : монографія. Харків : Диска плюс, 2015. 688 с.

49. Джафарова О. В. Дозвільні правовідносини в Україні: стан і перспективи розвитку. *Право і Безпека*. 2014. № 2. С. 25–30.

50. Дзьобак І. Порівняльна характеристика колаборації населення Росії й України в роки радянсько-німецької війни. Суспільно-політичні та соціокультурні процеси в воєнну добу. Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2008. Вип. 11. С. 253–274.

51. Долгорученко О. Ю. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 56. С. 16–19.

52. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ : Москаленко О. М., 2017. Ч. 13. Захист інформації в системах електронного урядування. О. М. Хошаба. 72 с. URL: https://onat.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Part_013_Feb_2018.pdf

53. Європейська конвенція з прав людини URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

54. Єфремов О. О. Колаборація: поняття, сутність та перспективи застосування. IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 19–20 травня 2022 р. Том 1. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 115–116.

55. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
56. Зайцев М. М. Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 231–238.
57. Закаленко О. В., Козачук Д. А., Осадчий А. Ю. Адміністративні процедури : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2019. 48 с.
58. Запорожець О. Ю. Політика Європейського Союзу у сфері інформаційної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. Вип. 87. ч. II. С. 36–45.
59. Звіт про моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану 2023 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/zvitpro-monitorynh-stanu-zabezpechennya-informatsiynykh-prav-v-umovakh-voyennoho-stanu-2023-roku>
60. Золотар О. О. Правові основи інформаційної безпеки людини : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 479 с.
61. Іванов С. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації державної митної політики в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 462 с.
62. Іванченко Ю. М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmiru.pdf>
63. Інформація. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl>
64. Інформація. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Інформація>
65. Історія Держспецзв'язку. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України : URL: <https://cip.gov.ua/ua/statics/istoriya-derzhspczv-yazku>

66. Історія інституту. Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»: URL: <https://iszzi.kpi.ua/about/history/>

67. Кадникова Г.В. Правовий режим доступу до публічної інформації : адміністративно-правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2019. 268 с.

68. . Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

69. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

70. Козачук Д. А. Заохочувальні адміністративні процедури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 18 с.

71. Коломоєць Т.О., Євтушенко Д.С., Титаренко М.В. Довічний фінансовий моніторинг: чи «якісним» є нормативне закріплення «політично значущих осіб»? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 660–663. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/159>

72. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України : теорія, досвід та практика реалізації : монографія. Запоріжжя : Поліграф, 2004. 404 с.

73. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

74. Красноступ Г. М. Основні напрями правового забезпечення державної інформаційної політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 79–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2010_10_12

75. Красноступ Г. М. Проблема визначення об'єкта та предмета інформаційного права. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7949.

76. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 березня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

77. Крупнова А.О. Адміністративно-правові форми забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2024. С. 217-222

78. Кунєв Ю. Д. Діяльність митної служби України: проблеми правової організації : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 242 с.

79. Курс адміністративного права України : підручник В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

80. Лавронюк О. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. ЦППР. 28.04.2022 р. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/>

81. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 22 с.

82. Лебідь В. І. Адміністративне право та адміністративне судочинство : посібник для складання адвокатського іспиту. 2-е вид., переробл. і допов.. Київ : Правова єдність, 2016. 66 с.

83. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 2. М–Я. 624 с.

84. Логінова Н. І., Дробожур Р. Р. Правовий захист інформації : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 264 с.

85. Мелашич Н.О. Розробка уроку: інформація та повідомлення, інформаційні процеси. URL: <http://www.kievoit.ippo.kubg.edu.ua/kievoit/2013/1/1.html>.
86. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 417 с.
87. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : монографія. Харків : ХНУВС, 2010. 398 с.
88. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваїте, 2014. 376 с.
89. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
90. Міжнародні медико-санітарні правила: прийняті ВООЗ від 23 трав. 2005 р., м. Женева. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_007#Text
91. Навчання для розвідників Держспецзв'язком. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/ukrayinski-rozvidniki-proishli-navchannya-u-derzhspeczv-yazku>.
92. Наукові установи. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України : URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/naukovi-ustanovi>
93. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. за заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Лавронюка. 6-те вид., перероб. та доп. Київ: Юридична думка, 2009. 1236 с.
94. Негодченко В. О. Адміністративно-правове забезпечення державної інформаційної політики органами Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 43 с.
95. Негодченко В. Основні напрями державної інформаційної політики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 77–81. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/15.pdf>

96. Нижник О. С. Адміністративно-правові засади реалізації державної регіональної політики у сфері вищої освіти в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 220 с.

97. Олійник О. В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України : монографія. Київ : Укр. Пріоритет, 2012. 400 с.

98. Патерило І. В. Інструменти діяльності публічної адміністрації : сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 27, т. 2. С. 174–178.

99. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2020. 268 с.

100. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України : постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF#Text>.

101. Питання Міністерства цифрової трансформації : постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text>.

102. Питання Національного інституту стратегічних досліджень : указ Президента України від 16 груд. 2002 р. № 1158/2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1158/2002>

103. Політологія : мультимед. навч. Підручник. Кафедра філософії права та юридичної логіки. URL : [https://arm.naiu.kiev.ua/books/politolog\(2018-11-14\)/inf/slovnyk.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/politolog(2018-11-14)/inf/slovnyk.html)

104. Положення про технічний захист інформації в Україні : указ Президента України від 27 вересня 1999 р. № 1229/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1229%2F99#Text>

105. Пояснювальна записка до Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 5144 від 24.02.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25699>

106. Прав Р. Ю. Діяльність суб'єктів формування та реалізації політики державної безпеки в інформаційній сфері України. *Державне управління: удосконалення та розвиток* : електрон. вид. 2018. № 9. С. 1–9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/103.pdf.

107. Право на інформацію в цифрову епоху. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/pravo-na-informaciyu-v-cifrovu-epohu

108. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. 332 с.

109. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 27. ст. 282.

110. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

111. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

112. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 394 і від 18 вересня 2019 р. № 856 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2023 р. № 645. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645-2023-п#n44>

113. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

114. Про державне стратегічне планування : проєкт Закону реєстр. № 9407 від 03 листоп. 2011 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9407&skl=7.

115. Про державне стратегічне планування : проєкт Закону України від 04 груд. 2017 р., розроблений Міністерством економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=bdbf5c62-2499-4f5c-8cc1-212f0781eb28>

116. Про державні нагороди : Закону України від 16 берез. 2000 р. № 1549-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 162.

117. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Указ Президента України від 3 жовтня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п#Text>

118. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3475-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 258

119. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

120. Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України від 08 лип. 2009 р. № 514/2009. *Верховна Рада України* : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#Text>

121. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

122. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128.

123. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.

124. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

125. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

126. Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 07 листоп. 2018 р. № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#n591>.

127. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 19 черв. 2019 р. № 518.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text>

128. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення та складання Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 29 трав. 2007 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0618-07#Text>

129. Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 08 жовт. 1997 р. № 1126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1126-97-%EF#Text>.

130. Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів : наказ Міністерства юстиції України від 12 квіт. 2012 р. № 578/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0571-12>

131. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : постанова Кабінету Міністрів України від 03 верес. 2014 р. № 411. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/411-2014-%D0%BF>.

132. Про затвердження Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України : указ Президента України від 08 квітня 2011 р. № 437/2011 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/2011#Text>

133. Про затвердження Положення про Державне агентство України з питань кіно : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2014 р. № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/277-2014-%D0%BF#Text>

134. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF#Text>.

135. Про затвердження Положення про дозвільний порядок проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб : Наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 18 жовтня 2023 року № 899 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0245-02#Text>.

136. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовня 2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

137. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>

138. Про затвердження Положення про систему управління безпекою судноплавства на морському і річковому транспорті : наказ Міністерства транспорту України від 20 листоп. 2003 р. № 904. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1193-03#Text>.

139. Про затвердження положень з питань державної таємниці та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від від 29 листопада 2001 р. № 1601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-2001-п#Text>

140. Про затвердження Порядку надання висновків і погодження експорту та тимчасового вивезення товарів військового призначення і подвійного використання, які належать до криптографічних систем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації або містять у своєму складі такі засоби : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 11 берез. 2011 р. № 53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-11#Text>.

141. Про затвердження Порядку оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах: наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 02 груд. 2014 р. № 660. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0090-15>

142. Про затвердження Порядку розроблення посадових інструкцій державних службовців категорій «Б» та «В» : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 11.09.2019 р. № 172-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1077-19#Text>

143. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовт. 2016 р. № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/736-2016-%D0%BF>

144. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>

145. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

146. Про інформацію : Закону України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

147. Про Концепцію державної інформаційної політики : проект Закону реєстр. № 7251, ініційований Кабінетом Міністрів України від 13 жовт. 2010 р.. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7251&skl=7

148. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.

149. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

150. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

151. Про Національну систему конфіденційного зв'язку : Закон України від 10 січня 2002 року № 2919-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2919-14#Text>

152. Про Основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квіт. 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

153. Про Основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

154. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09 січ. 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

155. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

156. Про Положення про технічний захист інформації в Україні : указ Президента України від 27 вересня 1999 р. № 1229/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1229/99#Text>.

157. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10 червня 1997 року . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97#Text>

158. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

159. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05 березня 1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

160. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15, № 16–17. Ст. 133.

161. Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» : постанова Верховної Ради України від 03 лип. 2014 р. № 1565-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1565-18#Text>

162. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 року «Про концепцію створення системи Суспільного телебачення і радіомовлення України та хід упровадження цифрового телерадіомовлення» : Указ Президента України від 18 лют. 2010 р. № 189/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2010#Text>

163. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

164. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : указ Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>

165. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : указ Президента України від 15 трав. 2017 р. № 133/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2017#Text>

166. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про скасування деяких рішень Ради національної безпеки і оборони України» та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України : указ Президента України від 06 черв. 2014 р. № 504/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/504/2014>

167. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : указ Президента України від 25 лют. 2017 р. № 47/2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

168. Про розвідку : Закон України від 17 верес. 2020 р. № 912-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/912-20>

169. Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України : Закон України від 18 лип. 1997 р. № 485/97-ВР. Втратив чинність : 15 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/485/97-вр#top>

170. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

171. Про Службу зовнішньої розвідки України. URL: <https://szru.gov.ua/about/pro-szru>

172. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України : Закон України від 17 квіт. 2014 р. № 1227-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text>

173. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 верес. 2002 р. № 538-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-p#Text>

174. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/386-2013-%D1%80>.

175. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-p#Text>

176. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.

177. Проект Концепції інформаційної безпеки України пройшов перший етап громадського обговорення. Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП). URL: <https://mkip.gov.ua/news/500.html>

178. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» реєстр. № 7570 від 20.07.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/40023>

179. Публічні заклики до війни проти України: повідомлено про підозру «військовому експерту» з Криму. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/publicni-zakliki-do-viini-proti-ukrayini-povidomleno-pro-pidozru-viiskovomu-ekspertu-z-krimu>

180. Рибальський О. В., Хахановський В. Г., Кудінов В. А. Основи інформаційної безпеки та технічного захисту інформації : посібник для курсантів ВНЗ МВС України. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 104 с.

181. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду у справі № 120/4770/22 від 01 вересня 2022 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106012624>

182. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», введене в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

183. Ромашов Ю. С. Інструменти публічного адміністрування кадрового забезпечення національної поліції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2, т. 2. С. 103–106.

184. Рубашенко М. М. «Колаборація», «колабораціонізм», «співпраця», «колабораційна діяльність»: історичний та кримінально-правовий виміри термінологічного плюралізму. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 162. С. 131–156.

185. Рубашенко М. М. Публічні заклики до кримінальних правопорушень в Україні та деяких європейських країнах. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1(15). С. 51–75.

186. Рубашенко М. М. Публічні заклики до кримінальних правопорушень у пострадянських країнах: порівняльний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 2(16). С. 99–121.

187. Рунова В. В., Пахомов В. В. Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2019. 155 с.

188. Синюк О. Як карали за колабораціонізм різні держави та чому цей термін досі неоднозначний навіть в Україні. LB.ua. 23.08.2023 р. URL: https://lb.ua/blog/onysiia_syniuk/571430_yak_karali_kolaboratsionizm_rizni.html

189. Скрипченко С. М. Публічне адміністрування функціонування політичних партій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 206 с.

190. Словник української мови : в 11 т. редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 8. Природа–Ряхтливий. ред. тому В. А. Винник [та ін.]; 927 с.

191. Словник української мови : в 11 т. редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1972. Т. 3. 3 ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. URL: [http:// sum.in.ua/s/zavdannja](http://sum.in.ua/s/zavdannja)

192. Словник української мови : в 11 т. редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.] ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. Г–Ж. ред. тому : П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. С. 262. URL: [http:// sum.in.ua/s/dzherelo](http://sum.in.ua/s/dzherelo)

193. Словник української мови: в 11 т. Т. 4. Київ, 1973. URL: <http://sum.in.ua/s/kolaboracionizm>

194. Справа Young, James and Webster v. the United Kingdom: рішення Європейського суду з прав людини від 13 серпня 1981 р. (заяви № 7601/76, № 7806/77). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57608>

195. Справа за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги) : рішення Конституційного Суду України від 02 берез. 1999 р. № 2-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-99>

196. Старко Ю. Ю. Аналіз практики застосування ст. 114-2 Кримінального кодексу України (несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 752–756. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/313165/304200>

197. Сукманова О. В. Методи публічного адміністрування охорони права власності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2018. Вип. 2, т. 3. С. 104–109.

198. Термін "Політика". URL: zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=політика

199. Тимошук В. П. Адміністративні процедури за участю громадян. *Державне управління : проблеми адміністративної теорії та практики* за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 2003. С. 195–211.

200. Трофименко І. Поняття «колабораціонізм» у проєктах законів України. Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Маріуполь, 28 травня 2021 р.) за заг. ред. І. І. Трофименка. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 206–210.

201. Фальковський А. О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Одеса, 2011. 19 с.

202. Фролов Ю. М. Адміністративні процедури : зміст та особливості. *Форум права*. 2013. № 3. С. 692–698.

203. Фурман В. В. Відповідальність за порушення права на інформацію. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання – 2022. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки» (м. Вінниця, 28 квітня 2022 року). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 161–164.

204. Фурман В. В. Кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації як обмеження права на інформацію. Юридичне забезпечення воєнного стану: правотворчі та правозастосовні проблеми: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 26 травня 2023 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 157–161.

205. Фурман В.В. Кримінальна відповідальність за поширення певних видів інформації в умовах режиму воєнного стану. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/41/15.pdf>

206. Хомутянський В. В. Адміністративні процедури митної діяльності : окремі питання визначення сутності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69), № 6. С. 108–113.

207. Чернецький Є. Є. Публічне адміністрування заохочень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 19 с.

208. Шпак А. П. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері освіти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 210 с.

209. Щерба А. В. Адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 198 с.

210. Щербина А. О. Адміністративно-правове регулювання використання персональних даних суб'єктами владних повноважень в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя. 2020. 232 с.

211. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Інформаційні права. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/informatsiini-prava>

212. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. Інформаційні права. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-9-informatsiini-prava>

213. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2. Д–Й. 744 с.

214. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. П–С. 736 с.

215. Якіб'юк Ю.А. Захист інформації і право на інформацію в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аналіз. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). Р. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.13>.

216. Якіб'юк Ю.А. Інформація як об'єкт адміністративно-правового регулювання та захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 356–358. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/77>.

217. Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правовий вимір інформаційної діяльності та її захисту. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 323–328. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.42>.

218. Якіб'юк Ю.А. Державна політика у сфері захисту інформації: адміністративно-правові засади формування та реалізації. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 689–694. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.96>.

219. Якіб'юк Ю.А. Державна політика у сфері захисту інформації: адміністративно-правове забезпечення та проблеми стратегічної систематизації. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 242–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.29>.

220. Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики України у сфері цифрової трансформації та захисту інформації. *Актуальні проблеми правової науки та правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22 грудня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 136–138.

221. Якіб'юк Ю.А. Формування та реалізація державної інформаційної політики України: адміністративно-правовий та інституційний виміри. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 165–168.

222. Якіб'юк Ю.А. Історико-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформації України. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 116–119.

223. About CERT-UA. CERT-UA. Computer Emergency Response Team of Ukraine. URL: [https:// cert.gov.ua/about-us](https://cert.gov.ua/about-us)

224. Borysenko A., Volko Ye., Pushkina O., Potip M., Leheza Yu. Principios regulatorios de la administración pública en el campo de la política ambiental estatal y regional como parte de la estrategia para el desarrollo sostenible de Ucrania” In: *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2022. Vol. 13. № 38. pp. 180-188.

225. Collaboration. LAROUSSE: Dictionnaire de Français. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/collaboration/17137>.

226. Hoffmann S. Collaborationism in France during World War II. *The Journal of Modern History*. 1968. Vol. 40. №3. 3753395.

227. Karistusseadustik: Vastu võetud 06.06.2001. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/121052021009?leiaKehtiv>

228. Krimināllikums: Likums Saeimā pieņemts 1998. gada 17. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>.

229. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000.09.26). URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Якіб'юк Ю.А. Захист інформації і право на інформацію в умовах воєнного стану: адміністративно-правовий аналіз. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). Р. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.13>.
2. Якіб'юк Ю.А. Інформація як об'єкт адміністративно-правового регулювання та захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 12. С. 356–358. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/77>.
3. Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правовий вимір інформаційної діяльності та її захисту. *Право та державне управління*. 2025. № 3. С. 323–328. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.42>.
4. Якіб'юк Ю.А. Державна політика у сфері захисту інформації: адміністративно-правові засади формування та реалізації. *Право і суспільство*. 2025. № 6. С. 689–694. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.96>.
5. Якіб'юк Ю.А. Державна політика у сфері захисту інформації: адміністративно-правове забезпечення та проблеми стратегічної систематизації. *Правові новели*. 2025. № 27. С. 242–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.27.29>.
6. Якіб'юк Ю.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики України у сфері цифрової трансформації та захисту інформації. *Актуальні проблеми правової науки та правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,

м. Запоріжжя, 22 грудня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 136–138.

7. Якіб'юк Ю.А. Формування та реалізація державної інформаційної політики України: адміністративно-правовий та інституційний виміри. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 165–168.

8. Якіб'юк Ю.А. Історико-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері захисту інформації України. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 116–119.

**Порівняльна таблиця до проєкту Закону України
«Про підвищення ефективності адміністративної відповідальності
за порушення права на інформацію»**

<p>Стаття 212⁻³. Порушення права на інформацію та права на звернення Неоприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено законами України "Про доступ до публічної інформації", "Про оцінку впливу на довкілля", "Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів", "Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, теплопостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення", "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" та "Про запобігання корупції", - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від</p>	<p>Доповнити статтю 212-3 частиною 14 у такій редакції: «Порушення права на інформацію в умовах воєнного стану, що виразилось у: необґрунтованому обмеженні доступу до інформації; ненаданні інформації, що становить суспільний інтерес; невиконанні обов'язків щодо інформування населення про загрози – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 300 до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».</p>	<p>Стаття 212⁻³. Порушення права на інформацію та права на звернення Неоприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено законами України "Про доступ до публічної інформації", "Про оцінку впливу на довкілля", "Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів", "Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, теплопостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення", "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" та "Про запобігання корупції", - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від</p>
--	---	--

<p>двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Порушення Закону України "Про доступ до публічної інформації", а саме: необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Порушення вимог Закону України "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", а саме необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в</p>		<p>двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Порушення Закону України "Про доступ до публічної інформації", а саме: необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Порушення вимог Закону України "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", а саме необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в</p>
---	--	---

<p>наданні інформації, неповне надання інформації, неповідомлення про подовження строку розгляду запиту, відстрочення розгляду запиту, крім випадків, визначених цим Законом, -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Обмеження доступу до інформації або віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом, -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Неправомірною відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати</p>		<p>наданні інформації, неповне надання інформації, неповідомлення про подовження строку розгляду запиту, відстрочення розгляду запиту, крім випадків, визначених цим Законом, -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Обмеження доступу до інформації або віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом, -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Неправомірною відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати</p>
---	--	---

<p>або члена відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Ненадання доступу до судового рішення або матеріалів справи за заявою особи, а також інше порушення Закону України "Про доступ до судових рішень" -</p> <p>тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Незаконна відмова у прийнятті та розгляді звернення, інше порушення Закону України "Про звернення громадян" -</p> <p>тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Несвоєчасне внесення документів до Єдиного реєстру з оцінки впливу</p>		<p>або члена відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Ненадання доступу до судового рішення або матеріалів справи за заявою особи, а також інше порушення Закону України "Про доступ до судових рішень" -</p> <p>тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Незаконна відмова у прийнятті та розгляді звернення, інше порушення Закону України "Про звернення громадян" -</p> <p>тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Несвоєчасне внесення документів до Єдиного реєстру з оцінки впливу</p>
---	--	---

<p>на довкілля згідно із Законом України "Про оцінку впливу на довкілля", обмеження доступу до інформації, внесеної до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля, -</p> <p>тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Повторне протягом року вчинення будь-якого з порушень, передбачених частинам и першою - восьмою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин.</p> <p>Неправомірною відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації на звернення Національної комісії з</p>		<p>на довкілля згідно із Законом України "Про оцінку впливу на довкілля", обмеження доступу до інформації, внесеної до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля, -</p> <p>тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Повторне протягом року вчинення будь-якого з порушень, передбачених частинам и першою - восьмою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, -</p> <p>тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин.</p> <p>Неправомірною відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації на звернення Національної комісії з</p>
---	--	---

<p>реабілітації, регіональної комісії з реабілітації відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" - тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Нерозкриття, порушення строків або порядку розкриття інформації у видобувних галузях відповідно до Закону України "Про забезпечення прозорості у видобувних галузях" - тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти до шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Неоприлюднення, несвоєчасне оприлюднення інформації, оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено Законом України "Про</p>		<p>реабілітації, регіональної комісії з реабілітації відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" - тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Нерозкриття, порушення строків або порядку розкриття інформації у видобувних галузях відповідно до Закону України "Про забезпечення прозорості у видобувних галузях" - тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти до шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p>Неоприлюднення, несвоєчасне оприлюднення інформації, оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено Законом України "Про</p>
--	--	--

<p>відкритість використання публічних коштів", - тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого <u>частиною дванадцятою</u> цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню,- тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p>		<p>відкритість використання публічних коштів", - тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого <u>частиною дванадцятою</u> цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню,- тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p> <p><i>Порушення права на інформацію в умовах воєнного стану, що виразилось у:</i> <i>необтрунтованому обмеженні доступу до інформації;</i> <i>ненаданні інформації, що становить суспільний інтерес;</i> <i>невиконанні обов'язків щодо інформування населення про загрози – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 300 до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</i></p>
---	--	---

**Проект Закону України «Про підвищення ефективності
адміністративної відповідальності мза порушення права на інформацію»**

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. До Кодексу України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122):

- доповнити статтю 212-3 частиною 14 у такій редакції:

«Порушення права на інформацію в умовах воєнного стану, що виразилось у:

необґрунтованому обмеженні доступу до інформації;

ненаданні інформації, що становить суспільний інтерес;

невиконанні обов'язків щодо інформування населення про загрози –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 300 до 600

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.